

T.C.
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili Ve Edebiyatı
Anabilim Dalı

ÂZİM DÎVÂNI
(İnceleme - Metin)

Yüksek Lisans Tezi

Elazığlıyazın
Abdullah DÖNMEZ

Denetim
Yek. Doç. Dr. Sadık ARMUTLU

Malatya - 1999

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ.....	1
I.ÂZİM'İN HAYATI	1
II.EDEBÎ ŞAHSİYETİ.....	3
III.ESERİ	14

BİRİNCİ BÖLÜM

I.ŞİİRLERİNİN ŞEKİL VE DİL ÖZELLİKLERİ.....	18
A. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	18
B. DİL ÖZELLİKLERİ	20
1. Arapça ve Farsça İbareler	20
2. Deyimler.....	21
3. Edebî Sanatlar	23
II. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	26
A. DİN VE TASAVVUF.....	26
1. DİN	26
a. Allâh	26
b. Melekler.....	26
c. Kitaplar	27
d. Âyetler ve Hadisler	27
e. Peygamberler	28
f. Kazâ	31
g. Ahiretle İlgili Mefhumlar.....	31
h. Diğer İtikadi Mefhumlar	34
i. Din İle İlgili Mefhumlar	35
i. İbadet ve İbadetle İlgili Mefhumlar.....	36

2. TASAVVUF	38
a. Tasavvufla İlgili Mefhumlar.....	39
b. Mutasavvıflar	40
B. CEMİYET	42
1. TARİHİ ŞAHSİYETLER	42
a. Devlet Erkanı	42
b. Şâirler.....	43
c. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler	44
d. Masal Kahramanları	48
2. ÜLKELER VE ŞEHİRLER	50
3. NEHİRLER VE DAĞLAR.....	52
4. İÇTİMÂİ HAYAT	53
a. İçtimâî Tabakalaşma	53
b. Rezm (Savaş)	54
c. Bezm (Eğlence)	56
d. Bayram (İyd)	58
e. Müsikî Âletleri.....	59
f. Süs Eşyaları.....	59
g. Güzel Kokular	61
h. Diğer Süs Unsurları.....	61
ı. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar	63
i. Mimarî Unsurlar.....	66
j. Resmî ve Gayıresmî Görevler ve Meslekler	67
k. Diğer Tipler.....	69
C. İNSAN	70
1. SEVGİLİ	70
a. Sevgili İle İlgili Tasavvurlar	71
b. Sevgilide Güzellik Unsurları	76
c. Sevgili İle İlgili Diğer Unsurlar	87
2. ÂŞIK.....	88

a. Âşık İle İlgili Tasavvurlar.....	88
b. Âşığın Vücut Aksamı İle İlgili Tasavvurlar.....	91
c. Âşığa Ait Manevî Haller	94
D. TABİAT	97
1. KOZMİK ÂLEM	97
a. Gökyüzü	97
b. Yıldızlar.....	97
c. Seyyâreler.....	98
2. ZAMAN	100
a. Mevsimler	100
b. Gün	101
3. HAYVANLAR.....	102
a. Kuş Ve Kuş Çeşitleri.....	102
b. Dört Ayaklı Hayvanlar	104
4. BAĞ, ÇEMEN VE ÇİÇEKLİK İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	105
5. BİTKİLER.....	106
a. Ağaçlar.....	106
b. Çiçekler	107

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ VE TRANSKRİPSİYONDA UYGULANAN KURALLAR.....	110
TENKİDLİ METİN.....	112
SONUÇ.....	310
BİBLİYOGRAFYA.....	312
ASIL METİN (Ü. NÜSHASI).....	313

ÖNSÖZ

Klâsik Türk edebiyatı, kendi kuralları içerisinde yüzyıllar boyu yaşayan ve yaşadığı dönemlere kültürel zenginlik, canlılık kazandıran bir edebiyattır. Klâsik edebiyatın kuralları içerisinde eser veren kimi şahsiyetler, günümüze kadar unutulmamışlardır. Çünkü bu zirve isimler, Klâsik edebiyata yeni yollar açmış, orijinal söyleyiş ve farklı buluşlarıyla edebiyatımıza yeni bir ses getirmişlerdir.

Dîvânı üzerinde çalıştığımız 17. yüzyıl sanatçılarından ‘Âzim, daha çok kendisinden önce yaşamış büyük ustaların izinden gittiği ve sanata bir yenilik getiremediği için, günümüzde tanınan bir sanatçı değildir. Oysa bugün, tarihin karanlıklarında kalan böyle şahsiyetlerin, eserleriyle tanınması, kendi kültürümüzü, kendimizi tanımamız açısından son derece önemlidir.

Bu düşünceden hareketle, herhangi bir çalışma yapılmamış ‘Âzim Divânı üzerinde çalışıp, şâiri ve sanatını tanıtmaya karar verdik. Bunun için önce ‘Âzim Dîvânı’nın yazma nüshalarını araştırarak, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinden bir, Süleymaniye Kütüphanesinden de bir nüsha olmak üzere iki nüshayı tespit ettik.

Bu çalışma, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmuştur. Girişte, ‘Âzim’in hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. ‘Âzim’in hayatına dair bilgiler, devrin tezkireleri ve sanatçının hayatını aksettiren mısralarıyla birleştirilerek verilmiştir. Sanatının özellikleri de şairin şiirlerine dayanılarak oluşturulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde eseri, şekil özellikleri (nazım şekilleri, vezin ve kafiye) yönünden incelemeye çalıştık. Dil özelliklerini tespit ederken, konumuzun dil çalışması olmadığı düşüncesiyle, sadece şâirin dili kullanma şeklini; deyimlere ve edebî sanatlara ne ölçüde yöneldiğini bu bölümde ele aldık.

‘Âzim’in şiirlerini, muhteva açısından incelerken, Din ve Tasavvuf, Cemiyet, İnsan ve Tabiat ana başlıkları altında değerlendirip tanıtmaya çalıştık. Bu incelemede amacımız, şâiri, Klâsik edebiyat mazmun ve konularını kullanması, yaşadığı sosyal hayatı yansıtmaları yönüyle tanıtmaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, transkripsiyon işaretleri ve kuralları, tenkidli metin yer almaktadır. ‘Âzîm Divânî’nin tenkidli metni oluşturulurken en kapsamlı, sıralama ve yazı açısından, en sıhhatli nüshanın (Ü. Nüshası) sıralamasına uyulmuştur. Nüshalar karşılaştırılırken beyitlerin dil ve ifade özelliklerine, mana açısından sağlam olmasına, vezin ve kafiye unsurlarına dikkat edilmiş, farklılıklar dipnotla gösterilmiştir. Nüshalarda bulunmayan kelimeler, dipnotta “-“ ile gösterilmiş, diğer nüshada bulunmayan veya yer değişikliği olan mısra ve beyitler, vezin açısından hatalı mısralar, dipnotlarla belirtilmiştir. Çalışmada tam transkripsiyon uygulanmıştır.

Bu çalışmadan elde ettiğimiz sonuçlar, “Sonuç” bölümünde belirtilmiştir. Faydalandığımız ve alanımızla ilgili başvuru kaynaklarıyla oluşturduğumuz Bibliyografya kısmı da yine bu bölümdedir. Metnin fotokopisini vermenin kontrol açısından faydalı olacağını düşünerek, nüshalardan birinin (Ü.) fotokopisini, çalışmanın sonuna ekledik.

Metnin okunması ve tahlilinde, mümkün olduğunca hata yapmamaya dikkat edilmişse de yanlışlık ve eksiklerimizin olacağı muhakkaktır. Bunların hoşgörüyü karşılanması, en büyük arzumuzdur.

Çalışmamın bütün aşamalarında, her konuda hiçbir zaman esirgemediği katkıları sebebiyle, başta danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sadık ARMUTLU Bey’e, yardımlarını esirgemeyen Bölüm hocalarıma ve bir kısım gazellere bakma lutfunda bulunan sayın Dr. İbrahim BÜLBÜL Bey’e şükranlarımı ifade etmek üzerime düşen bir borçtur.

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
Ans.	: Ansiklopedi
C.	: Cilt
cl.	: Cetvelli
ct.	: Ciltli
Fak.	: Fakülte
G.	: Gazel
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
İst. kd.	: İstinsah kaydı
İst. th.	: İstinsah tarihi
K.	: Kaside
kt.	: Kâğıt
Ktb.	: Kütüphane
Ktp.	: Kitaplık
m.	: Matbu Divân
M.	: Miladî
Müst.	: Müstensih
No.	: Numara
Ölm.	: Ölümü
s.	: Sayfa
S.	: Süleymaniye Kütüphanesi No: 447/4'e kayıtlı nüsha
st.	: Satır
T.	: Tahmis
Ü.	: İstanbul Üniversitesi kütüphanesi T. 760/3
vb.	: Ve benzeri
yk.	: Yaprak
yz.	: Yazı

GİRİŞ

I. ‘ÂZİM’İN HAYATI

Klâsik edebiyatı şâirlerinden olan ‘Âzim’in hayatı hakkında bildiklerimiz, çok sınırlı olup bunlar şüara tezkirelerindeki bilgilerle, ‘Âzim’in kendi şiirlerinden çıkartabildiklerimizden ibarettir. Bu yüzden şâirin hayatı; ancak kalın çizgileriyle tespit edilebilmektedir. Onun doğum yılı bilinmediği gibi doğduğu yer de kesinlikle belli değildir. Kaynaklarda bu hususta bilgi yoktur.

‘Âzim’in Dîvânı’nda yer alan kasidelerden bir tanesi, Osmanlı Sadrazamlarından ‘Amûca-zâde Hüseyin Paşa’ya sunulmuştur. Hüseyin Paşa, 16 Eylül 1667 (Rebiü’l-evvel 1108) tarihinde sadrazam olmuştur¹. Bundan hareketle ‘Âzim’in 17.yüzyılın ikinci yarısında doğduğunu söylemek mümkündür.

Asıl adı Mehmed olup, Anadolu kazaskeri Şabân-zâde Muhammed Efendi’nin oğludur². Babası Osmanlı Devleti’nin tanınmış bir kazaskeridir. Ancak bilinmeyen bir sebepten dolayı bu görevinden azledilmiştir³. ‘Âzim’in ailesi ve soyu hakkında kaynaklarda bundan fazla bilgi bulunmamaktadır.

‘Âzim, çocukluğundan itibaren iyi bir tahsil görmüş, devrinin klâsik ilimlerini, Arapça’yı ve Farsça’yı, Arap edebiyatını mükemmel öğrenmiştir⁴. ‘Âzim, medrese tahsilini görüp Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed Efendi’den mülâzım olduktan sonra, Şeyhülislâm Paşmakçı-zâde Seyyid Ali Efendi’nin yaptırdığı sınavı kazanarak, ilmiyye sınıfı denenen müderrislik mesleğinin ilk kademesi hariç medresesi müderrisliğini elde etmiştir⁵. Bu sınavın tarihi, kesin olarak bilinmemekle beraber, Paşmakçı-zâde Seyyid Ali Efendi’nin şeyhülislâmlık yaptığı yıllara rastlar.

¹ Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, C.6, İstanbul, s.567.

² Pervin Aynagöz, Tezkire-i Safâyî, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, s.367.

³ Kazasker Sâlim Efendi, Tezkire-i Sâlim, Der Saadet, 1315, s.400.

⁴ Pervin Aynagöz, a.g.t., s.367.

⁵ Pervin Aynagöz, a.g.t., s.367.

‘Âzim, yüksek kültür ve sosyal seviyeye sahip bir aileden gelmemekle birlikte, iyi bir tahsil görerek müderrislik makamına kadar yükselmiştir. Kaynaklar, onun tahsili hakkında “..... bir mahdûm-ı ma‘ârif-nihad ve zarâfet-i itiyâd idi.”⁶ “Zihn-i vekkâd u tab‘-ı hüner-mendini girive-i şî‘r ü inşâya ‘atf idüp vâdî-i nazmda tekapu itmekle ‘Arabîyyetde çendân behresi mevâzin-i keffe-i tabî‘at-ı şî‘riyesi dükel idi.”⁷ diye bahsederek kendisini bütünüyle ilme verdiğini, ayrıca gerek nazım, gerekse nesirde başarılı olduğunu belirtirler.

‘Âzim, müderrisliğe başlamasından bir süre sonra, kırk akçeli müderris iken azledilir. 1118 Rebi‘ü’l-evvelinde de (Temmuz 1706) Tûtî-i Lâtif medresesine tayin edilir. 1122 Cemâziye’l-âhirde (Temmuz 1710) bir derece terfî ile Rahîkî-zâde medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir⁸.

‘Âzim, çeşitli medreselerde geçen bu müderrislik hayatından sonra 1124 Cemâdü’l-âhiresinde (Temmuz 1712) taundan vefat etmiştir.

⁶ Pervin Aynagöz, Tezkire-i Safâî, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, s.367.

⁷ Pervin Aynagöz, a.g.t., s.367.

⁸ Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani, C.III, İstanbul 1308, s. 280.

II. ‘ÂZİM’İN EDEBİ ŞAHSİYETİ

‘Âzim, Dîvân Edebiyatımızın 17.yüzyıl şâirlerindendir. O, yetiştiği devir, gördüğü medrese tahsili ve aldığı edebî kültür bakımından bir Dîvân şâiridir. ‘Âzim de Dîvân edebiyatımızın öteki şâirleri gibi bu edebiyatın ortak malzemesini kullanarak kasideler, gazeller, kıtalar, rubailer vb. yazmıştır. ‘Âzim, şiirlerinde Arapça, Farsça kelimeleri ve tamlamaları, Dîvân şiirinin belli başlı benzetmelerini, mecazlarını ve mazmunlarını kullanmasına rağmen günümüzde tanınan bir şâir değildir. Bunu Klâsik edebiyat anlayışı içinde aynı konularda şiir yazma, aynı mazmun, sanat ve şekilleri kullanmasına ve yenilikçi olmayaşına bağlayabiliriz. Çünkü Klâsik edebiyatta çok güçlü şâirler ayakta kalabilmiş, diğerleri kendi dönemlerinde tanınırsalar bile, zamanla unutulmuşlardır.

Dîvân sahibi olmasına rağmen ‘Âzim, herhangi bir orijinalite ortaya koymadan, kuralları önceden belirlenmiş, klâsik çizgide eser veren diğer şâirlerden herhangi biri durumundadır. O, çağdaşları Nâbî, Ne‘î, Na‘îlî, Şeyhülislâm Yahyâ vb. arasında hiç tanınmayan, hiç bilinmeyen bir şâir konumundadır. Nâbî ki, 17.yüzyıla damgasını vurmuş ve kendinden sonra gelen şâirlere bir çığır açmış üsâad bir şâirdir. Nâbî ekolü 20.yüzyıla kadar devam etmiş, bu ekolü takip eden nice şâirler olmuştur. İşte ‘Âzim de en çok bu ekolün etkisinde kalmıştır. Bunu Nâbî’nin bir gazelini tahmis etmesinden ve az da olsa hikemî şiirlerinden anlıyoruz:

Gülsitân-ı dehre geldük reng yok bu kalmamış

‘İtr-sây-ı kâm dil bir berk-i hûd-rû kalmamış

Zîb-i gülşen revnak-ı ‘alem ser-mû kalmamış

Bir nişîmîn yok şafâ-yı bâğ-ı her-sû kalmamış

Sâye-endâz-ı kerem bir na‘l-i dil-cû kalmamış

(T, 1/1)

Klâsik Türk edebiyatı şâirleri arasında belirli bir dönemden sonra dîvân ter-tip etmek, adeta bir gelenek halini almıştır. Şâirlerin Klâsik şiirin bütün şekil ve

nevileriyle söyledikleri şiirleri belirli bir tertibe göre bir araya getirmelerine “Mürettep Dîvân” adı verilmektedir. ‘Âzîm’in de Klâsik şiirin, hemen hemen bütün şekil ve nevileriyle şiir yazıp bunları belirli bir tertibe göre düzenleyip, mürettep bir dîvân oluşturmamasını ve bu oluşturduğu dîvânda Klâsik şiirin gül, bülbül, şem, pervâne, mey, meyhâne ve bunun gibi alışlagelmiş mecaz ve mazmunlarını bol bol kullanmasını onun, Klâsik edebiyatın kültür ve terbiyesiyle yetişmesi ve bu edebiyata vakıf olmasıyla izah edebiliriz:

‘Aceb mi şâhçe-i gülde olsa cîlve-fürûş

Çemende bülbüle yüz virdi gonçe-i gülzâr

(K, 1/2)

Çerâğı âhı n’ola zîb-i şubhı ise her şeb

O şem‘-i işveyi eyler hîrâs pervâne

(G, 117/4)

Âb-ı âteş meşrebüm meyhâne me’mendür baňa

Şu‘le-i hüsnüm fezâ-yı tûr-ı meskendür baňa

(G, 2/1)

Türklerin İslâm dinini kabul ettikten sonra Arap ve İran kültürünün etkisinde kaldığı bir gerçektir. Bu etki edebiyat sahasında daha fazla hissedilir hale gelmiş ve Dîvân edebiyatı veya Klâsik edebiyat diye tabir ettiğimiz bir edebiyatın doğmasına neden olmuştur. Kaynakların verdiği bilgiye göre ‘Âzîm, İstanbul’un değişik medreselerinde müderrislik yapmıştır. Medreselerde müderrislik yapması, Dîvânî’nda Farsça şiirler, Farsça ve Arapça tabirlerin yer alması, onun Arapça ve Farsça’ya hakim olduğunu göstermektedir.

Endîşe zi-ţâ‘ne-i cihân-ı mârâ nîst

Bârân-zede râ zi-nâvdân-ı pervâ nîst

Ez-zahm-ı zemâne râ-çisân mi tersem

Der-laht-ı ciger zahm-ı diger râ-câ nîst

(R,5)

Genel olarak her devirde yetişen şâirlerin ya kendi dönemlerinde etkisini kuvvetle hissettiren bir şâirin ya da kendi dönemlerinden önce yaşamış üstat şâirlerin açtığı yoldan yürümüş oldukları görülür. Yaşadığı dönemde herhangi bir orijinalite ortaya koyamadan klâsik çizgide eser veren ‘Âzim’in de edebî şahsiyetinin oluşmasında üstat şâirlerin ve çeşitli şiir cereyanlarının etkisi olduğu muhakkaktır.

Müslüman milletlerin sanat ve fikir hayatında geniş bir ilham kaynağı olan ve en güzel ifadesini edebiyatta bulan tasavvufun, ‘Âzim’in de sanatını etkileyen bir unsur olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ‘Âzim, şiirlerinde tasavvufun belirli bir yanını ya da bütünü öğretme ve tanıtmaya gayesi taşımamıştır. O, tasavvufî terim ve mecazları yeri geldiğinde şiirlerinde kullanmıştır.

Bu çerçeve dahilinde ‘Âzim Dîvânı’nda tasavvufî beyitlere rastlamamız mümkündür:

O resme gül-feşân hûn-ı eşk-i hayret oldum kim

Temâşâgâh-ı miñnet şimdi gülşen gülşen olmuşdur

(G, 31/3)

Âşinâyân-ı muhabbet derd-i gam bî-gânedür

Şehriyâr-ı hıttâ-i miñnet hışım bî-gânedür

(G, 24/1)

Tasavvufta dünyaya bağlanmak, dünya nimetlerini istemek, saliki Allâh birliğine vahdete erişme yolundan alıkoyar. Bu yüzden aşık olan kişi, dünya ile ilgisini kesmelidir:

Dûnân-ı dehr bî-hûde minnet-res olmasun

Cûyâ-yı zahm-ı miñnete merhem zarar virür

(G, 23/3)

‘Âzim’in şiirlerinde İran’da ortaya çıkmış, Hindistan’da gelişmiş, 17. yüzyılda Klâsik Türk şiirini etkisi altına almış, “Sebk-i Hindî” nin tesirleri hissedilir. Türk şiirinde Hind üslubunun en büyük temsilcisi Nâ’ilî olmuştur⁹. Bu üslûbun etkisinde kalan bir diğer şâir de İsmetî’dir. İşte ‘Âzim de ‘İsmetî’nin bir gazeli-ni tahmis etmiştir. Bu tahmisin birinci bendini bir fikir vermesi açısından burada aynen zikrediyoruz:

Lebrîz-i tîr-i h’âhiş iderdüm nişânımı

Gerdûn şikeste itse de bâzû-yı cânımı

Vâ-beste-i gam itse de şaşt-ı emânımı

Bâzû-yı baht ger pür iderse kemânımı

İster verâ-yı kâfa kosunlar nişânımı

(T, 2/1)

O, bazı beyitlerinde Sebk-i Hindî’nin de önemli özelliklerinden olan anlam derinliğine ve giriftliğine baş vurmuş, bu da şiirlerinin güç anlaşılır olmasına sebep olmuştur. Âzim’in şiirlerinin güç anlaşılabilir olması, Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan terkipli bir dil kullanmasına bağlanabilir:

Tûti-i hayret-edâ-yı şehd-i kâm-ı vuşlatum

Şûret-i mir’ât-ı h’âhiş şem’-i ey mendür baña

(G, 2/5)

Ey bârika-i hûş u hured nîm-nigeh bes

Gâret-ger-i hürmen-gede-i h’âb-ı temennâ (G, 5/5)

⁹ Haluk İpekten, Nâili, Ankara 1986, s. 13.

Der-miyân-ı zühhd ü rindi mande em hayfâ ğarîb

Hem çü tesbîh-i şehâdet ber leb-i tersâ ğarîb

(G, 9/1)

‘Âzim’in şiirleri üzerinde tesiri olan şâirlerin başında 17.yüzyıl şâirlerinden Nâbî(Öl. M. 1712)’nin geldiğini görmek mümkündür. Aynı zamanda onun şiirlerinde Nâbî’nin öncülüğünü yaptığı, 17.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan düşünce ağırlıklı, okuyucuyu uyarma ve yol gösterme amaçlı olan “Hikemî Şiir”¹⁰ akımının etkisi de görülmektedir. ‘Âzim’in Dîvânı’nda Nâbî’nin bir gazelinin tahmis edildiğini görmekteyiz. Tahmisin beğenilen ve tesirinde kalınan şâirlerin şiirlerine yazıldığı ve ‘Âzim Dîvânı’ndaki iki tahmisten bir tanesinin Nâbî ile ilgili olduğu göz önünde bulundurulursa, onun üzerindeki bu tesir daha iyi anlaşılabilir. Bu tahmisin ikinci bendini bir fikir vermesi açısından burada aynen zikrediyoruz:

Eylemiş der-beste dükkânun tabîb-i rûzigâr

Derd-i hicre eylemez var ise her tedbîrkâr

Zahm-ı hurd-ı hançer-i idbâr-ı dehre yok şümâr

Neylesün Risto-yı ‘aşr olsa hakîm-i rûzigâr

Hokka-i pîrûze-i gerdûnda dârû kalmamış

(T,1/2)

‘Âzim’in şiirlerinde dikkat çeken en önemli husus aşktır. Gazellerinin büyük çoğunluğunda kıta ve rubailerinde şâir aşkı işlemiştir. ‘Âzim, aşkı geleneksel bir tavır içinde ele alır. Sevgilinin güzelliği, ona kavuşamama, rakip ve ona duyulan nefret, vefâ, vefâsızlık gibi motiflerle aşkı anlatan şâir, bu alanda Klâsik şiirin bir takipçisi durumundadır.

Dîvân şiirinde beşerî aşk duygularının samimi ve yalın olarak ifade edildiği görülürse de genellikle birtakım benzetmeler ve mecazlarla ifade edilerek tabii-

¹⁰ Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara 1994, s. 203.

ten ayrılır. Klâsik şiir geleneğinden ayrılmayan ‘Âzim, realiteden uzak, soyut bir sevgili tipini şiirlerinde işlemiştir:

Der-şâst-ı kerem olmuş iken tîr-i te’essüf

İtmez mi o sengîn-dile te’sîr-i te’essüf

(G, 75/1)

Gülsîtân-ı cemâlün gülleri hâr-âşinâdur hep

Nihâlân-ı terî perverde-i âb-ı cefâdur hep

(G, 8/1)

Söz konusu edilen aşk, asla ilacı olmayan bir derttir. Gerçi buna dert denmez. Çünkü şâir, bu durumdan mutlu olur. Bu derdin çaresi, derdin kendisidir. Dolayısıyla tabibin yapacağı bir şey yoktur.

Şifâ bî-gâne kânûn-ı tabîb-i çeşm-i şûhuñdan

Anuñcün hastegân-ı rencîş-i hicrâne bakmazsun

(G, 105/2)

Âşık, sevgiliyi başkasıyla paylaşmak istemez:

N’ola zulmet-nişîn-i kûçe-i hârmân isem ‘Âzim

O meh zânû-be zânû olmada ağıâr ile her şeb

(G,10/5)

‘Âzim’de sevgili mefhumu, diğer Dîvân şâirlerinde olduğu gibi kalıplaşmış kelime ve kelime gruplarıyla karşımıza çıkar. Bu kelimelerle onun vasıfları işlenir. Sevgili acı ve ıstırap verir. O, zulüm ve eziyet namına elinden ne gelirse onu yapar. Hiçbir zaman âşığa yâr olmaz,gönlü taş gibi katıdır:

Olmaz mı o sengîn-dile hâlet-dih-i ref’et

Yâ Rabb eşer yâ Rabb şebgîr-i te’essûf

(G, 75/4)

Âşık, maşuğun saçının esiridir:

Henûz beste-i zünnâr-ı küfr-i gîsûyem

Ne kayd-ı dağdağa-i h'âhiş-i namâz baña

(G, 4/4)

Esîr itmekdedür dînyâyı zülf-i kâfir î mânı

Meger ol şâh-ı cevri-âyîn ser-germ-i harâc oldu

(G, 126/3)

Dîvân şâirlerinin yay(keman) kaşlı, ok kirpikli, gonca ağızlı, yılan gibi kıvrım kıvrım uzun saçlı, kıl gibi ince belli, hayalî ve anormal güzeli, 'Âzim'in şiirlerinde geçer:

Âram ider mi geşt-i çemenzâr-ı bâğda

Gîsû-yı pîç-pîç-i ham-ender ham-âşinâ

(G, 7/2)

Nedür hadeng-i müjen zahm-ı çeşm-i hûnbârûn

Çeken bilür sitem-i ebrû-yı kemândârûn

(G, 78/1)

Söz çok evvâhda evşâf-ı ruhında ammâ

Söz bulunmaz leb-i şîrînine ol gonce-femûn

(G, 85/4)

Dîvân şiirinde boy, servi, nahl, şimşâd gibi düzgün ağaçlara benzetilir. Âzim de boy için bu kelimeleri kullanır:

Âzürde itdi vârise seylâb-ı hûn-eşk

Ol serv-i fitne-cû yine dâmân-çidedür

(G, 47/4)

Bitmez netîce-i emel ol naḥl-i ‘iṣveden

Erbâb-ı ‘aşk-ı va‘de-i kemmûn giriftedür

(G, 39/5)

Bütün şâirler sevgilinin vefâsızlığından şikâyet etmişlerdir. ‘Âzim de bu duyguyu, bu şikâyeti şiirlerinde işlemiştir:

Şarâb-ı nâzdan ol bî-vefâ geçer mi ‘aceb

Hırâş-ı devr-i zamân-ı cefâ geçer mi ‘aceb

(G, 12/1)

N’ola zulmet-nişîn-i kûçe-i ḥarman isem ‘Âzim

O meh zânû-be-zânû olmada ağıâr ile her şeb

(G, 10/5)

‘Âzim aşk duyguları gibi meyhâne âlemlerini, mey ve sâkî ile ilgili rindâne duygularını da güzel bir şekilde dile getirmiştir. Rindlik, ‘Âzim’in şiirlerinde aşktan sonra gelen en kuvvetli unsurdur:

Âb-ı âteş meşrebüm meyhâne me’mendür baḥa

Şu‘le-i ḥüsnüm feẕâ-yı tûr-ı meskendür baḥa

(G, 2/1)

Zehr-âb-ı ğam şarâb-ı elem-ber gelür baḥa

Sâkî kedû tabî‘at ü peymâne meşrebüm

(G, 93/4)

‘Âzim’in rindâne duygularının dile getirildiği şiirlerde, içki ve onunla ilgili olarak da bir çok kelime ve terkipler beyitlerini doldurur. Beyitlerde sâkî, şarap, mey, câm, meyhâne, bezm, şem‘ v.b. kelimeler etrafında, bunlara ait duygu ve özellikler anlatılmıştır:

Ey câm-ı hüsni neşve-dih-i sâgar-ı ferah
La'l-i lebûn'de cilve-nümâ cevher-i ferah

(G, 18/1)

Bahâr mevsimidür fen-i 'ayş u nûş görünsün
Tamâm faşlıdur âdâb-ı mey fûrûş görünsün

(Kıt'a 7/1)

Dîvân şâirleri daima zahitlere çatmaktan hoşlanırlar. Onların gizli günah işleyip günahsız görünmek, cennete gitmek için ibadet etmek suretiyle iki yüzlü hareket etmelerini, bunun yanında başkalarına karşı hoşgörüsüz davranmalarını yüzlerine vurmuşlardır. 'Âzim de şiirlerinde birkaç yerde zahitlere çatmıştır:

Güft-gû-yı mey-i pür-tâbdan el çek zâhid
Degül ağzuñ kaşığı sâgar-ı pür-bâdesinüñ

(G, 84/4)

Şanmañ ki pûf deyüp ğarazı çehre sürmedür
Mağşûdı zâhidüñ mey-i nâb üfürmedür

(G, 38/1)

'Âzim, şiirlerinde zaman zaman rindâne bir edâ ile dünyayı ele alır. Şâire göre dünya "dûnân-ı dehr", "gerdûn-ı dehr"dir. Yani dünya aldatıcı, yalancı ve geçicidir:

Nevâziş-ğâri-i gerdûn-ı dûne 'Âzim aldanma
Müdârâsı sipihrüñ verziş-i pür-kinesindendür

(G, 22/5)

Dûnân-ı dehr bî-hûde minnet-res olmasun
Cuyâ-yı zağm-ı miñnete merhem zarar virür

(G, 23/3)

Her Dîvân şâiri gibi ‘Âzim de, şiirlerinde kalemi ve yazdıklarıyla övünmüştür. Bu övünme bazen mübalağaya varan ifadelerle yapılmıştır. Öyle ki, şâir kendisini “sihr-i helâl” seviyesinde görüyor. Öyle bir söyleyişle sahip ki, bu söyleyiş insanları hayrette bırakıyor:

Göster rûsûm-ı şîve-i îcâzı ‘Âzimâ

Bu nev-zemîn-i tâzede sihr-âferînlik it

(G, 15/5)

‘Âzim’in şiirlerinde tabiat önemli bir yer tutar. Genelde bütün Dîvân şâirlerinde olduğu gibi ‘Âzim de, aynı kelime ve mazmunlarla tabiatı, soyut bir şekilde anlatmaya çalışmıştır.

Mevsimler içinde Dîvân’da en çok ele alınan ve rağbet edilen mevsim, bahardır. Her tarafta çiçeklerin açtığı, bülbüllerin öttüğü bu mevsimde zevk, eğlence ve işret önemli bir yer tutar:

Bahâr geldi yine vâkıf-i ‘ayş-ı devrândur

Fütâdegâne telâfi-i renc-i hârmândur

(K, 4/1)

Bahardan maksat zevk, eğlence ve içkidir. Bu mevsimde sâkîlere çok iş düşer, sürekli şarap getirmekle meşguldurlar:

Zamân-ı geşt-i çemen vâkıf-i ‘ayşdur sâkî

Heves-girâna bu vâz-ı tegâfûlâne nedür

(G, 27/3)

Sonbahar, ilkbaharla tezat teşkil eden bir mevsimdir. Bahar mevsimindeki canlılık, insana huzur ve mutluluk veren güzellikler, yerini sararmış yapraklara, serin havaya ve hüzne bırakır. Neşe ve eğlencenin şenlendirdiği gezinti yerleri, sessizliğe ve yalnızlığa gömülür. Bu özellikleri sebebiyle sonbahar, bir sıkıntı mevsimidir. Çok geniş olan dünyayı bile insanın başına dar eder:

Teng itdi ‘âlemi başına seyli-i hazân

Gülşen-serâya sığmadı bir bî-nevâ-yı gül

(G, 81/2)

Şiirlerini aruz vezniyle ve Dîvân edebiyatının nazım şekilleriyle yazmış olan ‘Âzim, bütün Dîvân şâirleri gibi Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmış, Farsça tamlamalar yapmıştır. Bunlar daha çok kasidelerinde bulunur. Bu yüzden kasidelerinde dil, gazellerine göre daha ağırdır.

Âftâb ‘azamet-i neyyîr evc-i rif‘at

Lüccegâh-ı şefkât-ı mevce-i girdâb hemem

(K, 3/10)

‘Âzim az da olsa bazı şiirlerinde mahallî tabirlere, sade ve anlaşılır bir Türkçe’ye yer vermiştir:

Meylî serikûyına niçündür deyü anuñ

Bulsam çıkarırdum gözini kıble-nümânun

(M,10)

‘Âzim kalursa dilde bu sevdâ-yı zülf-i yâr

Bir toz koparmayınca komam rûzigârda

(G, 120/5)

Sonuç olarak diyebiliriz ki, ‘Âzim, bir aşk şâiridir. Onun aşkı, menşe itibarıyla beşerî bir aşktır. Dîvânı’ndaki şiirlerinin çoğu aşk duygularının, hicrânın, ayrılık acılarının terennümü, sevgilinin güzelliğinin tasviridir.

‘Âzim’in şiirlerinde rindlik, aşktan sonra en kuvvetli unsurdur. Dünyaya fazla önem vermeme, softa zahitlere çatma, sâkî, şarap, meyhâne onun şiirlerinde çok geçen temalardır.

Şâirimiz, şiirlerinde diğer Dîvân şâirlerinde görülen ıstırap ve ayrılık konusunu işlemiştir. Bunlar genelde aşkın verdiği sıkıntıyı, sevgiliden yakınma-

yı,sevgiliye karşı yakarışları, ayrılık acılarını v.b. konuları kapsar. Bu duygular bazen sade bazen de abartılı bir şekilde dile getirilmiştir.

Ayrıca Âzim, şikayet konusunun işlendiği şiirler de yazmıştır. Bunların dışında zaman zaman talihten, felekten ve kadirbilmezlikten şikâyet ettiği de olur.Bu beyitlerin sayısı azdır.

III. ESERİ

‘Âzim’in elimizdeki tek eseri Dîvânı’dır. Dîvânı’ndan başka Kaf-zâde Fâ’izî’nin Leylâ ve Mecnûn’una bir zeyl yazdığı Safâî tezkiresinde belirtilmesine rağmen böyle bir esere şu ana kadar rastlanılmamıştır.

‘Âzim Dîvânı’nın iki yazma nüshası mevcuttur. Bu Dîvân’ın iki nüshası da İstanbul’dadır. Biri İstanbul Kütüphanesinde, diğeri de Süleymaniye Kütüphanesindedir.

1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 760/3, YIL 115-148 “Ü”:

Bu nüshada 2 na‘t, 4 kaside, 2 tahmis, 133 gazel, 44 kıt’a 11 müfred vardır.

Baş: Olup hezâr-ı firîbiyle nağme-senc bahâr

‘Arûs gönceyi başdan çıkardı yine hezâr

Son: Gâh pür feyz ü gâh meftûndur

Leb-i dil-berde turfe ma‘cûndur

İst. Th. : 9 Cemâziye’l âhir, 1168-23 Mart, 1754

Md. Ta: 34 yk. , 192x107-153x171 ölç. ,neshe benzer yz., 20 st.,aharlı abâdi taklidi kt., yaldız çiçekli bk., kırmızı szb., yaldız cl., arkası meşin, üstü siyah bez kaplı ct.

Baş tarafta Elhac Mustafa yazılı bir zat mührü vardır. Mecmu‘anın başında kütüphanenin resmi mührü ve Mehmed Arif, Derviş Mehmed Es‘ad, Seyyid

Mehmed Sa'îd, Sadri adlarına temellük kaydı ve Mehmed Sa'îd ve Sadri adına iki zat mührü vardır.

Bu eser, içinde bulunduğu mecmu'anın 115. yaprağından başlar, 272 yapraktan müteşekkil olan bu mecmuanın:

1-11. yaprakları yazısızdır.

12-57. yapraklarında Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı ,

153-238. yapraklarında Riyâzî Dîvânı,

240-272. yapraklarında Nâzım Dâvânı yazılıdır.

2.Süleymaniye (Lala İsmail Efendi) Kütüphanesi 447/4 Yk. 228-262

“S”:

Bu nüshada 2 na'ât, 3 kaside, 128 gazel, 11 kıt'a 33 rubai, 11 beyit, 2 muhammes vardır.

Baş: Olup hezâr firîbiyle nağme-senc bahâr

‘Arûs gönceyi başdan çıkardı yine hezâr

Son: Ger olsa da kenâre-i ümmîd nâ-bedîd

Elbette ‘İşmetî görünür sâhil-i ümmîd

Mühlet virüp Hüdâ eger almazsa cânımı

Md. ta: 35 yk., 206x119 ölç., talik yz., 21 st., abadî taklidi kt., koyu kahverengi meşin yaldız çizgili, şemseli ct.

Mecmuanın başında Lala İsmail Efendi'nin mührüyle Min- Mütemellikâti Elhac Mustafa Sıdkî adına bir mühür vardır.

Bu nüshanın başında Mir İzzet ve Sofî-zâde Mehmed Emin namına iki kayıt yazılıdır. Bu nüsha içinde bulunduğu mecmu'anın 228. yaprağından başlar.

262 yapraktan müteşekkil olan bu mecmuanın:

1-54. yapraklarında Sırrî Divânı,

55-104. yapraklarında Sabri Dîvânı,

105-228. yapraklarında Nev'î Divânı yazılıdır.



BİRİNCİ BÖLÜM

1.ŞİİRLERİNİN ŞEKİL VE DİL ÖZELLİKLERİ

A.ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

‘Âzim Dîvânı’nda 6 kaside, 2 tahmis, 133 gazel, 37 rubai, 8 kıta, 11 müfred bulunmaktadır.

Klâsik Türk edebiyatındaki şâirlerin çoğu gazel nazım şekliyle şiirler yazmışlardır. ‘Âzim de şiir yazarken en çok gazel nazım şeklini kullanmıştır. ‘Âzim Dîvânı’nda 133 gazel bulunmaktadır. Bu gazellerden 2’si 8 beyit, 13’ü 7 beyit, 42’si 6 beyit, 75’i 5 beyit, 1’i de bir mısra olup gerisi yoktur. Bundan hareketle ‘Âzim Dîvânı’ndaki gazellerin büyük çoğunluğunun beşli beyitlerden oluştuğunu söylemek mümkündür.

‘Âzim’in gazelleri konu ve içerik bakımından incelendiğinde, daha önceki yüzyıllardan ve kendi devri gazellerinden bir farklılık göstermediği görülür. Bu şiirlerde de aşk, şarap, rindlik ve tabiat işlenmiştir.

Kasideleri ise hemen her Dîvân şâirinde olduğu gibi hacim bakımından farklılıklar arzeder. Bu kasidelerden birincisi 42 beyit olup Sadrazam ‘Amûca-zâde Hüseyin Paşa için yazılmıştır. İkincisi Şeyhülislâm Seyyid Feyzullâh Efendi için yazılmış olup 66 beyittir. Üçüncüsü Re’îsü’l-Küttâb Râmî Muhammed Efendi için yazılmış olup 34 beyittir. Dördüncüsü ise 14 beyitten oluşmaktadır.

Kasideleri genel olarak Dîvân şâirlerinde olduğu gibi nesib bölümü ile başlamış ondan sonra girizgâh beyti ile medhiye bölümüne geçilmiştir. Bu kısımda memduh aşırı mübalağalarla övüldükten sonra, şâir onlardan lütuf ve ihsan isteyerek ömrünün uzun ve devamlı olması için dua eder.

‘Âzim’in iki kasidesi de na’t olup Hz.Peygamber (a.s.) için yazılmıştır. Bunlardan birincisi 74 beyit, ikincisi ise 69 beyittir.

‘Âzim Dîvânı’nın gazellerden sonra ağırlık noktasını rubâiler oluşturmaktadır. Dîvân’da 37 rubai yer almaktadır. Rubailerden 30 tanesi rindâne ve aşıkâne konuda yazılmıştır, dört tanesi Farsça yazılmıştır, üç tanesi ise münâcât şeklinde yazılmış olup Allâh (c.c.)’a arzuhalidir.

‘Âzim Dîvânı’nda iki tane tahmis bulunmaktadır. Bu tahmislerden biri çağdaşlarından olan Nâbî’nin bir gazeline yazılmış olup beş bendden oluşmaktadır, diğeri ise yine çağdaşlarından olan ‘İsmetî’nin bir gazeline yazılmış olup beş bendden oluşmaktadır.

Dîvân’da sekiz kıta yer almaktadır. Bu kıtalardan bir tanesi gazeller kısmında yer almış olup ‘Arif Efendiyi övücü niteliktedir, geriye kalan yedi tanesi ise rubailer kısmında yer almış olup aşıkâne tarzıdır.

‘Âzim Dîvânı’nda ayrıca 11 tane müfred bulunmaktadır. Bu müfredlerde aşk konusu işlenmiştir.

Rediflerini Türkçe kelimelerden (bana, hep, it, gösterür, bulmuşlar, sanur, virür, nedür...) seçen şâir, özellikle kaside, kıta ve rubailerinde (K.3, K.4, K.5, G.100, G.105, R.1-2-3...) Arapça ve Farsça kelimelerle kafiye oluşturmuştur.

Şâir, aruzu umumiyetle başarılı bir şekilde kullanmıştır. Fakat bazı mısralarda zorlandığını, imalelere daha fazla başvurduğunu görüyoruz:

İde şâyed figân u zâr ile âzürde dil-dârı

Hüdâyâ rûz-i maḥşer bî-zebân ḥaşr it dil-i zârı

(G,131/1)

Bir vurgu unsuru olarak kullanılan medd, ‘Âzim’in şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelerde sık sık yer almıştır.

Henûz vâdi-i ümmîdi geşt idüp ‘Âzim

Hevâ-yı dil tek ü pû-yı ḥişâredür şimdi

(G,134/5)

B.DİL ÖZELLİKLERİ

1.Arapça ve Farsça ibareler

‘Âzim Divânı’nda 4 rubai Farsça olarak yazılmıştır:

Endîşe zi-ta‘ne-i cihân-ı mârâ nîst

Bârân-zede râ zi-nâvdân-ı pervâ nîst

Ez-zahm-ı zemâne râ-çisân mi tersem

Der laht-ı ciger zahm-ı diger râ-câ nîst

(R,5)

‘Âzim Divânı’nda Arapça beyitler yoktur, ancak Arapça ibareler, âyet ve hadisler vardır.

Arapça İbareler:

‘Âle’l-husûs	K,4/28-a
Bârekallâh	K,3/3-a
Bi’z-zarûrî	K,3/27-a
Bü’l-heves	G,125/2-a
Daru’l-emân	G,104/2-
El-hakk	K,1/54-a
El-hazer	G,125/2-a
Ev-ednâ	K, 1/38-a
Haytü’ş-şu’â	G,44/2-a
Lâ-büdd	G,42/4-b
Lâ-cerem	G,41/2-a
Lâ-taknetuvâ	K,1/69-b

Lâ-yu'ad	G,114/2-b
Levlâke	K,2/42-a
Lillâhi'l-hamd	K, 3/28-a
Ma'âzallâh	K,2/23-a

2.Deyimler

Türkçe, deyimler açısından zengin bir dildir. Şâirlerimiz Türkçe'nin bu özelliğinden faydalanmış, şiirlerine aldıkları deyimlerle mana zenginliğini yakalamışlardır.

‘Âzim Dîvânı’nda deyimler ve halk söyleyişleri ifadeye kuvvet kazandıran, anlamı zenginleştiren bir unsur olarak bulunmaktadır.

Şâir, şiirlerinde halk söyleyişlerine yer veriyor:

“Dîvâneye hergün ‘Âzimâ bayramdur”

(R,11/2-b)

‘Âzim Dîvânı’nda Yer Alan Deyimler:

Afâkı harâb eyle-	G,5/6-b
Ayağını zincire çek-	K,1/21-b
Ayak altı et-	T,1/3-d
Baş üstünde gezdir-	K,1/4-b
Baştan çıkar-	K,1/1-b
Candan bağlı ol-	G,20/5-a
El vur-	G,11/2-a
Ele girme-	G,5/3-a

Eli bağlan-	K,3/16-a
Eteği bulaşık ol-	G,23/6-a
Gölge düşür-	K,2/39-b
Gölge Sal-	K,6/14-b
Gönül açmak-	G,21/2-b
Gönlü harabeye dön-	G,3/2-a
Gönlü kırıl-	G,5/4-a
Gönlü açıl-	G,126/1-b
Gönül al-	G,4/5-a
Gönül avla-	G,19/4-a
Gönül çek-	T,1/1-e
Gönül ver-	G,126/4-a
Gönül yak-	G,41/1-b
Göz açtırma-	G,46/2-a
Halkın diline düş-	G,28/2-b
Kalp kır-	G,4/1-a
Kan iç-	M,4-b
Kan içici ol-	G,51/4-b
Kan yağdır-	G,78/1-a
Kan yut-	G,51/4-b
Katı yürekli ol-	K,2/28-b
Kurban ol-	G,72/2-a
Kılı kırk yar-	K,4/21-b
Överek göklere çıkar-	G,38/3-a

Tuz ek-	G,20/2-a
Urukına gir-	K,1/4-a
Yegân Yegân ol-	K,1/62-a
Yüreği yan-	G,30/4-a
Yürek parçala-	G,104/3-b
Yüz vir-	K,1/2-b

3.Edebî Sanatlar

‘Âzim de şiiirlerinde her Dîvân şâiri gibi sanat göstermeyi, bir hüner saymış ve Arapça-Farsça kelimelerden oluşan terkipli ve ağır bir dil kullanarak şâirlik gücünü sergilemeye çalışmıştır. Bu sanatlardan bazılarına örnek olarak şunları gösterebiliriz:

a.Teşbih

‘Âzim gibi şad-hezâr itmedesün
Ey gonce ne sihr ider ne kâr eylersün

(G,81/5)

b. İstiâre

N’ola zulmet-nişîn-i kûçe-i harmân isem ‘Âzim
O meh zânû-be-zânû olmada ağıâr ile her şeb

G, 10/5)

c.Teşhis

Evrâk-ı dili havâya virdük
Bir küşte-i dest-i rûzigâruz

(G,60/3)

d.Tekrir

Bu hüdâgâhda ‘Âzim ne dâğ-ı hasret-i dil

Ne ârzû-keş-i kânum ne dil-perîşânum (G,98/6)

e.Tezâd

Taleb-gedâ-yı rızâyum yanumda yeksândur

Nesîb-i genc-i câhîm ü firâz-ı genc-i behîşt

(G,16/4)

f.İstifhâm

Nüzâre senc-i bütân-ı çemensün ey bülbül

Bu âh-ı subh ne bu girye-i şebâne nedür

(G,27/2)

g.Tenâsüp

‘Aceb mi şâhçe-i gülde olsa cilve-fürûş

Çemende bülbüle yüz virdi gonçe-i gülzâr

(K, 1/2)

h. Hüsn-i Ta‘lil

Göñül tedkîk-i maẓmûn-ı kitâb-ı hüsn-i hattıñla

Yakar kandil-i mâhı âh-ı âteş-bâr ile her şeb

(G,10/3)

ı. Mübâlağa

Sirişk-i çeşmümi biñ kerre Nîl cûş eyler

Virince ta‘me felek telh bir piyâz baña

(G,4/6)

i. Telmih Sanatı

Remed-âzürde şanmañ çeşm-i Kays-ı bî-ser ü pâyı

Hayâl itmektedir dâ'im miḥannâ dest-i Leylâyı

(M,5)

j. İktibâs

O ğonce-i çemen-i ravza-i ev-ednâ kim

Nesîm-i vuşlatı olsa vezân-ı bâğ u bahâr

(K,1/38)

k. İrsâl-ı Mesel

Çekmez ğam-ı dehri 'aşk-bâz-ı eyyâm

Dîvâneye her gün 'Âzimâ bayrâmdur

(R,11/ 2)

l. Nidâ

Meded meded dil-i ğamgîne yâ Resulallâh

O gün ki cân ola lağzîde pâ-yı nâlânı

(K, 2/54)

II. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

A.DİN VE TASAVVUF

1.DİN

a. Allâh

İstanbul medreselerinde müderrislik yapmış olan ‘Âzim, Allâh’ı İslâmî gele-
neğe uygun bir şekilde düşünür. ‘Âzim, iki tane na‘t yazmıştır. Bu na‘tlar kasîde
nazım şekliyle yazılmış olup, Dîvân’ın başında yer almaktadır. Bu na‘tlar her ne
kadar Hz. Peygamber (a.s.) için yazılmış olsa da, bunlarda Allâh adına ve sıfatlarına
sıkça rastlanılmaktadır. Yine Esmâü’l-hüsnâ’ya dâhil adlardan bir kısmı kasîdelerin
dua kısmında, bir kısmı da rubâilerde yer almaktadır.

Allâh’ın bu yolla bizzat kullanılan ve işaret edilen isim ve sıfatları arasında
Allâh, Bâri, Yezdân, Rabb, Sübhân, Rahmân, Selâm, Kerîm, Nûr, Âlîm ve Rahîm
yer alır. Bunların dışında Hakk, Hak Te’âlâ, Hüdâ, İlâh, Mevlâ, Rabb, Sübhân,
Yezdân, Hicâb-ı Rahmân, Nûr-ı Yezdân, Rabb-ı Celîl, Karîb-i Yezdân, Dest-i Ke-
rem, Hazret-i Mevlâ gibi ad ve sıfatlar da Allâh’ı ifade için kullanılmıştır.

Divânda, İslâm dinine göre zikredilen Allâh birdir. O besleyen, yetiştiren ve
terbiye edendir. Gizli ve açık ne varsa herşeyi bilendir, yücedir. Kerem sahibi olup
cömertir. Bağışlayan ve esirgeyendir. İnsanları rûz-ı mahşerde hesâba çekecek o-
landır. Rahmetinin bolluğundan ve yaygınlığından bütün vücutlar doymuştur. O,
her şeyi yoktan var edip besleyendir.

b. Melekler

Melek, beyitlerde yalnız bir yerde geçmektedir. Bu da “melek-sîmâ”dır.
Bundan başka ‘Âzim Dîvânı’nda melek kelimesi kullanılmamıştır.

Divân edebiyatında sevgili güzellik bakımından melek ve hûrî olarak tasav-
vur edilir. “Melek-sîmâ”, melek yüzlü demektir. Sevgilinin yüzünün meleklerin
yüzü kadar güzel olduğu anlatılmaktadır:

Görünmez halka-i halvetüñe âgûş-ı ‘âşıkda

Tutalum ol perî-şehrûñ melek-sîmâlarındandır

(G,40/4)

c. Kitaplar

‘Âzim Dîvânı’nda kitaplarla ilgili sadece bir beyit yer almaktadır. O da sevgilinin yüz güzelliği için bir benzetme unsuru olarak kullanılan “Mushaf”, yani Kur’ân-ı Kerîm’dir. Yüzün vahdet ve Hakk’ın tecelligâhı olması bu tasavvurların hareket noktasını oluşturduğu, ayrıca Mushaf’a abdestsiz el sürülememesi inancı ve onun öpülüp başa konulması adeti ile sevgilinin güzel yüzünün öpülmesine duyulan iştiağın dile getirilmeye çalışılmış olduğu da söylenebilir.

Yok muşhaf-ı ruhsârına nezzâreye ruhsat

Ey dîde-i ter var ise muhtâc-ı vuzûsun

(G,108/3)

d. Âyetler ve Hadisler

‘Âzim, Dîvânı’nda Klâsik şiirimizin ana kaynaklarından sayılan Kur’ân âyetlerinden ve Hz. Peygamber (a.s.) hadislerinden, diğer Klâsik şâirlerimiz gibi çokça istifade etmemiştir.

Âyetler ve hadisler zikredilirken, bütünüyle değil de, birkaç kelimelik ibareler halinde alıntı yapıldığı görülmektedir:

Hadisler:

Şehinşeh-i ‘azamet câh-ı bezm-i levlâke

Eyâ muhît-i teraḥḥum cihân-ı nurânı¹¹ (K, 2/42)

¹¹ “Sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım.” anlamında kullanılan bir hadis-i kudsi olduğu rivâyet edilir. Bkz. Aclunî, C.II, s. 164.

Âyetler:

Bârekallâh	K, 3/3-a ¹²
Ev-ednâ	K, 1/38-a ¹³
Lâ-cerem	G, 41/2-a ¹⁴
Lâ-taknetû	K, 1/69-b ¹⁵
Lillâhi'l – hamd	K, 3/28-a ¹⁶
Ma' âzallâh	K, 2/23-a ¹⁷
El-Hakk	K, 3/54-a ¹⁸
El-Hazer	G, 125/2-a ¹⁹

e. Peygamberler

Ya'kûb: Ya'kûb peygamber, oğlu Yûsuf peygamberin hasreti ve üzüntüsü sebebiyle gam ve hüznün sembolüdür. Bu özelliği ile âşık için benzetme unsuru olur. Âşığın kulübesi “bît-i ahzân” olarak vasıflandırılır:

Murâd iderse ider feyz-i luṭf-ı Yûsuf-ı zâr

Nigâh-ı vuṣlat-ı Ya'kûba bît-i ahzânı

(K,2/40)

Hız. Ya'kûb ağlamaktan ağarmış gözleri sebebiyle de beyitlerde yer alır:

Degûldi dîde-i Ya'kûb a'mâ girifte velîk

Nigâha dem yoğ idi pîrehen hayâlinden

(G, 110/2)

¹² Kur'an,

¹³ Kur'an, 53/9

¹⁴ Kur'an, 16/23

¹⁵ Kur'an, 42/28

¹⁶ Kur'an, 45/6

¹⁷ Kur'an, 12/23

¹⁸ Kur'an, 20/114

¹⁹ Kur'an, 2/19

Yûsuf: Yûsuf peygamber, ‘Âzim’in üzerinde en çok durduğu ve söz konusu ettiği peygamberlerden biridir. Bu ilginin başlıca sebebi, güzelliği bakımından sevgili için benzetilen olmasındandır. Yûsuf kıssasında bir çok beyit ile telmihler yapılır. Sevgilinin çene çukuru Yûsuf(a.s)’un kardeşleri tarafından bırakıldığı kuyu olarak tasavvur edilmiştir:

Nîce dâvâ-yı cemâl ide senûnle Yûsuf

O da üftâde-dil-i çâh-ı zenehdânundur

(G,26/2)

Yine bir çok beyitte Yûsuf ile Züleyhâ kıssasına telmihte bulunulmuştur:

O Yûsuf-çehre tâ kim rû-yı gerdân-ı temennâdur

Züleyhâ-yı hîred sîm-âb-ı cûş-ı nâ-şikibâdur

(G, 52/1)

Mûsâ: Mûsâ peygamberin beyitlerde yer alışının sebebi mûcizeleridir. Bu mucizeler, Allâh ile konuşması, Hakk’ın yüzünü görmeyi arzulaması ile Allâh’ın Tûr dağında tecelli etmesi yer alır:

Fürûğ-ı şem‘-i tecellî Kelîm-i Tûr-i ‘Âla

Çerâğ-ı bezm-i ev-ednâ karîb-i Yezdânı

(K, 2/27)

İsâ: İsâ peygamber de Dîvânda adı çok geçen peygamberlerdendir. Beyitler de Hz. İsâ ile ilgili mucizelere sık sık işaret edilir.

İsâ peygamberin beyitlerde sık sık yer almasına vesîle olan en önemli özelliği nefesinin “cân-bahş” oluşu ve daha beşikte iken konuşmasıdır:

Nefes-tırâd iken ‘İsâ-i feyz-i bâd-ı nesîm

‘Aceb mi cilve feşân olsa şûret-i dîvâr

(K, 3/24)

Beyitlerde “İsâ-nefes”, “Mesîh-i nükte-verân” vb. ifadeler, sevgilinin ve şâir-
rin sözleri ile ilgili benzetmelerde yer alır:

Görüp letâfet-i rûh-ı kelâmum ey ‘Âzim

Mesîh-i nükte-veran tıfl-ı mekteb oldu baňa

(G, 3/6)

Hızır: Hızır peygamber âb-ı hayâtı bulması ve ölümsüzlüğe kavuşması sebe-
biyle söz konusu edilir. Beyitlerde “hayât-ı leb” vb. olarak zikredilen Hızır pey-
gamber, sevgilinin dudağı, övülenin lutfu ve yüzü ile ilgili beyitlerde yer alır:

N’ola bî-da‘îye-i feyz-i Mesîhâ olsam

Hızır-ı dil-nûş hayât-ı lebinüñ zindesidür

(G,44/4)

Muhammed: Beyitlerde Muhammed, Ahmed, Ahmed-i Muhtar, Resûl, Resûlullâh, Muhammed Sadık, İmâm-ı Maşrik u Mağrib, Habîb ve Mahmûd adla-
rıyla zikredilen Hz. Muhammed (a.s.), Dîvân’da en çok sözü edilen peygamberdir.
Dîvân’da Hz. Peygamber hakkında yazılmış kasîde şeklinde iki na‘t mevcuttur. Şâir
bu na‘tlarda Hz. Muhammed’i değişik şekillerde övmektedir.

Emîr-i taht-ı risâlet medâr-ı hatmiyyet

İmâm-ı maşriğ u mağrib meh-i cihânbânı

(K, 2/30)

‘Âzim, gerek bu na‘tlarda gerekse diğer nazım şekillerinde Hz. Peygamberi,
resûller defterinin sonuncusu, her iki cihânın serveri, cezâ gününde insanların
şefaathçısı, dünyayı aydınlatan ay vb. olarak övmektedir.

Meded bûzâr-ı siyeh-rûze yâ Resûlallâh

Ola o dem ki heves perverân esîr-i humâr

(K,1/64)

Şefî her dû cihâna kerîm-i kirdârâ

Eyâ mededres-i dermândegân-ı rûz-i şümâr

(K, 1/57)

f. Kazâ

Divânda “tîg-i kazâ” , “tîr-i kazâ” gibi ifadelerde yer alan kazâ, insanın iradesi dışında teşekkül eden ve hiçbir zaman engel olunamayacağı, değiştirilemeyeceği ve karşı konulamayacağı bir haldir. Bir beyitte kazânın kılıca benzetildiği görülmektedir:

Gubâr-ı hatt-ı şebgûnuñla gâmzen kârdan kalmaz

Belî tîg-i kazâ jengâr ile peykârdân kalmaz

(G, 61/1)

Bir beyitte de kazâ oka benzetilmektedir:

Hem zebân-ı gâmzeyüm âfet nedîmimdür benüm

Şîve-i tîr-i kazâ yâr-ı kadîmimdür benüm

(G,92/1)

Bir beyitte de kazâ, bir arslan pençesidir:

Hâzer Âzim giriftârî-i dâm-ı çeşm-i dil-berden

Gazâlânı o deşt-i behçetün şîr-i kazâdur hep

(G,8/5)

g.Ahiretle İlgili Mefhûmlar

Kıyâmet, Mahşer

Dîvânda “rûz-ı mahşer”, “cılve gerd-i mahşer”, “rûz-ı şümâr” “rûz-ı cezâ”, “subh-ı mahşer” şeklinde zikredilen kıyamet, dünyanın sonu ve ahiret hayatının başlangıcıdır. Şâir, Allâh’a yalvararak inleyen gönülleri mahşer gününde dilsiz yaratmasını istiyor:

İde şâyed figân u zâr ile âzürde dil-dârı

Hüdâyâ rûz-ı maḥşer bî-zebân ḥaşr it dil-i zârı

(G,131/1)

Yine şâir yazmış olduğu na‘t-ı şerifte, Hz. Peygambere hesap günündeki biçârelerin yardımcısı olarak hitap ediyor:

Şefî her dû cihâna Kerîm-i kirdârâ

Eyâ mededres-i dermândegân-ı rûz-ı şümâr

(K, 1/57)

Cennet

Cennet beyitlerde “behişt”, “firdevs”, “genc-i behişt” adlarıyla yer almakta dır. Övülenin yüzünün güzelliği bir beyitte: “ruhûn reşk-i behişt ü hûr” ifadesiyle yer alır.

Ruḥuḥ reşk-i behişt ü ḥûr ḳadd-ı fitne-engîzün

Nümûdâr-ı kıyâmet fitne-ḥîz-i rest-ḥîz ammâ

(K, 6/2)

Cehennem

Beyitlerde “duzâh”, “caḥîm” ve “nâr-ı caḥîm” olarak yer alan cehennem, çoğu beyitlerde cennetle beraber zikredilir.

Ṭaleb-gedâ-yı rızâyum yanumda yeksândur

Nesîb-i genc-i caḥîm ü firâz-ı genc-i behişt

(G,16/4)

Bir beyitte “heft-duzâh” şeklinde ifade edilir:

Ben o pür-cürm-i günâhum heft-duzâh ‘Âzimâ

Kim şerâr-ı şu‘le-i nâr-ı cahîmümdür benüm

(G, 92/5)

Rûz-ı Ezel, Rûz-ı Elest

Beyitlerde “rûz-ı ezel”, “rûz-ı elest” şeklinde yer alan bu terkipler, “ruhlar alemi” için kullanılır. Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’in A’râf sûresinin 172 ve 173. âyetlerinde anlatılır. Allâh’ın “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna insanların “Evet, Rabbimizsin” dedikleri ve kıyamet günü “Bizim bundan haberimiz yoktu.” dememeleri için tanık tuttuğu yaratılış günüdür. Beyitlerde insanı seven gönlün, rûz-ı ezelde böyle yaratıldığı, yani sevginin insanın fitratında yer aldığı ifade edilir:

Rûz-ı ezelde böyle zühûr eylemiş göñül

Nâ-dâna kâmu ‘âşık-ı dîdâre ârzû

(G,112/3)

Sırât-Mizân

Cehennem üzerinde kurulu olan kıldan ince, kılıçtan keskin olduğu söylenen sırat, Dîvânda iki beyitte geçer.

Mahşer gününde kurulacak olan ve her insanın iyilik ve kötülüklerinin tartılacağı terazi olan mizân ise dîvânda bir beyitte yer alır. Sırât ile mîzân bu vasıflarından dolayı beyitte şöyle zikredilir:

Karîn-i sâye-i şeh-per-i ra‘fetün görmez

Cihân cihân hatırât-ı sırât u mîzânı

(K, 2/46)

Kevser

Cennette bulunan bir suyun adı olan Kevser, sevgilinin dudağı için benzetme unsuru olur ve “feyz-i kevser”, “âb-ı kevser”, “neşât-ı sâgar-ı kevser” olarak beyitlerde yer alır:

Humâr-ı hüzne meger yer kalur mı ‘âşıkda

Ki feyz-i kevser ider cûy-bâr-ı gülşende

(K, 5/6)

h.Diğer İtikadi Mefhumlar

Perî

Dîvânda sevgili için benzetilen olan perî, göze görünmezliği ve güzelliği sebebiyle söz konusudur. Beyitlerde “perî-çehre”, “perî-şehr”, “perî-peyker” gibi ifadelerde yer alan perî, sevgili ve sevgilinin bulunduğu yeri ifade etmek için kullanılır:

Görünmez halka-ı halvetüne âgûş-ı ‘âşıkda

Tutalum ol perî-şehrün melek –sîmâlarındandır

(G, 40/4)

Ölüm ve Ölü

Beyitlerde “bâd-ı fenâ”, “dest-i ecel”, “küşte-i dest” gibi ifadelerde yer alan ölüm, her canlının eninde sonunda tadacağı bir haldir. Ölüm, tıbbın çâresini bulamadığı ve bulamayacağı amansız bir dert, bütün çağlarda insanların adını anmaya çekindiği bir ayrılık ve nice taze fidanları solduran, kolunu kanadını kıran bir “küşte-i dest-i rûzigâr”dır:

Evrâk-ı dili havâyâ virdük

Bir küşte-i dest-i rûzigâruz

(G, 60/3)

1. Din İle İlgili Mefhumlar

Din, İslâm

Dîvân da geçen bu kelime, geçtiği yerlerde genellikle İslamiyet yerine kullanılır. İslâmiyetin hak dini olduğunu, bu dinle dünyanın karanlıktan kurtulduğu ve aydınlığa kavuştuğu gibi telakki ve inanışlar yer alır. Şâir, bir beyitte memduhunu övmek kasdıyla, din konusuna değinmiş, onu dinin korucusu olarak vasıflandırmıştır:

Göricek kevkebe-i şavletini düşmen-i dîn
Oldular kâkül-i hûbân gibi berhemdür hem

(K, 3/25)

Kâfir, İmân, Put

Dîvân da yer alan kâfir sıfatı, genellikle sevgilinin saçı için kullanılır:

Esîr itmektedür dünyâyı zülf-i kâfir imânı
Meger ol şâh-ı cevri-âyân şer-germ-i harâc oldu

(G, 126/3)

Yukarıdaki beyitte de görüldüğü gibi kâfir mefhumu, imân mefhumuyla birlikte kullanılarak tezatlık teşkil etmektedir.

Kâfir sıfatı, bazen de sevgiliye isim olarak beyitlerde yer alır. Aşağıdaki beyitte bu durum dile getirilmiştir:

Dil çeşmine girifte vü yok çâre-i halâş
Kâfir elinde kaldı rehâ mümkün olmadı

(G, 122/4)

Sevgiliyi kâfir olarak görmek, merhametsizliği ve müslümânlara musallat oluşu, insanın imânını gidermesi, zünnar takması gibi özelliklerden dolayıdır.

Dil-şifte-i kâkûl-i ruhsâr-ı bülendüz
İslâm u küfr-i ta'biye zünnâr-pesendüz

(G, 56/1)

Ayrıca kâfir kelimesi, Allâh'ın birliğini inkâr etmesi yönüyle de ele alınmıştır.

Put, sevgili için genellikle bir benzetme unsurudur. "Bütân-ı çemen", "cism-i bütân-ı bahâr" ve "fıkr-i bütân" gibi ifadelerde kastedilen sevgilidir. Sevgilinin yüzü ile puthanedeki sûretler arasında ilgi kurulur:

O büt ki rahne berendâz-ı mezheb oldu baňa
Behişt-i ta'biye-i dûzah-ı teb oldu baňa

(G, 3/1)

Reng-i füsûn ki ol büt-i gül-çehre gösterür
Âşûb-ı restehîz nedür dehre gösterür

(G, 43/1)

i. İbâdet ve İbâdetle İlgili Mefhumlar

Namaz, Mushaf

İslâm dininin şartlarından biri olan namaz, bir beyitte şöyle telakki edilir:

Henûz beste-i zünnâr-ı küfr-i gîsûyem
Ne kayd-ı dağdağa-i hâhiş-i namâz baňa

(G, 4/4)

Bir beyitte de bayram namazı olarak geçer:

Dil nev-niyâz iken dahî geçdi zamân-ı kâm
Hem-çün namâz-ı ıyd kazâ mümkün olmadı

(G, 122/2)

Ka'be

Ka'be, müslümanların kiblesi ve kutsal ziyaret yeridir. Bir beyitte, "ka'be-i tahkik" olarak yer alır:

N'ola pervâne 'üryân olsa nezd-i şem'e bâl-efşân

Gürûh-ı Ka'be-i tahkik revâ ihrâm bilmezler

(G, 51/2)

Bir beyitte de "Ka'beteyn", yani Mescid-i Aksa ile Mescid-i Harâm olarak zikredilir:

Virür nerrâd-ı 'aşka hâlet-i idbâruña ikbâl

Bu çarhuñ Ka'beteyn-i mihr ü mâhı zârdan kalmaz

(G, 61/4)

Duâ

Allâh'a yalvarma olan dua, geçtiği bütün beyitlerde aslî şekliyle telakkî edilmiştir. Dîvânda, genellikle kasîdenin dua bölümünde rastlıyoruz. Şâir, burada övdüğü kimsenin başarılı, uzun ömürlü ve talihinin iyi olması yolunda iyi dileklerde bulunarak dua eder:

Eylesün şadr-ı vezâretde seni Hâzret-i Hakk

Dâ'imâ hatem-i devletle Süleymân hemem

(K, 3/42)

2.TASAVVUF

Hicrî II. asrın sonlarına doğru ortaya çıkan tasavvuf cereyanı, özellikle tarikatlar ve tekkeler aracılığıyla İslâm dünyasındaki etkisini yüzyıllar boyunca sürdürmüş bir düşünce ve inanç sistemidir.

Müslüman milletlerin fikir ve sanat hayatında geniş bir ilham kaynağı olan tasavvuf, asırlarca mütefekkirler tarafından izaha çalışılmış, şâirlerin şiirlerinde de terennüm edilmiştir. Bu itibarla tasavvufun en güzel ifadesini edebiyatta görmek mümkündür. Edebî sanatlara tutkun olan şâirler, tasavvufun remiz ve mazmunlarından bolca istifade etmişlerdir²⁰.

Gerek varoluşun, gerekse ilâhi gerçeğe ulaşmanın temelinde aşkın bulunduğu görüşü, Allâh'a yasaklarla ve korkuyla değil, ancak aşkla ulaşılabilceği inancı ön plana geçmiş, böylece aşk, tasavvufun en önemli yanı olmuş ve edebiyatta da en çok bu yönüyle işlenmiştir²¹.

Klâsik Türk Edebiyatı şâirlerimizin bir çoğu da tasavvufun tesiri altında kalmış, bunlardan bazıları bu cereyana samimi olarak bağlanmış, bu tesiri aynı samimiyetle eserlerine yansıtmış, bazıları da ancak bulundukları dönemin etkisine bağlı olarak tasavvufa temas etmişler ve sadece onun sembollerinden faydalanmışlardır²².

Klâsik Türk şiiri şâirlerinden olan ve İstanbul'un değişik medreselerinde müderrislik yapmış olan Âzîm de tasavvufa yabancı kalmamıştır. Yalnız O, şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla, tasavvufun remiz ve mazmunlarından az da olsa istifade etmiştir.

²⁰ Âgâh S. Levent, Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul 1984, s.44.

²¹ Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara 1994, s.36.

²² Levent, a.g.e., s.44.

a. Tasavvufî İlgili Mefhumlar

Zâhid

Dîvân'da çok geçen tiplerin başında gelir. 'Âzim'in zâhide karşı tavrı, tevhid inancına ve hayattan el etek çekmiş, kendini ibadete vermiş bir mutasavvıfinkine değil, bilakis dünya nimetlerinden zevk almayı isteyen, şaraptan ve şarap meclisinden zevk alan bir kişinininkine benzer:

Güft-gû-yı mey-i pür-tâbdan el çek zâhid

Degül ağzunı kaşığı sâgar-ı pür bâdesinün

(G, 84/4)

Dünyâ

Dîvân da üzerinde en çok durulan unsurlardan biridir. Şâire göre dünyâ, "dûnân-ı dehr", "gerdûn-ı dîn" "hak-dân-ı fenâ" dır. Cihân, aldatıcı, fânî ve yalancı olduğu için ona güvenilmemelidir:

Nevâziş- gâri-i gerdûn-ı dîne 'Âzim aldanma

Müdârâsı sipihürü verziş-i pür-kînesindendür

(G, 22/5)

Dûnan-ı dehr bî-hûde minnet-res olmasun

Cûyâ-yı zahm-ı mişnede merhem zarar virür

(G, 23/3)

Rûz-ı Ezel (Bezm-i Elest)

Elest bezmi, ruhlar âleminde Allâh'ın ruhlara "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu, onların da "Evet, Rabbimizsin" dedikleri günü ifade eder:

Rûz-ı ezelde böyle zühûr eylemiş gönül

Nâ-dâna kâmu 'âşık-ı dîdâre ârzû

(G, 112/3)

Tecrîd

Tecrîd, dünya ve mâsivâ ile alakayı kesmektir. Dünya nimetlerinden alakayı kesmek için bütün dünya nimetlerinden el çekip tecerrüd hırkasını giymek gerektiğine inanılır. Gönülden, Allâh'tan başka herşeyi çıkarmanın, gerçek matlubun gönüle yerleşmesine imkân tanıyacağı düşüncesi görülür:

Şikest-i rişte-i bend-i ta'alluğdan ğaraz 'Âzim

Meger dil hıttâ-i tecrîde sultân olmak istermiş

(G, 70/5)

Mesîhe sûzen olmuş mâni'-i tecrîd-i dil am mâ

Tecerrüd-pîşe-i 'aşka sitem-peşmînesindendür

(G, 22/4)

Hırka

Dünya ile alakayı kesmenin, riya ve gösterişten uzak durmanın bir simgesi olarak giyilen hırka, dervişlik alameti ve aynı zamanda kanaatin de sembolüdür.

Külâh-ı fakre niçe ser-fürû ider 'Âzim

Anun ki hırka-i peşmînesi 'inâdîdür

(G, 29/5)

b.Mutasavvıflar

Hallâc-ı Mansûr (857-922)

Büyük bir mutasavvıf olan Hallâc-ı Mansûr, "Ene'l-Hakk" (Ben Allâh'ım) dediği için asılarak idam edilmiştir. Dâra asılması sebebiyle beyitlerde söz konusu edilir.

'Âzim çekilmez ârzû-yı zülf-i yârdan

Manşûrvâr-ı 'aşkı çeker dâra ârzû

(G, 112/5)

Bir beyitte, sevgilinin saçının kıvrımlarını seyreden âşıkların hali,
Mansûr'un vakasına benzetilmiştir:

Temâşâ eyleyenler pîç-i zülf-i yârde ‘Âzim

Dil-şûrideyi hem-vağ‘a-i Mansûr bulmuşlar

(G, 20/7)



B. CEMİYET

1.TARİHİ ŞAHSİYETLER

a.Devlet Erkânı

‘Âzim Dîvânı’nda hükümdar olarak kimsenin adına rastlamıyoruz. Sadrazam olarak ‘Amûca-zâde Hüseyn Paşa’nın adı geçmektedir. ‘Âzim, Sadrazam ‘Amûca-zâde Hüseyn Paşa hakkında bir kaside yazmıştır.

‘Amûca-zâde Hüseyn Paşa

‘Amûca-zâde Hüseyn Paşa Osmanlı sadrazamlarındandır²³. ‘Âzim bu zat için 42 beyitlik bir kaside yazmıştır. Bu kasidede sadrazamı methetmiştir:

Ma‘delet-kîş-i Hüdâvend-i mekârim-kârâ

Ey vekil-i şeh-i Rûm u ‘Arab u Hind u ‘Acem

(K, 3/24)

Yine sadrazamın görevinde Hz. Süleyman gibi daim kalması için duâ eder:

Eylesün şadr-ı vezâretde seni Hâzret-i Hakk

Dâ‘ima hatem-i devletle Süleymân hemem

(K, 3/42)

Re’îsü’l-Küttâb Râmî Muhammed Efendi

‘Âzim, Sadrazam ‘Amûca-zâde Hüseyn Paşa dışında Osmanlılarda hariciye vekili olan Re’îsü’l Küttâb Râmî Muhammed Efendi için de 34 beyitlik bir kaside yazmıştır²⁴.

‘Âzim, Râmî Muhammed Efendi’yi bu kaside de övdükten sonra, ona dua etmiştir:

²³ Hammer, Büyük Osmanlı Tarihi, C. 6, İstanbul 1990, s.566.

²⁴ Hammer, a.g.e., C.7, s.15.

Hüdâ vücûdını âsûde eylesün tâ kim

Te'âkub ide hazân u bahâr-ı gülşende

(K, 5/34)

Şeyhüislâm Seyyid Feyzullâh Efendi

Feyzullâh Efendi, Osmanlı padişahlarından II. Ahmet ve II. Mustafa dönemlerinde şeyhüislâmlık yapmıştır. Peygamber sülalesinden geldiği için kendisine Seyyid Feyzullâh Efendi denilmiştir²⁵.

‘Âzim, Dîvânı’nda dinî şahsiyetlerden, Hz. Peygamber hariç, sadece Şeyhüislâm Seyyid Feyzullâh Efendi için kaside yazmıştır. Bu da, Seyyid Feyzullâh Efendi’nin şâirin dünyasında müstesna bir yer işgal ettiğini göstermektedir. Şâir, onu aşırı bir şekilde methetmiştir:

Sitâyişi o keremkâr-ı bezm-i ‘irfânun

Kaşîde-i emele şâh-ı beyt-i ‘unvândur

(K, 5/44)

b.Şâirler

Nâbî

‘Âzim, çağdaşı ve 17. yüzyılın en büyük şâiri olan Nâbî’nin bir gazelini tahmis etmiştir. Hikemî şiir tarzının kurucusu sayılan²⁶ Nâbî’nin bir gazelini tahmis etmesi, onu ne kadar beğendiğini gösterir. Bu da ‘Âzim’in hikemî şiir tarzını benimsemiş olduğunu gösterir. Şâirin, Nâbî’nin gazeline yazmış olduğu tahmisin birinci bendi şöyledir:

“Gülsitân-ı dehre geldük reng yok bû kalmamış”

‘İtr-sâ-yı kâm dil bir berk-i hod-rû kalmamış

Zîb-i gülşen revnağ-ı âlem ser-mû kalmamış

²⁵ Hammer, a.g.e., C.7, s.16-17.

²⁶ Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara 1995, s.183.

Bir nişîmin yok şafâ-yı bâğ-ı her-sû kalmamış
 “Sâye-endâz-ı kerem bir naḥl-i dil-cû kalmamış”

(T, 1/1)

‘İsmetî

‘Âzim, yine çağdaşı ve Sebk-i Hindî tarzın etkisinde kalmış²⁷ olan ‘İsmetî’nin de bir gazelini tahmis etmiştir. Böylece İsmetî’yi ne kadar beğendiğini gözler önüne sermektedir. ‘Âzim’in tahmis ettiği gazelin son bendi şöyledir:

Ġam çekme ‘Âzimâ ne kadar olsa da bâ‘id
 Birgün döner bu faḳ-ı emel gerdiş-i ‘anid
 Ger olsa da kenâre-i ümmîd nâ-bedîd
 “Elbette ‘İşmeti görünür sâḥil-i ümmîd
 Mühlet virüp Hüdâ eger almazsa cânımı”

(T, 2/5)

c.Tarihî ve Efsânevi Şahsiyetler

Cem

İran’ın Pişdâdiyân sülâlesinden gelen Cem²⁸, beyitlerde “câm-ı Cem” terki-
 biyle yer alır. Şarabı icat eden şahıs olarak adı en çok zikredilen şahıslardan biridir:

Ġarḳ-âb-ı zevḳ-i seyr-i ruḥuḡ ey cefâ-pesend
 Mânend-i câm-ı Cem ola ser-tâ-ser-i feraḥ

(G, 18/4)

²⁷ Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara 1994, s.193.

²⁸ Âgâh S. Levent, Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul 1984, s.156.

Cem ayrıca sevgilinin meclisinde sâkî olarak hayal edilir:

Mu‘âşırân-ı cünûn hûn-ı dil görür ‘Âzim

‘Aceb mi olsa meclisde tarh-ı Cem memnû‘

(G, 73/7)

Nemrût

Nemrût, Hz. İbrahim’i ateşe atan zalim bir kraldır²⁹. Dîvân’da yer alan bir beyitte, Nemrut, kibirliğiyle ele alınır:

Hezâr-ı ğayd ü tekebbür şî‘ârı çün Nemrûd

İder girifte-i zahm-ı hırâş sine-figâr

(K, 1/56)

Rüstem

İran’ın ünlü pehlivanı ve savaşçısı olan Rüstem³⁰, kahramanlığıyla meşhurdur ve beyitlerde genellikle bu yönüyle zikredilir:

Olanlar nev-be-nev pür-h‘âş cû-yı heft-h‘ân-ı ğam

Kemân-ı Rüstem-i ğamzen katî pür-zûr bulmuşlar

(G,20/3)

Efrâsiyâb

Alp Er-Tunga’nın Şehnâme’deki ismi olan, Turan’ın bu meşhur hükümdarı³¹, bir beyitte İran pehlivanı olan Rüstem ile birlikte zikredilir:

Luţf it meded-res ol dile ey Rüstem-i füsûn

Efrâsiyâb-ı ğam ser-i râhumda gizlidür

(G, 37/4)

²⁹ İskender Pala, Ans. Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1989, s.387.

³⁰ A. Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1992, s.12.

³¹ Âgâh S. Levent, Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul 1984, s.150.

İskender

Tarihte, Büyük İskender ve Makedonyalı İskender olmak üzere iki İskender vardır. Kur‘ân da “Zülkarneyn” olarak ismi geçen, hem pâdişah hem peygamber olan ve “âb-ı hayât” ı bulmak için Hz. Hızır’la zulümât ülkesine giden Büyük İskender’dir³². Beyitlerde de bu şekilde yer alıyor:

Teşne-leb geşt ü güzâr itsen de ger her kişveri

Zîr-i pây itsen ne hâşıl zulmet-i İskenderi

(T, 1/3-ab)

Bermekî

Harun Reşid döneminde vezirliği ile ün kazanmış bir ailenin ismidir³³. Bağış ve cömertlik örneğidir. Şâir, memduhunu överken ondan bahsediyor:

Bermekî cûd u kerem u riz ki hem ‘aşr olsa

Ser-i engüştüme olmazdı berâber hâtem

(K, 3/15)

Behrâm

İran pehlivanlarından ve hükümdarlarından olan Behrâm, kahramanlığıyla meşhurdur³⁴. Bir beyitte hançeriyle beraber zikredilir:

‘Aceb mi bî-muhâyâ söyleşirlerse nigâhuñla

Belâ-cûyân-ı hirâs hançer-i Behrâm bilmezler

(G, 51/3)

³² Âgâh S. Levent, Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul 1984, s.160.

³³ Levent, a.g.e., s.152.

³⁴ İskender Pala, Ans. Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1989, s.76-77.

Behmen

İran hükümdarlarından İsfendiyâr'ın oğlu Erdşîr'in lakâbıdır³⁵. Kahraman bir kişiliğe sahiptir ve kılıcıyla meşhurdur. Beyitlerde bu şekilde yer alır:

Bî-şafâ-yı nazra-i ruhsâr-ı şevkengîz dost
Târ u pûd-ı mihr-i âlem tîr-i Behmendür baña

(G, 2/3)

İsfendiyâr

İran hükümdarlarındanıdır³⁶. Beyitte sevgili için kullanılmıştır:

Müjgânlar ile çeşmini gör ‘Âzimâ henûz
İsfendiyâr-ı fitne şaf-ı ceng bağlamış

(G, 67/6)

Hatem-i Tâ’î

Arap kabileleri arasında tanınmış “Tayyi” kabilesine mensup ve cömerliği ile meşhur olan “İbn ü Abdullâh bin Sa’d”ın lakabıdır³⁷. Şâir, memduhunu överken onu, cömertliği bakımından Hatem-i Tâ’î’ye benzetiyor:

Nigâh-ı lutfi kerem-bahş-ı Hâtem-i Tâyi
Kef-i kerîm-i güher-pâşî lücce yâ kândur

(K, 4/34)

Berehmen

Putatapanların papazlarıyla, ateşetapanların bilginlerine verilen addır³⁸. Şâir, sevgiliyi bunlara benzetiyor:

³⁵ İskender Pala, Ans. Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1989, s.76.

³⁶ Âgâh S. Levent, Divân Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul 1984, s.11.

³⁷ İskender Pala, a.g.e., s.219.

³⁸ İskender Pala, a.g.e., s.81.s

‘Aceb Berehmen-i âteş-perestdür ki müdâm

Görünce şem’i perestiş-tırâz pervâne

(G, 116/3)

d. Masal Kahramanları

Arap, İran ve Türk edebiyatlarının başlıca mesnevi konularını teşkil eden Leylâ vü Mecnûn, Ferhâd ü Şîrîn ve Yûsuf u Züleyhâ hikâyelerinin kahramanlarının isimleri ‘Âzim Divânı’nda da sık sık geçmektedir. Bu kahramanlar sevgili ve âşık için birer sembol durumundadırlar.

Leylâ, Mecnûn (Kays)

Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin bu iki kahramanı, beyitlerde çoğu zaman birlikte yer alır. Sevgili ile âşık timsali olarak ele alınır. Hikâyenin belli başlı motiflerine işaret edilir:

Gönül bir Leylî-i hüsnün heves-peymâlarındandır.

Ki ‘aql-ı gül anuñ Mecnûn-ı bî-pervâlarındandır.

(G, 40/1)

Mecnûn, mest, dîvâne, rüsva v.b. sıfatlarla vasıflandırılır. Çöllerde yaşaması, vahşî hayvanlarla arkadaşlık etmesi, saçının dağınık olması sebebiyle söz konusu edilir:

‘İşve Leylâ-yı siyeh-hâne-i çeşmânundur

Fitne Mecnûn-ı ser-i zülf-i perîşânundur

(G, 26/1)

Ferhâd, Şîrîn

Ferhâd ile Şîrîn hikâyesinin kahramanları bazen birlikte, bazen de ayrı olarak zikredilir. Hikâye motiflerindeki Ferhâd, âşık için benzetilen olur:

Terahhüm gelmez o sengîn-dile ‘uṣṣâk ger ‘Âzim

Hezârân şîve-i Ferhâd-ı Şîrîn-kâr göstereün

(G, 100/7)

Hikâyenin kadın kahramanı olan Şîrîn, sevgili için benzetilen olur:

Degül bî-hûde ye’s dil-ber-i şîrîn-i dehânından

Uşandırdı felek Ferhâd-ı zârı tatlu cânından

(G, 104/1)

Ferhâd’ın beyitlerde zikredilmesinin bir diğer sebebi de Şîrîn’e kavuşmak için “Bîsütûn Dağı”nı delmesidir:

N’ola pâ-beste-i Şîrîn-i dehr olsa dil ‘Âzim

Bu dehrün bîsütûn-ı ârzû-pirâlarındandır

(G, 40/6)

Yûsuf ile Züleyhâ

Züleyhâ’nın beyitlerde zikredilmesinin en önemli sebebi, Yûsuf’ün güzelliğine hayran kalmasıdır. Beyitlerde genellikle Yûsuf’la bereber anılır:

O Yûsuf-çehre tâ kim rû-yı gerdân-ı temennâdur

Züleyhâ-yı hîred sîm-âb-ı cûş-ı nâ-şikâbâdur

(G, 52/1)

2. ÜLKELER VE ŞEHİRLER

Rûm(Anadolu)

Rûm ismi, yer aldığı beyitlerde Anadolu'yu ifade eder. Beyitlerde “çemen-i Rûm”, “Rûm-ı sūhan”, “göl-goncezâr-ı Rûm” ve “vekîl-i şeh-i Rûm” olarak yer alır. Şâir, Anadolu'yu, gül ve gonca bahçesi olarak tasvir eder:

‘Âzim nûğam-zen-i sūhan oldukça murg-ı dil

Göl-goncezâr-ı Rûmı reşk-i fezâ-yı ‘arâk ider

(G, 32/5)

Hind,Arap, Acem

Hind, Arap ve Acem, övülenin hakim olduğu bir ülke olarak zikredilir:

Ma‘delet-kîşî Hüdâvend-i mekârim-kârâ

Ey vekîl-i şeh-i Rûm u ‘Arab Hind u ‘Acem

(K, 3/24)

Keşmîr

Keşmîr, bir yer adı olmak dışında, güzellerin çok olduğu bir yer olarak tasvir edilir. Sevgilinin güzellik bakımından Keşmir güzellerini geride bıraktığı anlatılır:

Oldı revnâk-şiken sebz-i bütân-ı Keşmîr

Haylı ra‘nâlığı var şâhid-i serv-i çemenün

(G, 84/3)

Yemen

Dîvân’da bir beyitte geçen Yemen, sūheyl yıldızı vesilesiyle anılır. Güney yarımkürede yer alan sūheyl yıldızı Yemen’de daha net bir şekilde görülür³⁹. Beyitte de Yemen’deki sūheyl yıldızının renginin sevgilinin güzelliği yanında bir hiç olduğu ifade edilir:

³⁹ İskender Pala, Ans. Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara 1989, s.386.

Göreydi tâb-ı ruḥuḡ ger ʿâkîk-i dîde henûz

Geçerdi reng-i süheyl-i Yemen ḥayâlinden

(G, 110/3)

Necef

Kûfe civarında Hz. Hüseyin'in türbesinin olduğu yer olan Necef⁴⁰, kıymetli incisi nedeniyle zikredilir. Beyitte sevgiliden ayrı kalmış olan âşığın delinmiş gönlü, Necef incisine benzetilmiştir:

Girmez kef-i ümîdime ser-rişte-i vîşâl

Dil-süfte olsa hicr ile dürr-i Necef gibi

(G, 123/4)

Kenʿân

Peygamberlerden Hz. Yakub'un memleketi olan Ken'an, Hz. Yakub ile Hz. Yusuf'tan dolayı beyitlerde yer alır:

Hezâr-ı dîde-i Ya'kûb olur sepîd-i emel

Olunca cîlve-nümâ mâh-ı evc-i Kenʿânı

(K, 2/21)

⁴⁰ İskender Pala, Ans. Dîvân Şiiri Sözlüğü, Ankara 1989, s.290.

3. NEHİRLER ve DAĞLAR

Dîvân'da adı geçen Nil nehri, suyunun bolluğu sebebiyle âşığın gözyaşları ona benzetilmektedir. Âşığın gözyaşları, o kadar çok ki, Nil nehrini bile bin defa coşturur:

Sirişk-i çeşmümi biñ kerre Nîl cûş eyler

Virince ta'ne felek telh bir piyâz baña

(G, 4/6)

Dağlardan da Bîsütûn ile Tûr söz konusu edilmiştir. Bîsutûn, Ferhâd'ın Şîrîn'i almak için deldiği dağdır, beyitlerde de bu nedenle zikredilmiştir. Tûr dağı ise Hz. Mûsa ve Allâh'ın nûrunun tecellî ettiği yer⁴¹ olması sebebiyle söz konusu edilmiştir:

Fürûğ-ı şem'-i tecellî Kelîm-i Tûr-i 'Alâ

Çerâğ-ı bezm-i ev-ednâ karîb-i Yezdânı

(K, 2/27)

⁴¹ İskender Pala, Ans. Dîvân Şiiri Sözlüğü, Ankara 1989, s.500.

4. İÇTİMÂÎ HAYAT

Dîvân edebiyatı, zümre edebiyatı olma özelliği ile genellikle saray çevresini aksettiren bir edebiyattır. Dîvânlarda yer alan tipler genellikle bu çevreye aittir. İçtimâî olaylar, bu çevreye ait bezm, rezm ve av atmosferi içinde cereyan eder, ancak bu genel değerlendirme, Dîvân şâirinin bu çevre dışındaki olaylar ve tiplerle ilgilenmediği anlamına gelmez. Dîvân şâirlerinin eserleri, tahlilî bir çalışmaya tabî tutuldukça bu çevrenin genişleyeceği ve saray çevresinin dışındaki tiplerin sayısının artacağı da yanlış bir düşünce olmaz⁴².

‘Âzîm Dîvânı’nda içtimâî hayat, Klâsik edebiyatımızın sıkı estetiği içinde algılanmış, saray ve çevresi merkez olmak kaydıyla dışı doğru açılmıştır. Padişah, bu merkezin başında olmak üzere çevresinde çeşitli görevli ve hizmetliler kadrosu, günlük hayatın çeşitli safhalarında savaş, içki, eğlence ve musikî meclisleriyle bunlara ait alet ve eşyanın da söz konusu edildiği görülür. Bu unsurları bir araya getirdiğimizde devrin içtimâî çevresini tesbit edebiliriz.

a. İçtimâî Tabakalaşma

Sultan ve Çevresi

Dîvânda, sultan, padişah, şah, şehinşah, şehriyâr v.b. adlar ile yer alan sultan, içtimâî tabakalaşmanın en üst noktasında bulunan kişidir.

Divânda, sultanın özellikleriyle ilgili olarak tespit edilebilen bu hususlar şöyle sıralanabilir: Sultan ülke sahibidir. Bir ülkenin huzur ve güveni, düzeni sultanın varlığına bağlıdır. Sultanı bulunmayan ülkede kargaşa ve huzursuzluk hüküm sürer. O, yeryüzündeki Allâh’ın rahmetinin bir tecellisidir:

Cihâna rahmet-i Hâksın takarrubunla n’ola

Olursa nahle-i huşk-i elem rütûbet-kâr

(K, 1/45)

⁴² M. Nejat Sefercioğlu, Nev’î Dîvânı’nın Tahlîli, Ankara 1980, s.73.

O, yeryüzüne adalet bahşedendir:

Mürebbi-i nıgeh-i luṭf ma^c delet-baḥṣi

Cihân-ı ‘arṣa ferîbe olaydı terbiye-kâr

(K, 1/43)

O, elemeleri def eden lutuf kapısıdır:

Demidür dârû-yı elṭâfuñ ile sulṭânüm

Dil-i zehr-âbe-ḥor derdüm ide def^c-i elem

(K, 3/39)

O, gülbahçesine nizam veren adalet rüzgarıdır:

Bu intizâmı viren var ise bu gülzâre

Nesîm-i ‘adl-ı Hüdâvend-i mû-şikâfândur

(K, 4/21)

Ayrıca sultan kavramı sevgilinin vasfı ya da benzetileni olur:

Ḥarâret ihtilât-ı sûz-ı ‘aşḳum ḥayli demlerdür

Beni sîr-âb-ı âb-ı ḥançer-i kâm ile sulṭânüm

(G, 99/2)

b.Rezm (Savaş)

Hûn (Kan)

Savaşta en çok rastlanan unsurlardan biri kandır. Kan içmek, kan dökmek, kan ağlamak gibi deyimlerin de savaş dolayısıyla ortaya çıktığı söylenebilir.

Dîvânda bunlardan başka kan, sevgilinin güzellik unsurları içinde de yer alır. Sevgilinin göz, gamze ve kirpikleri kan dökücü özelliğe sahip organlar olarak nitelendiği için âşığın gönlünden, sevgilinin bakışlarını çekmesinin bile kan dökülmesine vesile olduğu düşünülür. Klâsik Türk edebiyatı şâirlerinin sürekli acı ve

ıstırap çekmekten hoşlandıkları hatırlanırsa, âşığın gönlünden, sevgilinin kan dökücü unsurlarının eksik olmasını istemediğini söylemek mümkündür.

Nedür hadeng-i müjen zahm-ı çeşm-i hûn-bâruñ

Çeken bilür sıstem-i ebrû-yı kemândâruñ

(G,78/1)

Ok, Yay, Hançer, Kılıç

Bunlar delici ve yaralayıcı aletler olması sebebiyle, Klâsik Türk şiirinde sevgilinin kaş, kirpik, gamze gibi güzellik unsurlarıyla birlikte zikredilmektedir. Bunların hemen hemen hepsinde benzetme yönü, âşığın yaralanma hâlidir:

Hadeng-i gamze-i hûn-rîzden niçün kocunur

Kemân-ı ebrû ki ol sîne kim kîriş geçinür

(Kıta, 1/1)

Kılıç, Dîvân'da bir benzetme unsuru olarak kullanılır. Sevgilinin kirpikleri kılıç olarak addedilir:

Te'sîr-i mey ki tîğ-i müjen tâb-nâk ider

Uşşâk-ı fikr-i zevk-ı şehâdet helâk ider

(G,35/1)

Düşman

Savaşın cereyan ettiği taraflardan biri olan düşman, Âzîm Dîvânı'nda sevgili ile beraber mütalaa edilmektedir. Sevgilinin cevri ve cefası, eziyeti, kan dökücülüğü düşman askerlerine benzetilmektedir. Sevgili, lezzetleri yok eden bir düşmandır:

‘Aceb mi olsa dil ye’s-âşinâ-yı ilticâ düşmen

Beni bî-gâne-i kâm eyledi ol âşinâ düşmen

(G,107/1)

c.Bezm (Eğlence)

Bezm, toplanılan, sohbet edilen, içki içilen ve çalınıp oynanılan bir toplantı yeridir. Bezmin belli başlı unsurları arasında şarap, kadeh, sâkî, şem^c, def, tanbur, ney vb. yer alır. Sevgili bezmin, devamlı beklenen ve arzulanan bir unsurudur. Onun gelişi ile meclis aydınlanır ve neşe kazanır. Bu sebeple meclislerin mumu ve چراغıdır:

O şem^c-i hüsne ben yandukça sûz-ı dâğ-ı derdümnden

Ne denlû pîç pîç-i reşk olur pervâne bakmazsun

(G,105/4)

Bezmd e şarabın mucîdi Cemşîd de hatırlanır:

Garî-âb-ı zevk-i seyr-i ruhun ey cefâ-pesend

Mânend-i câm-ı Cem ola ser-tâ-ser-i ferağ

(G,18/4)

Bezm kelimesi “bezm-i visâl”, “bezmgâh-ı fitne”, “bezm-i şebistân”, “bezm-i cefâ”, “hem-bezm”, “bezm-i ırfân”, “neşat-bezm-i vasl”, “bezm-i feyz”, “bezm-i çemen”, “bezm-i dil”, “bezm-i bâğ” terkipleri içinde yer alarak çeşitli tasavvurlara sebep olur.

Sâkî

Sâkî, mecliste içki dağıtandır. Bezmd e dolaşarak içki dağıtmak sâkînin görevidir. Klâsik Türk şiirinde genellikle âşıkların gözünde sevgili, sâkî olarak tasavvur edilir. ‘Âzîm Dîvânı’nda sâkî, sevgilidir:

Zamân geşt-i çemen vakt-ı ‘ayşdur sâkî

Heves-girâna bu vaz^c-ı tegâfûlâne nedür

(G,27/3)

Şarap (Mey, Bâde, Nûş)

Beyitlerde “ümîd-i şarâb-ı mey”, “âdâb-ı mey-fürûş”, “meclis-i mey”, “bâde-i nâb”, “intisâb-ı şarâb”, “mey-i nâb”, “şarâb-ı aşk”, “nûş-ı la’l”, “şarâb-ı nâz” şeklinde geçer.

Şâirler aşk şarabı ile kendilerinden geçerler:

Şarâb-ı aşk ile ser-mest ü bî-hoş ol ‘Âzim

Hezâr cân ile ‘uşşâk-ı kâr-dâne nedür

(G, 28/5)

Şarap, âşıklar tarafından eğlence mevsimi olarak tasavvur edilen bahar mevsiminde genellikle içilir:

Bahâr mevsimidür fen-i ıyş u nûş görünsün

Tamâm faşlıdur âdâb-ı mey-fürûş görünsün

Derûn-ı âyîne-i câmı cilvegâh itsün

Perî şıfat yine ol raht-ı işve-pûş görünsün

(Kıt’a, 7)

Kadeh (Sâgar, Câm, Peymâne Kedû)

Kadeh, beyitlerde en fazla sözü edilen gereçtir. Bezmin ayrılmaz bir parçasıdır. Bezm ancak bununla canlılık kazanır. Sâgarsız bir bezm düşünülemez. O, sırası geldiğinde ferahlatıcı bir kadeh, sırası geldiğinde sevgilinin cemâlinin aksettiği bir aynadır. Bezm nasıl sâgrasız olmuyorsa, dudak da sâgardan ayrı olamıyor:

Siyeh-mest-i cünûn-ı aşkdur mâzûr tut sâkî

Niyâz-ı câm-ı la’lûnle göñül dâmâne düşdükçe

(G, 119/2)

Şâir,bazen sevgilinin yanağının aksini sâgarda temâşâ eder:

°Aks-i ruḥun itdüm yine sâgarda temâşâ

Hûrşîd-i nihân-ı şu°le-i mehtâbda gördüm

(G, 97/5)

Bunlardan başka kadeh, beyitlerde “kadeh-i nâ- güvâr”, “neşât-ı sâgar-ı kevser”, “kedû”, “sâgar-ı ferah”, “câm-ı Cem”, “câm-ı zehr-i hicr”, “neşve-i peymâne”, “câm-ı hilâl”, “neşât-ı sâgar” gibi şekillerde yer alır.

Mum (Şem)

Bir aydınlanma aracı olan mum, Dîvânda geniş yer tutar. O, bezmin ayrılmaz bir parçası olup, bezmin en orta yerinde yer alır. Uzun ince yapısı, alevi, dumanı, yanıp erirken damla damla dökülmesi ve meclislerin vazgeçilmez bir unsuru olması sebebiyle çeşitli tasavvurlara konu olur. Dîvânda er fazla sevgili, sevgilinin yüzü ve yanağı için benzetilen olarak kullanılır. O, âşık için sevgilidir:

O şem°-i ḥüsne ben yandukça sûz-ı dâğ-ı derdümden

Ne denlü pîç pîç-i reşk olur pervâne bakmazsun

(G,105/4)

Bazen de sevgilinin yanağı bir ışık saçan mum olur:

Ülfet-girifte şem°-i ḥayâl-i ruḥunla lîk

İzhâr-ı şevk-ı sûzişe pervâne bî-dimâğ

(G,74/2)

d.Bayram (İyd)

Bayram, neşe, huzur ve görüşme vesilesidir. Neşeden, huzurdan uzak kalmış olan âşıklar için bu çok değerlidir. Çünkü bayram, birbirinden uzak düşmüş olan insanları bir araya getirerek hasret giderir. Âşık ile sevgili birbirinden uzaktır, bunları da birbirine kavuşturur. Âşık her zaman böyle bir bayram için, yani sevgiliye kavuşma bayramı için, canını kurban eder:

N'ola üftâde-i naṭ'-ı siyâsetgâh-ı nâz olsa

Göñül 'ıyd-ı vişâl-i yâre kurbân olmak istermiş

(G, 70/2)

e.Mûsîkî Âletleri

Dîvân'da vurmali çalgılardan davul, def, tanbûr; nefesli çalgılardan ney; telli çalgılardan ise kanun ve çeng yer alır. Def bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır:

Sıgmaz uşûle h'âhiş-i cerr-i vişâl-i yâr

Yüz kızdırup niyâzda olsañ da def gibi

(G, 123/2)

f. Sûs Eşyaları

Altın (Zer, Zerrîn)

Altın, değer bakımından kıymetli, parlak sarı rengiyle ilgi çekici bir madendir. Dîvân'da bu yönü ile ele alınır. Beyitlerde şarap kadehinin altınla işlendiği ifade edilir.

Yeter telhî-i cevri-i gerdiş-i devvâr söylensün

Birâz da bahş-i devri-i sâğar-ı zer-kâr söylensün

(G, 101/1)

Gümüş (Sîm)

Dîvân'da en çok sözü edilen madenlerden biridir. Değeri ve beyaz rengi sebebiyle değişik tasavvurlara konu olur. Beyitlerde genellikle sevgili, sevgilinin boyu, boynu, yüzü ve teni ile ilgili benzetmelerde kullanılmıştır. Bir beyitte "sîm-endâm" olarak yer alır:

Bûs idermiş leb-i şîrînin o sim endâmın

Elime girse eger kânın içerdüm câmun (M,4)

Bir beyitte de “sîmîn-gerden” olarak yer alır:

N’ola dil hastegân cân-dâde-i bezm vişâl olsa

O sîmîn-gerdeni hem-haşşe-i kâfur bulmuşlar

(G, 20/5)

La’l, Yâkut, Zümrüt, Akîk

La’l, kırmızı rengi dolayısıyla sevgilinin dudakları ve şarap için benzetme unsuru olarak beyitlerde yer alır:

Ümîd-i neşve-i la’liyle dil harâb olalı

‘Adem netice-i âmâl-i maṭlab oldu baṇa

(G, 3/2)

Sevgilinin dudakları ile birlikte kullanıldığında, lezzet olarak kullanılmaktadır:

Ey câm-ı hüsni neşve diḥ-i sâḡar-ı ferah

La’l-i lebûnde cılve-nümâ cevher-i ferah

(G, 18/1)

Kırmızı, mavi, sarı ve beyaz gibi değişik renkleri olan yâkut, değerli bir süs taşıdır. Bir beyitte geçen yâkut, asli unsuru ile yer alır:

Ġamzen gülbün-i dile hûn-ı ciger virür

Her şâḥ-ı nev bir müje yâḳût-ı ter virür

(G, 23/1)

Bir beyitte geçen akîk, kırmızı renkte olup değerli bir taştır. Göz için bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Sadeḡ, İnci (Dürr)

Sadeḡ, incinin yetişmesine sebep olan istiridyenin sert ve şeffaf kabuğudur. Kullanıldığı beyitte sevgili için bir benzetme unsuru olarak yer alır.

Ser-germdür o lücce-i vuşlat şadef gibi

Emvâc-ı bahır-ı hasret ile keş-be-keş gibi

(G, 123/1)

Kıymetli taşlardan birisi olan inci, rengi, kıymeti ve yuvarlaklığı sebebiyle beyitlerde yer almaktadır. Bir beyitte aşkın gönlü Necf incisine benzetilmiştir:

Girmez keş-i ümidime ser-rişte-i vişâl

Dil-süfte olsa hicr ile dürr-i Necf gibi

(G, 123/4)

g. Güzel Kokular

Dîvân'da adı yer alan güzel kokular, nafe, bu-yı gül, semen-bu ve misk(müşg)tir. Bu maddeler ile ilgi kurulduğu unsurlar arasında koku yanında, renk bakımından da ilgi kurulur. Bir beyitte yer alan "zülf-i semen-bu", şairi bir sevgi denizine boğmaktadır:

Ne âlhû-yı çerâğâl-ı fiten ne müşg-i dil-cûdur

Beni lebriz-i sevdâ eyleyen zülf-i semen-bûdur

(G, 48/1)

Misk, bazı beyitlerde sevgilinin zülfü ile birlikte kullanılırken, bazı beyitlerde de sevgilinin ayva tüyleri ile birlikte de kullanılır:

Esîr-i turra hatt-ı müşg-bâr düşmendür

O bâğa bülbül olanlar bahâr düşmendür

(G, 49/1)

h. Diğer Süs Unsurları

Kına (Hınna)

Kına, toz halinde iken yeşil, su ile karıştırılıp yakıldıktan sonra kırmızı renk alan, toz halinde bulunan bir maddedir. Yakılırken bir bezle bağlanır ve bir müddet

böyle bağlı kalması gerekir. Dîvân'da yalnız bir beyitte geçen kına, kırmızı renginden dolayı anılır:

Ḥınâ-i gövde-i ḥûn derûn olduḡa ey ‘Âzim
Süheyl-i zîb-i bahşâ-yı yemîndür pençe-i canân

(G, 106/7)

Ayna (Âyîne, Mir’ât, Secencel)

Ayna, görüntüleri aksettirmesi ve parlaklığı ile beyitlerde yer alır. Ayna tarafsızdır, kimseyi kayırmaz. O hem güzel olanı, hem de çirkin olanı hiç çekinmeden olduğı gibi aksettirir. Beyitlerde genellikle sevgilinin güzelliğini dışa vuran bir nesne olarak yer alır.

Bazen bu güzellik aynası toz tutar:
Meger ki itdi eşer ‘aks-i gül çemende henûz
O şuhun âyîne-i ḥüsn-i pür-ğubâr olmuş

(G,65/4)

Devr-i ğubâr-ı ‘aks-i ḥaṭunḡdur ‘aceb degül
Mir’ât-ı rû dinürse eger jeng bağlamış

(G, 67/5)

Beyitlerde de görüldüğü gibi toz ve jeng aynanın buğulanmasına ve kararmasına, yani görüntüleri yansıtmı özelliğinin kaybolmasına sebep olmaktadır. Bu jeng ile toz mecazî anlamda gam, keder, hırs ve kin olabilmektedir.

Beyitlerde “mir’ât-ı melâhât”, “âyîne-i ḥüsn”, “secencel-i gül-i nâzik-mizâc”, “mir’ât-ı mihr” ve “mir’ât-ı rû” olarak yer alır.

Tarak (Şâne)

Tarak, sevgilinin saçını taradığı bir nesnedir. Tarak ki, sevgilinin yanağından bir öpücük alarak onun lezzetinden şerha şerha olmuştur. Bir beyitte tarak, aşıkların hatırı için sevgilinin saçına bakmaz:

Perîşân-sâz olursın gîsû-yı cânâne bakmazsun

‘Acebdür hâtır-ı ‘uşşâka hîç ey şâne bakmazsun

(G, 105/1)

1. Günlük Hayatta Kullanılan Eşyalar

Çanak (Kâse, Hazef, Keşkûl), Testi (Sebû, Karâbe), Kab (Sürmedân, Meşk), Leğen (Taşt)

Bu unsurlar, genellikle, mutfak ve yemekle ilgili unsurlardır. Keşkûl, sûfilerin dilencilik yaptığı bir çanaktır. Beyitte de para toplamak için kullanılmıştır, fakirliği ifade eder.

Kâse, yer aldığı beyitte, içki meclisi serserilerinin elinde bulunan içki kadehidir.

Dest ber-beste-i ârâmgehî reşk-dârâ

Kâse gerdân-ı ser-i ‘ayşgehi ğayret-i cem

(K, 3/16)

Sebû, Dîvân’da yalnız bir beyitte yer alır:

Her nazrada bîñ zârı perîşân dil idersün

‘Uşşâk ile ey şûh hemân seng ü sebûsun

(G, 108/2)

Dîvân’da karâbe(R, 17), sürmedân(G, 127/4), taşt(R, 33), meşk(G, 48/2) gibi mutfakla ilgili eşyalar da yer almaktadır.

Tîşe (Balta), Fûlâd(Çelik), Rûy-mâl (Tunç), Zencîr(zincir)

Dîvân’da tîşe (G, 61/5), fûlâd (G, 17/2), rûy-mâl (K, 4/57), zencîr (K,1/21) gibi eşya adları da yer almaktadır.

Sözü edilen bu eşyalar, zencir hariç, Dîvân’da yalnız birer beyitte geçer. Zencir ise Dîvân’da sözü çok edilen gereçlerdendir. Bu ilgide âşığın deli oluşu de-

lilerin zincirle bağlanmaları, sevgilinin saçının şekil bakımından zincire benzeltmesi gibi unsurlar yer alır:

Nâğme-sencân-ı çemenzâr cünûn-ı ‘aşka

Nakş-ı gîsû-yı cebînün gibi zencîr olmaz

(G, 59/3)

Yazı İle İlgili Araç ve Gereçler

Dîvân’da yazı ile ilgili olarak kalem (kilk), levh suhuf, kitap, defter, mürekkkep(midâd) ve varak yer almaktadır.

Kalem, beyitlerde “kalem-i haytû’s-şu‘â”(G, 44/2), “midâd-ı hâme” (K, 4/32), “kilk” (G, 102/5), “esb-i kalem” (G, 89/5) gibi adlarla yer alır.

Şigerf-i ‘ârız-ı ikbâl-ı şerh-i ‘unvânı

Midâd-ı hâmesi müşğîn-i hâl-i ‘irfândur

(K, 4/32)

Kâğıt, levh, kitap, defter, suhuf ve varak, üzerine yazı yazılmaya yarayan unsurların renkleri, düz yüzeyleri ve üzerindeki yazı nedeniyle değişik tasavvurlara konu olurlar. Sevgilinin yanağında kalan küçük tüyler, bir beyitte, güzellik kitabının kenarlarını çizmesi yönüyle ele alınır:

Hatt kim ‘izâr-ı âlin pür-kârvâr çizdi

Metn-i kitâb-ı hüsne güyâ kenâr çizdi

(G, 132/1)

Giyim-Kuşam

Dîvân’da kumaş türü olarak dibâ(G, 86/5) ve keten (G, 5/3; G, 30/1) yer alır.

Dîvân’da giyim ve kuşamla ilgili olarak adı geçen eşyalar arasında peşmîne, kaba, külâh, hırka, pirâhen(gömlek), dâmen(etek), kemer, zünnâr ve giribân(yaka) yer alır.

Peşmîne, kaba ve hırka dünya nimetlerinden elini çekmiş insanların, özellikle sûfilerin giyecekleridir. Kabâ, geçtiği beyitte “kabâ-yı gül” (G, 86/4) olarak yer alır. Bir beyitte ise peşmîne, hırka ve külâh bir arada kullanılmıştır:

Külâh-ı fakre niçe ser-fürû ider ‘Âzim

Anuñ ki hırka-i peşmînesi ‘inâdîdur

(G, 29/5)

Bir giyim eşyası olan etek (dâmen), “âlûde-dâmân”, dâmân-ı giribân”, “sadâ-yı dâmen” ve “dâmen-i gerdûn” terkipleriyle beyitlerde yer alır.

Âlûde-dâmen oldığın arz eyler ‘Âzima

Şanma şafağ ki dâmen-i gerdûna fer virür

(G, 23/6)

Kese(kîse), içinde değerli eşyaların bulunduğu örgüden veya kumaştan yapılmış bir eşyadır. Dîvân’da yalnız bir beyitte yer alır.

Nişâr-ı genc-i yâkût itse çeşmüm n’ola vâkt-ı kâm

Meşeldür zâhirâ kîse-kebûdân kâm-rân-terdür

(G, 50/4)

Bir giyim eşyası olan zünnâr, papazların bellerine bağladıkları renkli bir kuşaktır. Beyitlerde çokça kullanılan zünnâr, bir yerde batıl oluşu sebebiyle söz konusu edilmiştir:

Dil-şifte-i kâkül-i ruhsâr-ı bülendüz

İslâm u küfr-i ta’biye zünnâr-pesendüz

(G, 56/1)

i. Mimari Unsurlar

Mihrâp

Mihrâp, câmilerde ve mescitlerde kible tarafındaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk bir yerdir. Sevgilinin zülfü, güzellik dünyasında aşığa mihrâbı gösterir:

Zülfün ki zîb-i ebrû-yı pür-tâb gösterür

Deyr-i hüsnünde ‘âşıkâ mihrâb gösterür

(G, 19/1)

Saray, Ev

Saray, güzelliği sebebiyle beyitlerde yer almıştır. Bir beyitte sevgili o kadar güzel ve büyüktür ki, gül bahçesindeki saraya bile sığmaz:

Teng itdi ‘âlemi başına seyli-i hâzân

Gülşen-serâya sığmadı bir bî-nevâ-yı gül

(G, 86/2)

Beyt kelimesi genellikle Hz. Yakub’la birlikte geçer. Hz. Yusuf’tan, yani asıl sevgiliden, ayrı kalan Hz. Yakub’un evi, hüznler kulübesine dönüşür. Beyitlerde de genellikle bu şekilde ele alınmıştır:

Murâd iderse ider feyz-i lutfî Yûsuf-ı zâr

Nigâh-ı vuslat-ı Ya’kûba bît-i ahzânı

(K, 2/40)

Zindân(Ceres), Çâh(Kuyu), Kâle, Vîrâne

Zindân ve kuyu, karanlık oluşları, yer altında bulunuşları, rutubet ve su ihtiva etmeleri sebebiyle çene çukuru, göz ve sine olarak düşünülür. Çâh-ı zenehdân münasebetinde Hz. Yûsuf kıssasına telmih yapılır.

Nîçe dâvâ-yı cemâl ide senûñle Yûsuf

O da üftâde-dil-i çâh-ı zenehdânundur

(G, 26/2)

Dîvân'da vîrâne, genellikle aşk dolayısıyla harap olan âşığın gönlü için kullanılmıştır. Bir beyitte vîrâne ve kale birarada kullanılmıştır:

Sen ol gencver-i kâlâ-yı hayâl-i yâr ey ‘Âzim

Seni nâ-âşinâyân kûçe-i vîrâne şansunlar

(G, 33/5)

j. Resmî ve Gayriresmî Görevler ve Meslekler

Sadrazam, Asker(Cünd, Leşker), Müftî

Sadrazam, sultanın yakınında bulunur, bir bakıma onun yardımcısıdır. ‘Âzim, Sadrazam ‘Amûca-zâde Hüseyin Paşa için bir kaside yazmıştır ve bu kaside de sadrazamı övmektir. Sadrazam ifadesi, Dîvân'da bu kasidede yer alır:

Hüseyin nâm u Hasan kevkeb-i ‘Âli fiṭrat

Zîver efgende-i ârâmgeh-i şadr-ı âzam

(K, 3/13)

Eylesün sadr-ı vezâretde seni Ḥazret-i Ḥakk

Dâ'imâ ḥâtem-i devletle Süleymân hemem

(K, 3/42)

Asker, bir beyitte “leşker-i şeb-hûn (G, 39/3), bir beyitte de “cünd-i gönül” (G, 13/4) olarak yer alır.

Şâir, memduhunu överken, onu, kerem sahibi bir müftü olarak vasıflandırır:

Karîn-i feyz-i Ḥüdâ müfti-i kerem-pîrâ

Dinürse zâtına ger maḥz-ı feyz-i şâyândur (K, 4/25)

Şahne, Pâs-bân, Peykâr

Bir memur olan şahne, insanlara rahat vermeyen, eziyet eden birisidir. O, bir gazap memurudur:

Hıdivv-i ma'alelet-ârâ ki şahne-i gâzabı

Olaydı kûçe-güzâr-ı bahâr-ı gülşende

(K, 5/17)

Pâs-bân, gece bekçisidir. O, bazen "pâs-bân-ı çemen" (K, 1/50), bazen de dostun kapısında sabah ve akşam bekçidir:

Hemîşe şubhı u mesâ pâsbândur gâhî

Ya mihr-i çarh-ı berrîndür ya mâh-ı tabândur

(K, 4/42)

Dîvân'da postacı(peykâr) yalnız bir beyitte yer alır:

Gubâr-ı hatt-ı şebgûnuyla gâmzen kârdan kalmaz

Belî tîğ-i kazâ jengâr ile peykârdan kalmaz

(G, 61/1)

Tabîb

Tabîb, Dîvân'da çokça yer alır, yer aldığı beyitlerde sevgili için kullanılan bir sıfattır. Sevgili, aşk derdinin çaresini bilen tek kişidir.

Şifâ bî-gâne kânûn-ı tabîb-i çeşm-i şûhuḡdan

Anuḡün hastegân-ı rencîş-i hicrâne bakmazsun

(G, 105/2)

Nakkâş, Ressâm, Hallâc, 'Attar, Zerger, Gencûr, Meşşâta

Dîvân'da nakkâş (K, 3/18), ressam (G, 132/2), hallâc (K, 1/14), 'attâr (K, 1/51), zerger (G, 34/1), gencûr (G, 20/6), meşşâta (G, 44/2) yer almaktadır.

k. Diğer Tipler

Gelin(Arûs), Pîr

Gelin güzelliği ve tazeliği sebebiyle beyitlerde yer alır. Dîvân'da adı en çok zikredilen tiplerdendir.

Olup hezâr-ı fırîb ile nağme-senc bahâr

‘Arûs ğonceyi başdan çıkardı yine hezâr

(K, 1/1)

Dîvân'da tespit edebildiğimiz kadarıyla pîr, yalnız bir beyitte geçer:

Ne efsûn-sâz olur pîr-i ħarâbât-ı kühen ‘Âzim

Ki âb-ı âteş-endâz-ı dil-i ħasret-nümûd eyler

(G, 30/5)

Gemici (Fülk-rân), Gemi Kaptanı (Nâ-Hudâ)

Bu iki tip, bir beyitte birlikte kullanılmıştır. Gemi süren kişi, gam denizinin dalgaları arasında yol alır:

Ol fülk-rân-ı lücce-i mevc-âver-i ğamuz

Bâd-ı belâdan eylemiştir nâ-ħudâmızı (G, 127/3)

Esb-rân(At süren), Bengiyân (Esrârkeş), Rehzen (Eşkiyâ),

Rehne-verd (Yolcu), Sayyâd (Avcı), Mûneccim (Büyücü)

Bir beyitte söz konusu edilen esb-rân, güzel söz söyleyen için benzetilen olur. Şâir, güzel söz söyleyenlere karşı meydan okuyarak, onları söz meydanına davet eder:

Ġaraz da‘va degildür işte meydân-ı süĥân ‘Âzim

Eger var ise gelsün bu zeminün esb-rânından (G,103/6)

Dîvân'da bengiyân (K, 4/38), rehzen (G, 2/4), sayyâd (G, 91/6) ve mûneccim (G, 101/6) yer almaktadır.

C. İNSAN

1. SEVGİLİ

Türk edebiyatında sevgili, güzelliği ile idealize edilen bir tiptir. Bütün güzellikler onun şahsında toplanmıştır. O, o kadar güzeldir ki, onun sevgisi bir defa kalbe düştü mü bir daha çıkmaz, insanı âvâreye çevirir de yine çıkmaz.

Sevgili, edebiyatımızda bazen bir insan, bazen de Allâh olmuştur. Karacaoğlan'ın dilinden ve sazından düşmeyen ve onu diyâr diyâr gezdiren beşer iken, Yunus'u memleketinden ayrı düşüren, ona Anadolu'nun her karışını gezdiren ise Allâh'tır. Her ikisi de halkın gözünde bir kahraman, aşk kahramanı olmuş ve halkın dilinden hiç düşmemişlerdir. Bu insanlar, o kadar sevilmişlerdir ki, bugün yurdumuzun değişik şehirlerinde birden fazla türbeleri bulunmaktadır.

Mecnûn'u dîvâneye çevirip, onu Arap yarımadasının susuz ve gölgesiz çölleri düşüren yine sevgili olmamış mıdır?

Züleyhâ'ya, vezir olan eşini, zenginliğini, makamını unutturup, onu kendisine cezbettiren yine sevgili olmamış mıdır?

Sevgili, yalnız bizim edebiyatımızda değil, bütün edebiyatlarda yer alır, hem de en geniş bir şekilde. Klâsik edebiyatımızda sevgili o kadar güzeldir ki, güzellikte daha benzeri yaratılmamış olan Hz. Yusuf gibi, bakanları kendine hayran bırakır.

Ta'bir idemem neşve-i taşvîr-i cemâlün

Ol Yûsuf-ı gül-pîrecheni h'âbda gördüm

(G, 97/2)

Dîvân'da sevgili, bazen peri olarak tasavvur edilmiştir. Bunun sebebi ise perilerin çok güzel olduğuna inanılmasıdır.

Perîdür âyîne-i da'vet içre rûy-nümâ

Derûn-ı sâgar-ı işretde cîlve-yâb şarâb

(G, 11/4)

Dîvân'da sevgili melek ve hûrî olarak tasavvur edilmiştir. Güzeller arasında bir benzerinin bulunmaması sevgilinin melek olarak tasavvuruna dayanır:

Görünmez halka-ı halvetüne âgûs-ı 'âşıkda
Tutalum ol perî-şehrûn melek-simalarındandır

(G, 40/4)

Hûrî, cennete ait bir varlıktır. Sevgili güzelliği sebebiyle hûrîdir:

Ruhun reşk-i behişt ü hûr kıadd-ı fitne-engîzün
Nümûdâr-ı kıyâmet fitne-hîz-i rest-hîz ammâ

(K, 6/2)

a. Sevgili İle İlgili Tasavvurlar

Şem^c (Çerâğ)

Dîvân'da “şem^c-i hüsn (G, 105/4), şem^c-i hayâl-i ruh (G, 74/2), fenâ-yı şem^c (G, 117/2)” gibi terkiplerle yer alan sevgili-şem tasavvurunda asıl unsur sevgilinin yüzünün ışıklı olduğu hayalidir. Bunun yanında âşığın pervâne oluşu, bu tasavvurun bir başka önemli unsurudur.

Yakardı nüh feleki çokdan âteş-i âha

Fenâ-yı şem^cden eyler hirâs pervâne

(G, 117/2)

Tabîb

Sevgilinin tabîb olarak tasavvuru, âşığın hastalığı ve çaresinin sevgilide bulunmasıyla ilgilidir. Beyitlerde “dil-nevâziş-i dest-i tabîb-i nâz (G, 42/2), kânûn-ı tabîb-i çeşm-i şûh (G, 105/2), tabîbüm (G, 128/4; G, 131/2) v.b. şekillerde yer alır.

Şifâ bî-gâne kânûn-ı tabîb-i çeşm-i şûhunndan

Anuñçün hastegân-ı renciş-i hicrâne bakmazsun

(G, 105/2)

Gonca, Gül, Serv, Nahl

Sevgilinin bu unsurlarla münasebeti, yüzünün güzelliği ile uzun ve ince boyuna dayanır. Gül ve gonca tasavvurunda âşğın bülbül, rakibin diken olarak hayâli, gülün bahara ait bir çiçek olması sebebiyle, gençlik; goncanın yavaş yavaş açılışıyla naz ile ilgisi de önemli unsurlar olarak göze çarpar.

‘Aceb mi şâhçe-i gülde olsa cilve- fûrûş

Çemende bülbüle yüz virdi ğonce-i gülzâr

(K,3/2)

Sevgilinin yüzü, güzelliği yönüyle güle benzetilmiştir:

Gülistân-ı cemâlün gülleri hâr âşinâdur hep

Nihâlân-ı terî perverde-i âb-ı cefâdur hep

(G, 8/1)

Âşık, bülbül; sevgili de bazen gül, bazen de goncadır:

O ğonceden yine rahm iltimâs ider bülbül

(Kıt^a, 4/2-b)

Sevgili ile serv arasındaki ilginin sebebi de düzgün, ince uzun boy ile sevgilinin salına salına yürüyüşüdür.

Hicr ile dil ğariķ-i yemm-i ıztırârda

Hergün o serv-i sâye fiken bir kenârda

(G, 120/1)

Sevgilinin yürüyüşünün güzelliği de beyitlerde yer alır:

Perîşân cûylar ğonce-şikest-i reng ü güldür hem

Meger kim ‘azm-i gül-geşt itdi ol serv-i hırâmânım

(G, 99/4)

Diğer beyitlerde de “serv ü nâzveş (G, 64/2), serv-i çemân (G, 5/6), serv-i fitne-cû (G, 47/4)” şeklinde yer alır.

Sevgili, tazeliği ve inceliği sebebiyle fidan olarak da tasavvur edilmiştir:

Cebînün eyledükçe bâdeden tâb-ı füsûn peydâ
İder nahl-ı melâhat şad-gül-i âteş-nümûn peydâ
(G, 6/1)

Ay, Güneş

Sevgilinin, ay ve güneş olarak tasavvurunda en önemli husus sevgilinin güzelliğidir. Sevgilinin, âşıklarına her zaman görünmemesi, ayın ve güneşin devretmesi ve belli zamanlarda görünmesiyle ilgilidir:

O mâh-ı nev ki gözümden nihân olur giderek
Du çeşm-i hayra ver encüm-feşân olur giderek
(G, 80/1)

Sevgili, güzelliği sebebiyle aya benzetilir:

Zuhûra hatt-ı nevî itdi câ-be-câ âgâz
O mâh-ı hüsni felek karkarum tekellûf ider
(G,41/4)

Sevgili güzellik ve parlaklık yönüyle güneşe benzetilir. Hatta sevgilinin güzelliği yanında bazen güneşin güzelliği ve parlaklığı kaybolur:

Oldukça gâhî levh-i ruhun âb u tâb pûş
Mir'ât-ı mihri pertevin eyler hicâb pûş
(G, 71/1)

Tıfl

Beyitlerde “tıfl-ı şûh (G, 57/3), tıfl-ı nâz (G, 80/3)” olarak vasıflandırılan sevgili, zerafeti bakımından bu şekilde tasavvur edilir.

Kalursa böyle o nâ-reste tıfl-ı nâzı görek

Nigâh-ı şûhı gibi bî-emân olur giderek

(G, 80/3)

Büt, Kâfir, Tersâ

Sevgilinin bu unsurlarla ilgisi, zalimliği, âşıklarına karşı takındığı tavrı ve taş kalpliliğine dayanır.

O büt ki rahne-berendâz-ı mezheb oldu baňa

Behişt-i ta'biye-i dûzah-ı teb oldu baňa

(G, 3/1)

Sevgilinin âşık ile konuşmaması ve bu durumun cansız bir put oluşuna bağlanması gibi hususlar, sevgilinin put, kâfir ve tersa olarak tasavvuruna sebep olmaktadır:

Bir çengî büt-i ra'nâ bilmem baňa hiç nitdi

Çâk-ı laht-ı derûnumda tîr-i ğamın oynatdı

(M,9)

Ayrıca putların güzelliği sebebiyle sevgili, beyitlerde “büt-i gül-çehre (G, 43/1)”, bütân-ı çemen, bütân-ı bahâr (K, 3/17)” şeklinde yer alır.

Sevgili, âşıklara karşı takındığı tavır ile kafir olarak tasavvur edilmiştir:

Dil çeşmine girifte ve yok çâre-i halâş

Kâfir elinde kaldı rehâ mümkün olmadı (G, 122/4)

Bir beyitte de “leb-i tersâ (G, 9/1)” yer alır.

Âhû (Gazâl)

Sevgili, gözlerinin güzelliği sebebiyle âhû olarak vasıflandırılır:

Âhû-yı çeşm-i şûhuḡa ser-germ olalı dil

Mânend-i Kays vâdi-i hâmûn girüftedür

(G, 39/2)

“Âhuvân-ı Hotan-ı Çîn” terkibi, Çîn’in gazallarıyla ün salmış bir ülke olmasını hatırlatır:

Âhuvân-ı Hotan-ı Çîni ciger-hûn eyler

Cilve-i nâzda hûnî-nigeh ol çeşmânun

(G,82/2)

Âhû, beyitlerde “âhû-yı çerâgâh-ı fiten (G, 48/1)”, gazâlân (G, 8/5)” şeklinde de yer alır.

Şâh, Sultân

‘Âzim Dîvânı’nda sevgilinin en çok benzetildiği unsurlar sultân ve şâhtır. Bazı beyitlerde şâh, doğrudan doğruya sevgiliye ad olur:

Ey şâh-ı şehânşâh-ı rif‘at-pîrâ

Kıl ‘aşkun ile bu zârı mest ü şeydâ

(R,1/1-b)

Ey şâh-ı serîr-i dil çerâg eyle beni

(R,34/2-b)

Ayrıca Dîvân’ın 99. gazeli “sultân” rediflidir:

Harâret ihtilât-ı sûz-ı ‘aşkum hayli demlerdür

Beni sır-âb-ı âb-ıhançer-i kâm ile sultânım

(G, 99,2)

b. Sevgilide Güzellik Unsurları

Saç (Gîstü, Zülf)

Saç, sevgilinin en çok üzerinde durulan ve tasavvurlara konu olan güzellik unsurudur. Dağınık, düz şekli, uzunluğu, siyah rengi ve kokusu sebebiyle bir çok unsurlarla benzerlik gösterir.

Dîvân'da saç, rengi nedeniyle ele alınır:

‘Aks-i ruḥuḡı zülf-i siyeh-tâbda gördüm

Ben feyz-i kelîm-efgeni girdâbda gördüm

(G, 97/1)

Şikenc-i zülf-i siyeh şanma rahnegehdür bu

Kazâ-neverd-i temennâya dâm-ı rehdür bu

(G, 111/1)

Saç siyahtır ve Mecnûn'u hatırlatır. Mecnûn, Leylâ'nın aşkından dîvâne olup çöllere düşmüştür, kuşlar gelip Mecnûn'un dağınık olan saçı üzerinde yuva yapmıştır.

‘İşve Leylâ-yı siyeh-hâne-i çeşmânunḡdur

Fitne Mecnûn-ı ser-i zülf-i perişânunḡdur

(G,26/1)

Âşığın istediğı sevgiliye bağı olmaktadır. Perişan olan gönül, sevgilinin saçının bağı olmak ister:

Muḡaldür pâ-yı tâ-ser çâk çâk olursa gün şâne

Dil-i şûrîde bend-i zülf-i cânân olmaḡ istemiş

(G, 70/3)

Saç, kargaşa ve huzursuzluk çıkartan bir fitne olarak tasavvur edilmiştir:

‘İşve âmilhte-i ğamze-i nâzendesidür

Fitne bir ğüşte-i ğisû-yı perâkendesidür

(G, 44/1)

Dîvân’da saç, perîşan olarak vasıflandırılmıştır. Saçın bu şekilde vasıflanlandığı ması daha çok âşığın gönlünün perîşânlığı ile ilgilidir:

Perîşâni-i zülf-i yâre bâ‘iş bâd-ı âhındur

Bu şûrîşler yine beñzer ki ‘Âzim senden olmuşdur

(G, 31/6)

Şâir, saçı kâfir olarak niteliyor. Şâirin, saçı kafir olarak nitelemesi siyah rengi ve çokluğu sebebiyledir. İmânın zıddı olan küfr, sıkıntı, belâ ve karanlıkta kalmaktır. Bu bakımdan renk ilgisi de söz konusudur:

Esîr itmekdedür dünyâyı zülf-i kâfir îmânı

Meger ol şâh-ı cevri-âyîn ser-germ-i ħarâc oldu

(G, 126/3)

Henûz beste-i zünnâr-ı küfr-i ğisûyem

Ne kayd-ı dağdağ-i ħ’âhiş-i namâz baña

(G, 4/4)

Şâir, saçı, kokusu sebebiyle de ele almıştır. Bir beyitte “zülf-i anber” olarak zikreder:

Degül târîk-i dil-i fikr-i zülf-i ‘anberînünnden

Figânum şivehâ-yı baht-ı dînum tâzelendürdi

(G, 124/2)

Saç, güzel kokusu nedeniyle misk olarak da vasıflandırmış:

Kâm-efgen-i dile ne var ey zülf-i müşg-pâş

Demdür ki bî-karâr u perîşânunam senün

(G, 79/3)

Divân'da saç, ayrıca kıvrımlı olması sebebiyle “kâkül-i pür-pîç (G, 65/3)”, “pîç-i zülf-i yâr G, 20/7)”, “pîç-i kâkül-i şeb-reng (G,67/1)”, “şikenc-i zülf-i siyâh (G,111/1)” şeklinde yer alır.

Divân'da saç yine “beste-i zünnâr-ı küfr-i gîsû (G, 4/4)”, “bend-i zülf-i cânân (G, 70/3)”, “hevâ-yı zülf (G, 58/6)”, “zülf-i siyeh-tâb (G, 97/1)”, “zülf-i girihgîr (G,1/1)”, “nakş-ı gîsû-yı cebîn (G, 48/3)”, “perîşân-sâz-ı zülf-i pür-şiken (G, 106/1)”, “zülf-i müşg-efsâne (R, 29/1-a)”, “esîr-i turra (G, 49/1)” şeklinde yer almaktadır.

Kaş (Ebrû)

Kaş, şekli dolayısıyla hilâle benzetilir. Şâir, bir beyitte sevgilinin iki eğri kaşının hilâl gibi olmasını arzular:

Burc-ı hüsnünde kıran itdi hûr-ı rûyuñla

No'la manend-i hilâl olsa du-ebrû-yı hamuñ

(G, 85/5)

Kaş şekli dolayısıyla kemâna benzetilir. Çünkü kaşlar kavislidir. Şâir yay gibi yaralayıcı ve öldürücü olan ebrûnun eziyetini, ancak bunu çekenin bileceğini söyler:

Nedür hadeng-i müjeñ zahm-ı çeşm-i hun-bârıñ

Çeken bilür sitem-i ebrû-yı kemândârıñ

(G, 78/1)

Sevgilinin her tarafı, âşık için güzeldir, ama kaşları bütün bu güzelliğinin ötesinde daha üstün güzelliğe sahiptir:

Zülfün ki zîb-i ebrû-yı pür-tâb gösterür

Deyr-i hüsnünde ‘âşıka mihrâb gösterür

(G, 19/1)

Göz

Göz, âşıkları sevgiliye cezbeden, bağlayan en önemli güzellik unsurlarından biri olarak ele alınır. Bu nedenle câdû olarak vasıflandırılır:

El-ḥazer ey bü'l-heves câdû-yı çeşm-i yârdan

Cilve-perdâz-ı füsûndur gerçi âhûlar gibi

(G, 125/2)

Göz, baygın bakışı sebebiyle mest olarak vasıflandırılır:

Siyâh-ı mesti-i çeşminden ol sitem-kârı

Zemîn-i sîneyi vakf-ı sitîzdür bildüm

(G, 94/3)

Meclisde hem şikâr-ı eyler o şûh hem

Şâhin-i çeşm-i mestini der-ı âb gösterür

(G, 19/4)

Göz, güzellik bakımından âhû olarak vasıflandırılır. Asıl benzerlik, âhûnun iri ve siyah gözlerinin güzelliğidir:

Âhû-yı çeşm-i şûhuḡa ser-germ olalı dil

Mânend-i Kays vâdi-i hâmûn giriftedür

(G, 39/2)

Bir beyitte göz, kan dökücü olarak vasıflandırılır, bu âşığın canına kastetmesidir:

Hayli itdün bize çün giryen ile ğam-h'ârı

Billâh ey dîde-i hûn-bâr-ı ziyâd ola demün

(G, 85/2)

Bir başka beyitte ise göz, şekil benzerliği yüzünden nergise benzetilmiştir. Bu göz, âşığın gönlünü allak bullak eder:

Pejmürîde yine gül-ğoncenün etvârı meger

Nîm-mest-i nigh nergîs-i fettânun olur

(G, 26/4)

Gamze (Yan Bakış)

Gamze, sevgilinin âşığa eziyet etmekte görevli ve katil olarak vasıflandırılan en önemli silahlarından biri olarak vasıflandırılır:

Devâ-cû olsa tîğ-i ğamzesinden dil n'ola 'Âzim

Benüm bî-hûd olur elmâs-ı ğamdan dâğ-ı hicrânun

(G, 99/5)

Âşığın sevgiliye ilgi duyup bağlanmasına sebep olan güzellik unsurları arasında önemli bir yeri olan gamze, aynı zamanda âşığın gönlünün ve canının yaralanmasına sebep olan kan dökücü bir silahtır:

Hadeng-i ğamze-i hûn-rîzden niçün kocunur

(Kıta, 1/1-a)

Âşığın ciğeri, o kadar yaralarla doludur ki, artık sevgilinin gamzesinin açacağı yaraya yer kalmamıştır:

Ciger leb-â-leb zaḥm oldı ey perî min ba'd

Diger sitem-zeni-i dâğ-ı ğamzenün yeri yok (G, 76/2)

Aşk ehli, sevgilinin gamzesinin açtığı yaralardan o kadar lezzet alıyorlar ki, hepsi kendisini bu uğurda kurban ederek, hayvan kesilen yer olan bismilgehde dahi kurban için yer kalmıyor:

Gûş idelden çâşni-i zaḥm-ı ḡamzen ehl-i ‘aşk
Toldı bismilgâh-ı ḡam kurbân kurbân üstüne

(G,121/3)

Yüz ve Yanak (Rû, Rûy, Rûh, Rûhsâr, ‘Ârız, Hadd, Çehre)

Yüz ve yanak Dîvân’da üzerinde en çok durulan unsurlar arasında yer alır. Bunun en önemli sebebi, diğer güzellik unsurlarının yüz üzerinde bulunmasıdır. Yüz, rengi, parlaklığı ve güzelliği sebebiyle en çok dikkati çeken bir güzellik unsurudur.

Sevgili melek-sîmâdır. Bunun sebebi ise meleğin güzel bir varlık olarak tasavvur edilmesindendir. Sevgilinin yüzü güzellik bakımından meleğe benzemektedir.

Görünmez ḥalka-ı ḥalvetünḡe âḡûş-ı ‘âşıkda
Tutalum ol perî-şehrûn melek-sîmâlarındandır

(G, 40/5)

Hz. Yûsuf güzellik sembolüdür. Bu yüzden sevgilinin yüzü, güzellik ve değer bakımından Yûsuf olarak vasıflandırılır:

O Yûsuf-çehre tâ kim rû-yı gerdân-ı temennâdur
Züleyhâ-yı ḥired sîm-âb-ı cûş-ı nâ-şikîbâdur

(G, 52/1)

Sevgilinin yüzü o kadar güzeldir ki, onun ışığını gören, Yemen’de en iyi şekilde görülen Süheyl yıldızının rengini dahi hayâl etmekten vazgeçer:

Göreydi tâb-ı ruḥun ger ‘aḳıḳ-i dîde henûz

Geçerdi reng-i süheyl-i Yemen ḥayâlinden

(G, 110/3)

Sevgilinin yüzü, o kadar güzeldir ki, güneş renginde olan gonca bile her gece rengini ondan alır:

Gonce-i ḥûrşîd her şeb ârızundan reng alır

Lâle-i ḥod-reste vü gülberg-i ḥod-rûlar gibi

(G, 125/3)

Sevgili, gül-çehreli bir put kadar güzeldir:

Reng-i füsûn ki ol büt-i gül-çehre gösterür

Âşûb-ı restelûz nedür dehre gösterür

(G, 43/1)

Sevgilinin yüzü ay gibi parlaktır:

Ketân-ı kârgâh-ı şabr u ârâm oldu fersûde

Raḳîb oldukça tâb-endâz o meh-ruḥsâr ile her şeb

(G, 10/2)

Dudak (Leb)

Dudak, âşık için taşıdığı değer ve renk bakımından, kıymetli bir taş olan la‘la benzetilir:

Ey câm-ı ḥüsni neşve diḥ-i sâgar-ı feraḥ

La‘l-i lebûnde cilde-nümâ cevher-i feraḥ

(G, 18/1)

Bazı beyitlerde ise la‘l, dudağın yerini alır ve dudak kelimesi zikredilmeden onun adı yerine kullanılır:

‘Accebi mi itse harâbâta intisâb şarâb

Hayâl-i neşve-i la’lûnle dil-harâb şarâb

(G,11/1)

Dudak lezzetinden (şîrîn) dolayı ilgi çeker. Sevgili içki içerken câm, onun şîrîn dudağından öpücük almış, bunu duyan âşık, kadehe karşı meydan okur, şayet kadeh âşığın eline geçerse, onun kanını içecektir:

Bûs idermüş leb-i şîrîn o sîm endâmı

Elime girse eger kanın içerdüm câmı

(M,4)

Dîvân’da dudağın benzetildiği unsurlardan biri de şaraptır. Bu benzerliğe sebep olan unsurlar arasında renk, lezzet ve şekil bakımından dudağın kadehe olan ilgisi yer alır:

Nûş- la’lûn ârzû eylerdi hayrân-ı ruḥı

Faşl-ı gül resm olsa ser-mesti-i bûlbûl kaşkî

(G, 130/5)

Siyeh-mest-i cünûn-ı ‘aşkdur ma‘zûr tut sâkî

Niyâz-ı câm-ı la’lûnle göñül dâmâne düşdükçe

(G, 119/2)

Şarap, İslam dininde haramdır. Bu sebeple âşık, sevgilinin dudağını ümit etmekten vazgeçmelidir:

Hâzer ümîd-i şarâb-ı lebinden ey ‘Âzim

Uşûl-i mezheb-i tahkîkde günehdür bu

(G,111/6)

Boy

Dîvân'da sevgilinin en çok üzerinde durulan özelliklerinden biri de boyudur. Boy, uzunluğu, düzgünlüğü ve inceliği sebebiyle çeşitli tasavvurlara konu edilmiştir.

Boyun münasebet kurulduğu unsurların başında servi gelir. Boy, uzunluk, incelik ve düzgünlük bakımından serviye benzetilir:

Ey serv-i çemân seyr-i kenâr eylemez ‘Âzim
Âfâkı harâb eylese sîm-âb-ı temennâ

(G,5/6)

Servi, çoğu beyitlerde istiare yoluyla, boy zikredilmeden onun yerine kullanılır ve bir çok beyitte de sevgilinin adı durumundadır:

Ger muntazır-ı va‘d-ı kudûmisun o servün
Gelin gibi ser-tâbe-kâdem dîde vü gûş ol

(G,89/2)

Sevgilinin uzun ve ince boyuyla salınarak yürüyüşü ile rüzgâr tesiriyle hafif hafif sallanan servi arasında kurulan benzerlik, sevgilinin “serv-i hırâmân” şeklinde vasıflandırılmasına sebep olur:

Perîşân cûylar gonce-şikest-i reng ü güldür hem
Meger kim ‘azm-i gül-geşt itdi ol serv-i hırâmânım

(G,99/4)

Övülenin serviye benzetilen boyunun gölgesi, bir beyitte “serv-i sâye-fiken” şeklinde yer alır:

Hicr ile dil ğarîk-ı yemm-i iztîrârda
Hergün o serv-i sâye-fiken bir kenârda

(G,120/1)

Boyun münasebet kurulduğu bir diğer unsur da fidandır. Boy incelik ve tazelik bakımından fidana benzetilir:

Bulur biñ nahl-ı ter neşv ü nemâ gülzâr-ı ‘alemde

O serv ü nâzveş ammâ nihâl-i bî-bezl bitmez (G, 64/2)

Sevgili, güzelliği yönüyle de bir “nahl-ı melâhât” olarak vasıflandırılır:

Cebînüñ eyledükçe bâdeden tâb-ı füsûn peydâ

İder nahl-ı melâhât şad-gül-i âteş peydâ

(G,6/1)

Yine sevgilinin boyu “sîm-endâm” olarak tasavur edilir:

Bûs idermiş leb-i şîrîn o sîm-endâmuñ

Elime girse eger kanın içerdüm câmuñ

(M,4)

Ağız (Dehân, Fem)

Ağız, kapalı şekli ve küçüklüğü sebebiyle goncadır. Bazı beyitlerde “gonce-fem” terkihiyle sevgili kastedilir:

Söz çok evvâhda evşâf-ı ruḥında ammâ

Söz bulunmaz leb-i şîrînine ol gonce-femüñ

(G,85/4)

Ağız, tat ve lezzet bakımından şîrîn olarak tasavvur edilir. “Şîrîn” kelimesinin, aynı zamanda bir hikâye kahramanının adı olması önemli bir unsur olarak göze çarpar:

Degül bî-hûde ye’s dil-ber-i şîrîn-i dehânından

Uşandırdı felek Ferhad-ı zârı tatlu cânından

(G, 104/1)

Kirpik (Müje)

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan kirpik, beyitlerde genellikle bu özelliği ile ele alınmaz. Çoğunlukla katil olarak vasıflandırılan sevgilinin ve gözü-nün öldürücü bir silahı durumundadır:

Nedür hadeng-i müjen za_hm-ı çeşm-i hûnbâr_u

Çeken bilür siteim ebrû-yı kemândâr_u

(G, 78/1)

Kirpiğin en fazla benzetildiği unsur oktur. Kirpiğin bu unsurla ilgisi yaralayıcı özelliğine dayanır:

Dil-i a_ğyâra za_hm-endâz-ı hicrân olmak istermiş

Meger tîr-i müjen âlûde-dâmân olmak istermiş

(G, 70/1)

Eğri şekil benzerliği ve âşığı yaraladığı tasavvuru kirpiğin kılıca benzetilmesine sebep olur:

Te'sîr-i mey ki tîğ-i müjen tâb-nâk ider

‘Uşşâk-ı fikr-i zevk-i şehâdet helâk ider

(G, 35/1)

Hat (Ayva Tüyleri)

Şâir, ayva tüylerini “hüsn-i hatt”, “sevdâ-yı hatt”, “devr-i gubâr-ı ‘aks-i hatt”, “hatt-ı nevî”, “hatt-ı müşg-i nâb” hatt-ı müşg-bâr” gibi sözlerle ifade ediyor.

Güzel yazıyla yazılmış yazılara “hüsn-i hat” denir. Bir tablo niteliği taşıyan bu eserleri seyretmek bile insana zevk verir. Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri de, âşık için aynı duygulara sebep olur:

Gönül tedkîk-i ma_zmûn-ı kitâb-ı hüsn-i hatt_uyla

Ya_kar kândîl-i mâhı âh-ı âteş- bâr ile her şeb (G, 10/3)

Ayva tüyleri, güzel kokusu sebebiyle “hatt-ı müşg-i n b”, “hatt-ı müşg-b r” olarak tasavvur edilir:

P r-p ş   t b-ı k k l iken ‘ z m  g   l

Bir  ayda d    d   di hatt-ı müşg-i n bla

(G,118/5)

Ayva tüylerinin gece olarak tasavvuru renk unsuruna dayanır:

G b r-ı hatt-ı Őebg nu la g mzen   ardan  almaz

Bel  t  -i  az  jeng r ile peyk ardan kalmaz

(G,61/1)

c. Sevgili İle İlgili Diğer Unsurlar

Köy

Köy,   ı ın devamlı bulunmayı arzuladığı, ancak bir türlü erifemedi i bir mekandır:

Rav a-i k yundan ol nah l-i  em n-ı nevres n

 ayli demdür ‘ zim-i Ő r n n  am b -ganed r

(G,24/6)

G n l

Sevgilinin g nl  için uygun görülen sıfatlar, onun ki ili ine uygun d  er. Sevgilinin gönlünün en belirgin özelliği sertli idir. Bu sebeple ta  olarak vasıflanır:

 at -ı ‘   ktan ta ayy r gelmez ol sengin-dile

‘Ar a peyvest olsa ger e   n e   n üstüne

(G,121/2)

2. ÂŞIK

Klâsik Türk edebiyatında âşık, dert ve ıstırap içinde kıvranan biri olarak ele alınmıştır. O, sevgilinin cevri ü cefâsından dolayı dert ve sıkıntı içindedir. Bu dert ve sıkıntı, onu fiziki görünüş olarak o kadar perişan etmiştir ki, benzi uçmuş, bir tel kadar zayıflamış, beli bükülmüş bir ihtiyar olmuştur. Fakat, bütün bu eziyet ve sıkıntılara rağmen o sabrı elden vermeyen birisidir. Ona bu sabrı ve dayanma gücünü veren, tabii ki, sevgiliye olan büyük aşkı ve vuslata erme arzusudur.

Âşık, sevgiliye o kadar bağlıdır ki, onun yoluna kendini kurban eder:

Ḳurbân olam o çeşm-i siyeh-kâre kim henûz

Devrinde sûr-ı düşmen olur mâtem ihtilât

(G, 72/2)

a. Âşık ile İlgili Tasavvurlar

Bülbül (Andelîb, Hezâr)

Âşık, Dîvan edebiyatında şâirler tarafından bülbül olarak tasavvur edilmiştir.

Bunun sebebi ise sevgilinin güle benzetilmesidir.

Bülbül teselli-yâb-ı vişâl olmak istese

Mümkün mi dâ'imâ o gül-âğûş humârda

(G, 120/2)

Sevgilinin gül olarak tasavvuru sebebiyle gülşen sevgilinin bulunduğu yer, sevgilinin yanından hiç ayrılmayan rakip, diken ve âşık da bu gülşenin bülbülüdür:

Miyân-ı meclis-i gülşende ğurre mest meger

Ḳapıldı ḥande-i gülzâra tab^c-ı bülbül-i zâr

(K, 1/3)

Âşık ile bülbül arasında ilgi kurulmasına sebep olan diğer bir husus, sevgilinin vuslatından uzak olmalarındaki müştereklik ve âşığın devamlı ağlayıp inlemesiyle bülbülün feryâdı arasındaki benzerliktir:

Nüzâre-senc-i bütân-ı çemensün ey bülbül

Bu âh-ı şubhı ne bu girye-i şebâne nedür

(G, 27/2)

Pervâne

Âşığın pervane olarak tasavvurunda en önemli unsur, sevgilinin muma benzetilmesidir. Âşığın, sevgilinin verdiği bütün acı ve ıstıraplara rağmen ondan vazgeçmemesi, yanacağını bile bile ateşe koşan pervaneye benzetilmesine sebep olur:

Göreydi tâbiş-i ruhsâr-ı tâb-dâdeni ger

Olurdu bezm-i meye şu'le-bâz pervâne

(G,116/5)

Ehl-i derd, Bî-çâre, Hasta

Âşığın dert ehli oluşu, çaresiz bir dert olan aşka düşmüş olmasıyla ilgilidir:

Neşve-yâb-ı bezm-i feyż olmaz dil azâd-ı sitem

Câm tağatsüz ehl-i derde Cem bî-gânedür

(G, 24/3)

Âşığın “bî-çâre” olarak vasıflandırılması, sevgilinin âşığa karşı takındığı vefâsızlıktan ileri gelmektedir:

Senden vefâ ider dil-i bî-çâre ârzû

Kim hasta gördiginden ider çâre ârzû

(G, 112/1)

Âşık, Dîvân edebiyatında daima hastadır, hastalığın adı da aşktır. Âşık ya sevgiliden düştüğü için hastadır ya da sevgilinin duyarsızlığından, ona yüz vermesinden dolayı hastadır. Bütün tabibler hastalarını iyileştirmeye çalışırken, sevgili böyle hareket etmez, bilâkis âşığın derdine dert katar:

Şifâ bî-gâne kânûn-ı tabîb-i çeşm-i şûhundan
Anuñcün hastegân-ı rencîş-i hicrâne baķmazsun

(G, 105/2)

Âşık, sevgilinin ihmali sebebiyle “erbâb-ı gam” olarak vasıflandırılır:

Nice erbâb-ı gam-bâr âşinâ-yı nahl-i kâm olsun

Ezel rûzî-i ehl-i ‘aşkı hicrân eylemiş Bârı

(G, 131/3)

Gedâ, Şeydâ, Bî-hod, Kays (Mecnûn)

Âşık, sevgiliyi daima üstün görür. Sevgili ya padişaktır, ya da efendidir. Âşık, kendini ise daima sevgiliden küçük görür. Onun sevgiliye olan bağılılığı, onun her arzusuna boyun eğmeye hazır bulunması âşığın köle ve gedâ olarak tasavvur edilmesine sebep olur. O, bir gül kadar güzel olan sevgilinin gedâsıdır:

Keşküli âb-şârına kor nakd-i jâleden

Deryûze-kâr-ı bezm-i çemendür gedâ-yı gül

(G, 86/3)

Âşığın sevgiliye olan aşkı, onu divâneye çevirmiştir. O, sevgiliye karşı olan aşkından mest ve şeydâ olmak ister:

Ey şâh-ı şehânşâh-ı rifat-pirâ

Kıl‘aşkun ile bu zârı mest ü şeydâ

(R, 1/1)

Sevgili o kadar güzeldir ki, kendisine bakanları çılgına çevirir:

Bir hüsne nâzır ol ki seni bî-hod eyleye

Evrâķ-ı neng ü şabrûnı âteş-zed eyleye

(G,114/1)

Dîvân'da âşık, Mecnûn olarak da vasıflandırılmıştır. Mecnûn, edebiyatımızda âşığa sembol olmuş bir hikâye kahramanıdır. Âşığın Mecnûn olarak vasıflandırıldığı beyitlerde genellikle Leylâ da beraberinde zikredilmiştir:

Remed-âzürde şanmañ çeşm-i Kays-ı bî-ser ü pâyı

Hayâl itmekdedür dâ'im miḥannâ dest-i Leylâyı

(M,5)

Göñül bir Leylî-i ḥüsnün heves-peymâlarındandır

Ki 'aql-ı gül anuñ Mecnûn-ı bî-pervâlarındandır

(G,40/1)

b.Âşığın Vücut Aksamı İle İlgili Hususlar

Göz

Âşığın gözleri sevgiliye hayrandır. O yüzden daima sevgiliyi hayal etmektedir:

Remed-âzürde şanmañ çeşm-i Kays-ı bî-ser ü pâyı

Hayâl itmekdedür dâ'im miḥannâ dest-i Leylâyı

(M,5)

Âşığın gözleri ayna gibidir. Sevgilinin yanaklarının aksi, âşığın gözlerinde cilveli görünür:

Olurken cilde-ger çeşmümde 'aks-i 'ârız-ı dil-ber

Hayâl-i gonçe-i revnaḳ-tırâz şîşe-zîb itmey

(G,90/2)

Âşığın gözleri kan saçıcı olunca, kirpikleri gül bahçesinin törenlerini düzenlemeye başlar:

Ġulüvvî laht-ı dilde hûn-feşân oldukça çeşmanum

Olur âyîn-tırâz-ı gülsitân her şâh-ı müjgânun

(G, 99/1)

Gözyaşı

Dîvân'da en çok sözü edilen unsurlardan biri de gözyaşıdır. Âşıkla ilgili tasavvurların çoğunda yer alır. Gözyaşının en belirgin vasıfları, kanlı oluşu ve dökülüp saçılmasıdır. Sel olacak kadar boldur:

Âzürde itdi vârise seylâb-ı hûn-eşk

Ol serv-i fitne-cû yine dâmân-çîdedür

(G,47/4)

Âşık o kadar çok gözyaşı döker ki bu gözyaşları, Nil nehrini bin defa coşturmaya yeter de artar bile:

Sirişk-i çeşmüñi biñ kerre Nîl cûş itsek

O servi itme göñül der-kenâr müşkil imiş

(G, 68/4)

Sîne

Sine, âşığın çektiği acı ve ıstırapların, sevgili ve rakibin cevri ü cefâsının görüldüğü yerdir. Onun üzerindeki yaralar gül, sîne bir gül bahçesidir:

Sînemde dâğ şanma ressâm 'aşk-ı cân

Nağş-ı gül-i cemâlin bî-berg ü bâr çizdi

(G,132/2)

Sevgilinin cemâlinin güzelliği, âşıkların sînesini delik deşik etmiştir:

Temâşa-yı cemâlün h'âhişiyle dâğ-ı hasretten

Derûn-ı sîne-i 'uşşâk revzen revzen olmuşdur (G, 31/4)

Ciğer

Ciğer, aşkın meydana getirdiği acı ve ıstırap halinin idrak edildiği merkezlerden biri olarak düşünölmekte, şiirlerde ciğerin kan ile olan münasebetiyle ele alındığı görölmektedir:

Şu'le-i 'aşk kebâb ideli laht-ı cigeri

Sîne-i derdgeh-î reşk-i tennûr eylemişüz

(G,62/2)

Âşığın ciğerinin her tarafı parça parça yara olduğundan, artık sevgilinin gamzesinin açacağı yaraya yer kalmamıştır:

Ciger leb-â-leb-zahm oldu ey perî min ba'd

Diger sitem-zeni-i dâğ-ı gamzenün yeri yok

(G,76/2)

Sevgilinin her bakışı, âşığın sinesinin tamamını parça parça etmiştir:

Ümid-i feyz-i nemek-pâşi-i nigâhından

Tamâm-ı laht-ı ciger pâre pâredür şimdi

(G,134/4)

Dil (Gönöl)

Gönöl, aşkın merkezidir. Aşkın ışınları ilk olarak buradan geçer. Bu ışınlar bazen o kadar büyüleyicidir ki, gönöl bu ışıklar karşısında çaresiz kalır, buna güç yetiremez ve hasta düşer, hasta ise her gördüğünden bir çâre ister. Bu çare ise, âşığın hasta duruma düşüren sevgilidir. Sevgilinin göstereceği bir vefadır:

Senden vefâ ider dil-i bî-çâre ârzû

Kim haste gördüğünden ider çâre ârzû

(G, 112/1)

Gönül, bazen bir kuş olur, havada uçan bir kuş, ama bu kuşun havada öz-
gürce kanat çırpması, istediği mekana konması o kadar fazla sürmez. Çünkü bu
kuş, yırtıcı bir hayvan olan şahine av olur. Bu şahin ise sevgilinin yan bakışıdır:

İztırâb-âver ise murg-ı dil ‘Âzim ne ‘aceb

Şâlibâz-ı nîgeh-i yâre şikâr olmuşdur

(G, 54/5)

Âşğın gönlü daima perişan vaziyettedir. Onun iyi olduğu pek görülmez. O
iyi olsa dahi sevgilinin bir bakışı değil onu, onun gibi binlercesini dahi perişan eder:

Her nazrada biñ zârı perîşân-dil idersün

‘Uşşâk ile ey şûlî hemân seng ü sebûsun

(G, 108/2)

Âşğın gönlü, bazen sevgilinin saçının her kıvrımında, dara çekilen Mansur
gibi asılı durur:

Temâşâ eyleyenler pîç-i zûlf-i yârda ‘Âzim

Dil-şûrideyi hem vak‘a-i Mansûr bulmuşlar

(G, 20/7)

Âşğın gönlünde neşe ve eğlenceye yer yoktur. Onun gönlü dar ve gam
yüklüdür:

N’ola olsa hevâ-yı ‘aşqdan dil-teng-i dâğ-ı gam

Bu bâğunî goncezârı şûle-perverd-i şabâ düşmen

(G, 107/5)

c. Âşığa Ait Manevî Haller

Âh, Figân

İnsanların başına bir bela, bir musibet, bir sıkıntı gibi şeyler geldiği zaman
âh u zâr ederler. Bir derdi olmayan insan ne diye ah çeksin ki?

Klâsik Türk Edebiyatında “âh” denildi mi hemen akla âşıklar gelir, çünkü onlar öyle derde mübtela olmuşlardır ki, onların çıkarttığı âh, dokuz feleği dahi yakar:

Yağardı nüh-feleki çokdan âteş-i âha

Fenâ-yı şem‘den eyler hirâs pervâne

(G, 117/2)

En tesirli âh, sabah vakti çekilendir. Güle âşık olan bülbül, sabah vakti âh çeker:

Nüzâre-senc-i bütân-ı çemensün ey bülbül

Bu âh-ı şubh ne bu girye-i şebâne nedür

(G, 27/2)

Âşığın ıstırapı sabaha karşı artar. Bu sebeple ahı, sabahı aydınlatan bir mumdur:

Çerâğ-ı âhı n’ola zîb-i şubh ise her şeb

O şem‘-i ‘işveyi eyler hirâs pervâne

(G, 117/4)

Âşığın efgânları üst üste gelip gökyüzüne ulaşırsa bile, taş gönüllü olan sevgili âşıkları katletmekten vazgeçmez:

Katl-ı ‘âşıktan tağayyür gelmez ol sengîn–dile

‘Arşa peyvest olsa ger efgân efgân üstüne

(G,121/2)

Ayrılık (Hicr, Hicrân)

Ayrılık; eşten, dosttan, akrabadan ayrılık... Âşığın yârinden olan ayrılığı. Çaresi olmayan bir hastalık. Kays’ı mecnûn edip çöllere düşüren bir hastalık. Paranın soy-sopun bu durum karşısında aciz kalıp çâre bulamadığı bir hastalık.

İnsanoğlu, bir derde düçar olduğu zaman, ona çâre bulmak için hem kendisi hem de yakınları durmadan gayret gösterirler, gerekirse bu dertten kurtulmak için bütün varını yoğunu da bu yola seferber ederler. Ancak, ayrılık hastalığına yakalanmış olan âşık, bu dertten kurtulmayı istemez:

Çeksem de eger ki derd-i hicrûn çekeyüm

(R,23/1-a)

Çünkü ayrılık âşık için alın yazısıdır. Yüce Allâh bunu ezel gününde böyle yaratmıştır:

Nice erbâb-ı ğam-bâr âşinâ-yı nahl-i kâm olsun

Ezel rûzî-i ehl-i ‘aşkı hicrân eylemiş Bârı

(G, 131/3)

Âşık, bu hastalıktan kurtulmayı umsa bile, bu defa sevgili âşığa bahşetmez:

Şifâ bî-gâne kânûn-ı tabîb-i çeşm-i şûhundan

Anuñcün hastegân-ı renciş-i hicrâne bakmazsun

(G,105/2)

Vuslat (Vasl, Visâl)

Kavuşmak, aşığın maşuğuna kavuşması, hastanın şifâ bulması, bülbülün güle kavuşması... ne kadar da mutluluk verici bir durum.

Vuslat, âşığın arzuladığı tek şeydir. Çektiği bütün sıkıntılara katlanma gücünü âşığa veren, bir gün sevgiliye kavuşma ihtimalidir. Bu sebeple vuslat, âşık için bir bayramdır. Böyle bir bayramda âşığın veremeyeceği hiçbir şey, yapamayacağı hiçbir fedâkarlık yoktur, cânını dahi kurbân eder:

N’ola üftâde-i na‘-ı siyâsetgâh-ı nâz olsa

Gönül ‘ıyd-ı vişâl-i yâre kurbân olmak istemiş

(G, 70/2)

D. TABİAT

1. KOZMİK ÂLEM

a. Gökyüzü (Felek, Asmân, Fezâ, Semâ)

Âzîm Divânı'nda gökyüzünün dokuz kat olarak ele alındığını görüyoruz:

Yakardı nüh-feleki çokdan âteş-i âha

Fenâ-yı şem'eden eyler hirâs pervâne

(G,117/2)

Çerh, semâ, gök gibi kelimelerle söz konusu edilen feleğin gece-gündüz durmadan döndüğü düşünülür. Şâir bir beyitte memduhunu överken, feleğin döndüğünden bahsediyor:

Katre-i mevce-i bahr-ı keremün olsa bedîd

Felek-i gerdûn-ı nüh-enbâr ola ğark-âb na'em

(K,3/30)

Ayrıca, insanın çekmiş olduğu âh u figânların ne derece yüksek ve tahammül edilemez olduğu işlenirken, felek unsurundan istifade edilir ve daha çok şikâyet edilir. O, insanın kaderi ve talihini hazırlaması bakımından en şiddetli ve en acı şekilde itham edilir. O, o kadar acımasızdır ki, Ferhâd'ı dahi tatlı canından usandırmıştır:

Degül bî-hûde ye's dil-ber-i şîrîn-i dehânından

Uşandırdı felek Ferhâd-ı zârı tatlu cânından

(G,104/1)

b. Yıldızlar

Divân'da yıldız, necm, kevkeb ve sitâre adlarıyla yer alan yıldızlar, ışıklı oluşları, ve çoklukları sebebiyle değişik hayâllere konu olurlar. Yıldızların insan bahtında önemli rol oynadıklarına inanılır. Bu inanış, aşağıdaki beyitte de işlenmiştir:

Olanlar şeb-revân-ı ‘arşagâh-ı deşt-i şeydâyı

Bilürler kevkeb-i nâ-sâz-ı bahtum hâl-i Hindûdur

(G,48/5)

Şâir, iki beyitte de süheyl yıldızından bahsetmektedir. Süheyl yıldızı, Güney yarım kürede bulunan parlak ve büyük bir yıldızdır. Yemen’den çok iyi görülebildiği için buna “Süheyl-i Yemânî” de derler⁴³. Efsâneye göre akık taşı, rengini bu yıldızdan almış⁴³. Aşağıdaki beyitte Yemen, Süheyl ve akık bir arada kullanılmıştır:

Göreydi tâb-ı ruḥuḡ ger ‘akîḡ-i dîde henûz

Geçerdi reng-i süheyl-i Yemen ḡayâlinden

(G,110/3)

c. Seyyâreler

Edebiyatımızda söz konusu edilen yedi yıldız hakkındaki inanışları ‘Âzim’in şiirlerinde de görmekteyiz. Buna göre bazı yıldızlar ve özellikleri şöyledir:

Kamer (Mâh,Meh, Ay)

Birinci felekte yer alan ay, şâirin ilgi duyduğu ve değişik hayâllere konu ettiği unsurlardan biridir. Rengi, parlaklığı, yuvarlaklığı yönünden çeşitli benzetmelere konu olur. Bunların yanında “mâh-pâre”, “mâh-ı nev”, “meh-rûhsâr” gibi terkipler ile mâh, meh gibi ifâdelerle doğrudan doğruya sevgili kastedilir. Münasebet ayın parlaklığı, hareketi, zaman içinde gösterdiği değişiklikler sebebiyle kurulur:

Sevgilinin yüzü, ay gibi parlaktır:

Ketân-ı kârgâh-ı şabr u ârâm oldu fersûde

Raḡîb oldukça tâb-endâz o meh-ruḡsâr ile her şeb (G,10/2)

Sevgili bazen de bir ay parçası kadar güzeldir. O, meclisi aydınlatan bir ışıktır:

⁴³ İskender Pala, a.g.e., s.447.

Çerâğ-ı bezmimüz ol mâh-pâredür şimdi

Şebânuna dilimüz pür-sitâredür şimdi

(G,134/1)

Sevgili bazen de yeni doğmuş bir ay gibi güzeldir:

O mâh-ı nev ki gözümünden nihân olur giderek

Du çeşm hayra ver encüm-feşân olur giderek

(G,80/1)

Güneş (Âftâb, Mihr, Şems, Hurşîd)

Rengi, parlaklığı, şekli, yüksekliği, dünyayı aydınlatması, taşıdığı hayatî önem vb. hususlar güneşe duyulan ilginin başlıca sebepleri arasında yer alır. Bu özelliklerinden dolayı sadece benzetilen olarak değil, benzeyen olarak da karşımıza çıkar.

Dîvân'da güneşin en çok ilgi kurulduğu unsurlar arasında, sevgilinin yüzü ve yanağı yer alır. Benzerlik, şekil, parlaklık ve renk gibi özelliklerle kurulur. Güneş, her gece sevgilinin yüzünden aldığı ışık ile âlemi aydınlatır:

Ḡonce-i hûrşîd her şeb ârızuñdan reng alır

Lâle-i hod-reste vü gülberg-i hod-rûlar gibi

(G,125/3)

Güneş, rengi, parlaklığı dolayısıyla mum, kandil, ayna, چراغ gibi unsurlar ile benzerlik içinde ele alınır:

Çerâğ-ı mihr-i cihân-tâb-ı hâk-dân-ı fenâ

Fürûğ-ı şem^c-i şebistân kurbet-i didâr

(K, 1/32)

Mirrîh

Yunan mitolojisinde savaş tanrısı olarak bilinir. Beşinci felekte yer alır. Dîvân'da kan dökücü özelliğiyle yer alır:

Meftûn-ı hâl-i dil-ber-i hûn-rîz-i meşrebüm

Bu deştgâh-ı fitnede Mirrîh-i kevkebüm

(G,93/1)

2.ZAMAN

a. Mevsimler

İlkbahar: Mevsimler içinde Dîvân'da en çok ele alınan ve en çok rağbet edilen mevsim bahardır. Her tarafta çiçeklerin açtığı, bülbüllerin öttüğü bu mevsimde zevk, eğlence ve işret önemli bir yer tutar:

Bahâr geldi yine vakt-i ‘ays-ı devrândur

Fütâdegâne telâfî-i renc-i hârmândur

(K,4/1)

Bahardan maksat zevk, eğlence ve içkidir. Bu mevsimde sâkîlere çok iş düşer, sürekli şarap getirmekle meşguldurlar. Bu vakitte kederler unutulmalı, gönüllerde zerre kadar gam kalmamalıdır:

Zamân geşt-i çemen vakt-i ‘aysdur sâkî

Heves-girâna bu vâz-ı tegâfûlâne nedür

(G,27/3)

Bunlardan başka bahar, beyitlerde “fasl-ı gül” (G,130/5), “fenn-i ‘ıyş u nûş” (K, 7/1-a), “feyz-i dem-i mevsim-i bahâr” (G,65/1), “bahâr-ı gülşen” (K,5/34), “letâ-fet-i te’sîr-i bâd-ı nevrûzı” (K,4/6) “Sehâb-ı mükrimeti katre-bâr-ı nîsândur” (K,4/37) v.b. şekillerde yer alır.

Sonbahar: Bahâr ile tezat teşkil eden bir mevsimdir. Bahar mevsimindeki canlılık, insana huzur ve mutluluk veren güzellikler yerini sararmış yapraklara, serin havaya ve hüzne bırakır. Neşe ve eğlencenin şenlendirdiği gezinti yerleri sessizliğe ve yalnızlığa gömülür. Bu özellikleri sebebiyle sonbahar, bir sıkıntı mevsimidir, çok geniş olan dünyayı bile insanın başına dar eder:

Teng itdi ‘âlemi başına seyli-i hazân

Gülşen-serâyâ şıgmadı bir bî nevâ-yı gül

(G,86/2)

b.Gün

Sabah: Sabah, “bürûdet-i dem-i subh” (K,3/5), “bâd-ı sabâh” (K,4/5), “Sabâh-ı mahşer” (G,101/2), “nesîm-i subh” (G,94/4) gibi ifadeler içinde bir zaman unsuru olarak ele alınır:

Bürûdet-i dem-i şubh itdi benzer âzürde

Dehân-ı gönce giriftâr-i ‘atşe-i bî-mâr

(K,1/5)

Nesîm-i şubhı hem âgûş-ı gîsuvân göricek

O dâhî bir kühen-i âşûb-hîzdür bildüm

(G,94/4)

Gece: Gece kavramı, daha ziyâde “Şeb-i târ” (G,17/1), “Şeb-gîr-i te’essüf” (G,75/4), “gayret-i şeb” (G,3/3), “Şebân rûz” (G,57/3), “âhir-niyâz-ı şeb” (G,109/3), “şem‘-i şeb-ârâyı” (G,128/3) sözleri ile ifade edilir. Geceleri meclis kurulur, mum yakılır, sabaha kadar eğlence devam eder. Ayrıca gece âşığın ıstırap çektiği, üzüntüye kapıldığı ve gözyaşı döktüğü vakittir:

Olurken zîver-i ‘işretüñe bezm-i şebistânun

Nedendür girye-i peyderpey-i şem‘-i şeb-ârâyı

(G,128/3)

Âşık, her gece o kadar çok ateş yüklü âh çeker ki, ay dahi ışığını ondan alır:

Gönül tedkîk-i maẓmûn-ı kitâb-ı hüsn-i haṭṭuḥla

Yakar kandîl-i mâhı âh-ı âteş-bâr ile her şeb

(G, 10/3)

3.HAYVANLAR

a.Kuşlar ve Kuş Çeşitleri

Beyitlerde murg ve tuyûr adıyla anılan kuşlar, en çok âşık, can ve gönül ile beraber söz konusu edilir:

‘Azmi riyâz-ı nâza o şûḥuḥ şinîdedür

Murğ-ı niyâz-ı lâne-i dilden remîdedür

(G,47/1)

Sevgili aynı zamanda bir avcıdır. Sevgilinin saçı, yan bakışı, kirpiği ve kaşı ise kullandığı en tesirli silahlardır. Âşık gönül kuşunun sevgili tarafından avlanmasından şikâyetçi değildir, tam tersine bu durum âşık için bir mutluluk sebebidir:

İztırâb-âver ise murğ-ı dil ‘Âzim ne ‘aceb

Şâhbâz-ı nigh-i yâre şikâr olmuşdur

(G,54/5)

Bülbül(Andelîb, Hezâr)

Kuşlar içinde en çok zikredilen bülbüldür, fakat bilinen ilişkilerin dışına çıkıl maz. Bülbül, ağlayan, inleyen, ve hayranlıklarını güzel sözler ile ifade eden bir âşığın timsalidir. Sevgilinin gül olarak düşünülmesi, âşığın bülbüle benzetilmesine sebep olur:

Bülbül tesellî-yâb-ı vişâl olmak istese

Mümkün mi dâ’imâ o gül-âğûş humârda

(G,120/2)

Bülbül feryat etmekle ünlüdür:

Nüzâre-senc-i bütân-ı çemensün ey bülbül

Bu âh-ı şubhı ne bu girye-i şebâne nedür

(G,27/2)

Şâhbâz, Şahin, Kebg

Şâhbâz iri ve beyaz doğan kuşudur. Bir beyitte yer alan şahbaz, gönül kuşunu avlar:

İztırâb-âver ise murğ-ı dil Âzim ne ʿaceb

Şâhbâz-ı nigh-i yâre şikâr olmuştur

(G,54/5)

Yine bir beyitte yer alan cefâ şâhbâzı, tuzak diye bir şey bilmez:

Fezâ-yı dilde çeşmân-ı bütân ârâm bilmezler

Bu deştün şâhbâzân-ı cefâsı dâm bilmezler

(G,51/1)

Şahin de şâhbâza benzeyen yırtıcı bir kuştur. Şahin, Dîvân'da bir beyitte yer alır:

Meclisde hem şikâr-ı dil eyler o şûh hem

Şâhin-i çeşm-i mestünî der-hâb gösterür

(G,19/4)

Keklik, yürüyüşü, ayağının kırmızı oluşu ve avlanması dolayısıyla ele alınır:

Ol kebg-i fezâ-yı sitemi şayd ise kaçdun

Şehbâz-ı dile tîr-i belâdan per ü bâl it

(G,13/5)

Tûtî

Tûtî, konuşma özelliği ve konuşmaya alıştırılırken ayna kullanılması yönüyle ele alınır:

Ṭûtî-i ḥayret-edâ-yı şehd-i kâm-ı vuşlatum
 Şûret-i mir'ât-ı hâhiş sem'î-i eymendür baña
 (G, 2/5)

b.Dört Ayaklı Hayvanlar

Arslan (Şîr)

Arslan, Dîvân'da fazla yer almaz, bir iki yerde geçer, o da övülenle beraber zikredilir:

Şîr-i ğam-ı ebrû-yı kemândârundan
 (R,25 /2-b)

Âhû (Gazâl)

Ahû, güzelliği, billhassa iri siyah gözleri ve ürkekliği sebebiyle sevgili ve sevgilinin gözleri için benzetilen olur:

Âhû-yı çeşm-i şûhuna ser-germ olalı dil
 Mânend-i Kays vâdi-i hâmûn giriftedür (G, 39/2)

Âhûnun daha çok Çin'de bulunması, göbeğine oturan kandan misk elde edilmesi sebebiyle "âhû-yı Hutan" ve "âhû-yı Çin" terkipleri içinde yer alır:

Âhûvân-ı Hotan-ı Çîni ciger-hûn eyler
 Cilve-i nâzda hûnî-nigeh ol çeşmânun (G,82/2)

4.BAĞ, ÇEMEN VE ÇİÇEKLİK İLE İLGİLİ UNSURLAR

Bağ

Bağ, sevgilinin veya övülenin benzetileni olarak kullanılmıştır, ayrıca sevgilinin bulunduğu mekândır:

Meger ki eyleyüp efsûn üfürdü bâd-ı şabâ

Nihâl-ı serv-i sehî bâğda hırâmândur

(K,4/5)

Gülşen, Gülzâr, Gülistân

Dîvân'da en çok sözü edilen unsurlardan biri de, yukarıdaki adlar ile beyitlerde yer alan, gül bahçesi, bağın ve çemenin taşıdığı bütün özelliklere sahiptir:

‘Aceb mi şâhçe-i gülde olsa cilve-fürûş

Çemende bülbüle yüz virdi ğonce-i gülzâr

(K, 1/2)

Gül bahçesinde çeşitli çiçekler, ağaçlar ve kuşlar vardır:

Gülistân-ı cemâlün gülleri hâr-âşinâdur hep

Nihâlân-ı terî perverde-i âb-i cefâdur hep

(G, 8/1)

Gül bahçesi, belirtilen özellikleri sebebiyle sevgili, yüz, yanak, güzellik, kuy, gönül, kanlı gözyaşı vb. ile benzerlik içinde ele alınır:

Hasret-i gülşen-i ümmîd umar ğam ki henûz

Gül-i bûyâ görünür ğonce-i taşvîr baña

(G,1/2)

Çemen

Çemen, yeşil otlarla kaplı geniş bir alan olarak tasavvur edilir. İlkbaharın gelişiyle beraber hahçeler yeşermeye, çiçekler açmaya başlar, her taraf dinlenilecek,

stres atılacak bir mekan halini alır. Çemende güller, nergisler, goncalar ve lâleler açar. Çemeni âşığın gözünde asıl güzelleştiren yârdır. Yâr ise çemende bazen bir gül, bazen bir selvi, bazen de bir goncadır... Gülün, goncanın olduğu yerde bülbül de olur. Bu iki varlık çemenin ayrılmaz birer parçasıdır.

Dîvân'da çemen anlatılırken lâle, gonca, servi, gül, gül bahçesi, nergis gibi varlıkların tasvir edildiğini görüyoruz. Çemenin yer aldığı aşağıdaki beyitte gül, gülzâr, gonca ve bülbül gibi varlıkların bir arada kullanıldığını görüyoruz:

‘Aceb mi şâhçe-i gülde olsa cilve-fürûş

Çemende bülbüle yûz virdi gonca-i gülzâr

(K, 1 / 2)

Çemen aynı zamanda bir gezip eğlenme yeridir:

Zamân geşt-i çemen vakt-i ‘ayşdur sâkî

Heves-girâna bu vaż‘-ı tegâfûlâne nedür

(G, 27/3)

Dîvân'da ayrıca lâlezâr (G,81/1), sünbûlistân (G,15/4) isimleri de geçmektedir.

5. BİTKİLER

a. Ağaçlar

Âzim ağaç isimlerinden nahl (G, 39/5; G, 6/1; G, 64/1), erguvân (G, 129/2) ve serv isimlerini zikretmektedir.

Pür-dâğ-ı ‘aşkum öyle ki seyr eylenen şanur

Bir nev-şüküfte şâhçe-i erguvân beni

(G, 129/2)

Servi, Dîvân'da en çok sözü edilen ağaç çeşididir. İnce, uzun ve düzgün boyu, su kenarlarında yetişmesi, rüzgar tesiriyle uzun ve ince boyu ile hafif hafif

sallanışı, onun beyitlerde sık sık yer almasına ve tasavvurlarda benzetilen olarak kullanılmasına sebep olmuştur:

Cilve-senc oldukça kaddün serv-i dil-cûlar gibi

Oldı eşküme mevc-hîz-i ârzû şular gibi

(G, 125/1)

En çok sevgilinin boyu için benzetme unsuru olarak kullanılan servi, bir çok beyitte, değişik terkipler içinde, sevgilinin adının yerini alır:

Ey serv-i cemân seyr-i kenâr eylemez ‘Âzim

Âfâkı harâb eylese sim-âb-ı temannâ

(G, 5/6)

Bîd ağacı ise yalnız bir beyitte gölgesinden dolayı yer alır:

Çemende şâhçe-i bîd-i sâye-dâr n’ola

Çekerse pâyını zencîre mevce-i enhâr

(K, 1/21)

b.Çiçekler

‘Âzim Dîvânı’nda çiçek isimleri, sevgilinin güzellik unsurlarını anlatmak için kullanılmıştır. Dîvân’da geçen çiçek isimlerinden tespit edilenler şunlardır:

Gül, gonca, nergis, sünbül, lâle nevrüz, yâsemin, menekşe, nîlüfer.

Bu çiçeklerden en çok sözü edilen çiçek güldür. Göz alıcı kırmızı rengi ve güzelliği nedeniyle değişik tasavvurlara konu olmuştur. O bazen bir sevgili, bazen de sevgilinin cemâlidir:

Gülistân-ı cemâlün gülleri hâr-aşinâdur hep

Nihâlân-ı terî perverde-i âb-ı cefâdur hep (G, 8/1)

Goncanın tasavvurlara konu olan en önemli özelliği, küçüklüğü ve kapalı oluşudur. Bu özellik goncanın istiare yoluyla sevgilinin ağzının yerini alan bir unsur olmasına yol açmıştır:

Söz çok efvâhda evşâf-ı ruhında ammâ

Söz bulunmaz leb-i şîrînine ol gonce-femûn

(G, 85/4)

Nergîs, göz benzetmesi için kullanılır. Nergîs-i fettân sevgilinin büyüleyici gözlerini anlatır:

Pejmürîde yine gül-goncenün etvârı meger

Nîm-mest-i nigeş nergîs-i fettânundur

(G, 26/4)

“Nergîs-i ser-mest” ise sevgilinin mahmur ve baygın gözlerini anlatır:

Henûz nergîs-i ser-mest-i şâhidan-ı çemen

Esîr-i hasret-i reng-i humâr-ı gülşende

(K, 5/7)

Dîvân’da sözü edilen bir diğer çiçek de semendir. Bu çiçek, sevgilinin güzel kokulu saçları için kullanılmıştır:

Ne âhû-yı çerâgâh-ı fiten ne müşg-i dil-cûdur

Beni lebrîz-i sevdâ eyleyen zülf-i semen-bûdur

(G, 48/1)

İKİNCİ BÖLÜM
METNİN ÇEVİRİ
YAZISI

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ VE TRANSKRİPSİYONDA UYULAN KURALLAR

1.Arap alfabesinde bulunup da yeni Türk alfabesinde bulunmayan işaretler, harfler şöyle gösterilmiştir:

ا	‘	(Hemze)
ث	Ṣ	ṣ
ح	Ḥ	ḥ
خ	Ḫ	ḫ
ذ	Ẓ	ẓ
ص	Ṣ	ṣ
ض	Ẓ	ẓ
ط	Ṭ	ṭ
ظ	Ẓ	ẓ
ع	‘	
غ	Ġ	ġ
ق	Ḳ	ḳ
ن	N	ŋ

2.Arapça ve Farsça kelimelerdeki asli uzunluklar şöyle gösterilmiştir:

ا	l	Â	â
و	û	û	
ي	î	î	

3.Farsça’daki “vav-ı ma’dule” ile yazılan kelimelerde bu harf, (h a) şeklinde gösterilmiştir.

4.Bugünkü imlaya uyularak özel isimlerin başında büyük harf kullanılmış, sonlarına getirilen ekler (‘) işareti ile ayrılmıştır.

5.Arapça ve Farsça kelimelerin ön ekleri ayrı, son ekleri ise bitişik yazılmıştır.

6.Vasıf terkipleri kelimenin fonetik özelliğine göre “u-ü” şeklinde gösterilmiştir.



BİSMİHİ SUBHÂNEHU ‘AZZE ŞÂNEHU*
DER NA‘T-I SEYYİD-İ KÂ‘İNÂT ‘ALEYHİ VE ‘ALÂ ÂLİHİ
VE AŞHÂBİHİ EFDÂLE‘T-TAHİYYÂT**

1***

Mefâ‘ilün/ Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

1 Olup hezâr-ı firîb ile nağme-senc bahâr
 ‘Arûs ğonceyi başdan çıkardı yine hezâr

‘Aceb mi şâhçe-i gülde olsa cılve-fürûş
 Çemende bülbüle yüz virdi ğonce-i gülzâr

Miyân-ı meclis-i gülşende ğurre mest meger
 Kıpıldı ħande-i gülzâra tab‘-ı bülbül-i zâr

Meger ‘urûķına girdi gülün zarâfet ile
 Ki şeb-nemi baş üstünde gezdürür her-bâr

5 Bürûdet-i dem-i şubĥ itdi beñzer âzürde
 Dehân-ı ğonce giriftâr ‘atse-i bî-mâr

* B’ismihi..... Şânehu: Bismillâhirrahmânirrahîm S.

** ----- S.

*** Ü. 115b., S. 230b.

4b üstünde: üzere S.

Şükûfte ğonce degül gûsterîde ser-tâ-pâ
Şebâne itdi çerâġân çemende şâh-ı bahâr

Yahûd ġazâle-i şubh itdi ġeşt-i deşt-i çemen
Ki bâġ-ı nâfe-i hûnîn-i şevk ile ser-şâr

Ya bezm-i şâm-ı vişâl oldı nîm-mest hezâr
‘Arûs-i gûlbüne gül-bûselerle zîb nigâr

Letâfet-i eser-i feyz şöyle kim bî-şek
Seher ki eylese bûy-ı nesîm-i rûh-nişâr

10 Dimâġ-ı şuret-i hubân-ı ‘işve-kâre güzêr
İderdi ġonce-i la‘l-i lebin tebessüm vâr

Zemîne nâmiye-i feyz şöyle hâlet-bahş
Ki ġayret-efgen mevc ‘araġ-ı zemîn-şiyâr

Degül maġall-i ta‘accüb olursa gülşende
Ne-ġam zebân-ı gül taşvîr-kerde bûlbûl-i zâr

Letâfet-i çemen ol hadde feyz-i nâmiyeden
Şikâf-ı sîne-i hârâ henûz ġonce-nişâr

Bu âb u tâb ile gülşen zemîn-i dehre eger
Behişt-i feyz ile hem sengkâr dinürse ne vâr

- 15 Ki yâd-ı vuşlat-ı gül-berk iderse ger bülbul
Berîd-i bâd-ı şehrdür 'akab ider ihzâr

Degül sitâre şebângeh-i sipihr şerminden
'Arak-feşşân olur oldukça bâğa nazra-nişâr

Demîde goncde degül âteşîn şalîb-i mihr
Mizâc-ı cism-i bûtân-ı bahârı itdi figâr

'Acéb mi bulsa bu hengâm-ı nûra neşv ü nemâ
Şikâf-ı gül-bün-i taşvîrden gül-i gülzâr

Olurdu gül gibi bûyâ eger şerer-dâne
Olaydı terbiye-pîrâ-yı feyz-i bâd-ı bahâr

- 20 Çemen şu rütbe letâfet serişte kim eyler
Şemîm-i sâye-i gül def'i ıztırâb-ı humâr

Çemende şâhçe-i bîd-i sâye-dâr n'ola
Çekerse pâyını zencîre mevce-i enhâr

Zemîn-i gülşen-i dehr ol kadar letâfet-hîz
Degül sitâre-şebân ki felekde cilve-nişâr

Kemâl-ı lutf-ı hevâ ile 'aks-i gülşenden
Çemen-zemîn görünür çarh-ı 'anberîn-jengâr

Degül maḥall-ı ta'accüb olursa nâfe-fiken

Bu lutf-ı feyz ile taşvîr âhuvân-ı tatar

- 25 Nefes tırâd iken 'İsâ-i feyz-i bâd-ı nesîm
'Aceb mi cilde-feşân olsa şûret-i dîvâr

Bu demde 'ışve zemîn-i cibîn-i hûbândan

Kef-i niyâz ile gül-berk çîn olur inzâr

Henûz cilvegeh-i haclegâh-ı gülşenden

Seher-i 'arûs güle bülbül olmuş âyîne-dâr

Nigâr-hâne-i gülde meger ki mâşîta var

Ki rûy-ı gonceye olmakda jâle-sîm-i nigâr

Ne-gam fûrûş ise bülbül 'aceb mi kim olmuş

Henûz mest-i temâşâ-yı rû'yet-i dîdâr

- 30 Meger ki cilvegeh-i gülden itdi 'arz-ı cemâl

'Arûs-ı vaşf-ı hûdâvend-i âsmân-mikdâr

Şehinşeh-i 'azamet zîb-i hıttâ-i lâhût

Sipîhr-i feyz-i kemâl ü cihân-ı 'izz u vakâr

Çerâğ-ı mihr-i cihân-tâb-ı hâk-dân-ı fenâ

Fürûğ-ı şem'-i şebistân kurbet-i dîdâr

Der-i şadefçe-i vahdet cihân-ı kurbîyyet
 Hamîr-i mâye-i şûret-i me'âl leyl ü nehâr

Emân bahş dû-âlem-i penâhgâh-ümem
 Zamân-ı lutf sitem-dîdegân rûz-i şümâr

35 'Alîm-i hâl-i dil-i mücrimân rûz-i nedem
 Hakîm-i 'illet-i sermesti-i mey-i idbâr

Kefîl-i mürde-dilân-ı hevâ-yı nefis-i 'anûd
 Mededres-i dem-i hevl-i Mesîh-i mu'ciz-kâr

Şeref tırâz-ı nübüvvet Muhammed u Maḥmûd
 Şehinşeh 'azamet-i mesned-i Ahmed-i Muhtâr

O ḡonce-i çemen-i ravza-i ev-ednâ kim
 Nesîm-i vuşlatı olsa vezân-ı bâḡ u bahâr

Olurdu terbiye-i feyz-i ebr-i nîsâna
 Çemen-zemîn-i cihân püşt-i pâ-zen-i idbâr

40 O cîlve-senc-i feżâ-yı makâm-ı kurbet kim
 Sipihr-i şevk-i kudûmuyla rûz u şeb devvâr

Tamâm-ı vâkıf-ı esrâr kim nezzâresine
 Cemâl-i şâhid-i ilhâm olurdu âyînedâr

Kemâl-i feyz eşer-i mahz-ı rûh-ı nûrânî
‘Aceb mi virse cemâdâta kuvvet-i güftâr

Mürebbi-i nigeht-i lutf ma‘delet-bahşi
Cihân-ı ‘arşa ferîbe olaydı terbiye-kâr

Ṭarîka-i nesik-i mihr-i ‘ahdeden mi’n-ba‘d
Maḥal bir dahâ dönmezdi gerdiş-i cevvar

45 Cihâna rahmet-i Hâksın takarrubunla n’ola
Olursa nahle-i huşk-i elem rütûbet-kâr

Fürûğ-ı neyyir-i hüsnün ki cilve-hîz oldum
Verâ-yı ibre-güriz itdi mihr-perâ nevvâr

Karîn-i terbiye-i mihr-i lutfun olsa eger
Olurdu gülbün-i pûr-gonce âh-i âteş-bâr

Semûm-ı tef-zede reh-yâb-ı lutfun olsa eger
Olursa cilvegehî senglâh ola gülzâr

Göreydi terbiye-i himmetün olurdu hemîn
Nemek-zen-i dil-i pûr-riş nâhun âzâr

50 İderse pişşe-yi ger hıfzı pâs-bân-ı çemen
Nesîm olmaya reh-yâb-ı vâdi-i gülzâr

Nevâl-i hân-ı vişâluñla seyr-i çeşm n'ola
İderse bezmini târâc-kerde ger 'attâr

Şikeste-sâgar-ı der-yûze kadar olur mı bi-şen
Meyân-ı meclis-i lutfun da efser-i zer kâr

Olaydı neşvede dehr olurdı nergis-i bâğ
Nezâre-senci-i zerrîn-kadehle mest-i figâr

Tamâm-ı sakf-ı der-i kadrine sezâ el-hakk
Olursa şems-i cihânundur şemse-i hal-kâr

55 Karîn-i kuvvet-i bâzû-yı himmet-i lutfun
Olursa peşşe-i nâçiz ü bî-medâr u nizâr

Hezâr-ı gayd ü tekebbür şî'ârı çün Nemrûd
İder girifte-i zahm-ı hırâş sîne-figâr

Şefî^c her dû cihâna kerîm-i kirdârâ
Eyâ mededres-i dermândegân-ı rûz-i şümâr

Sen ol muḳarrib-i dergâhusun ki zâtunḡdur
Bu hâk-dân-ı fenâkâre mûcib-i izhâr

Sen ol kerîmsîn eyler nezâre-i lutfun
Hezâr-nâme siyeh-zârı garkâ-i envâr

60 Eyâ Hıdîvî-i mekârim ki dest-i lûtfundur
Girifte-i sitem-hevl-i haşre çare nişâr

Meded o gün ki ire reste-hîz-i şu'le-zemîn
Şerâr-ı âh-ı dil-i mücrimân-ı sîne-figâr

Yegân yegân olalar gûşe gir-i dâmânum
Caḥîmeyân-ı 'azâb-ı âzmâ-yı âteş-hîâr

Zalâm-ı âh-ı siyeh-nâme kân-ı ḥasret ide
Gürûh-ı maḥşer yani girifte-i şeb-i târ

Meded bûzâr-ı siyeh-rûze yâ Resûlallâh
Ola o dem ki heves-perverân esîr-i ḥumâr

65 Mededres olmaz ise ger şinâver-i lûtfun
Garîk-ı lücce-i 'işyân olur dil-i bî-mâr

Benem o dil-siyeh derd kim hemin itdüm
Sinîn-i 'ömrümü şarf-ı hevâ-yı hîç-güzâr

Bu 'ömr-i tîz güzerde mişâl-ı âmâlum
Kemâl-i resm-i reh-hîç-kâre-i heme-kâr

Garîk-ı mevce-i girdâb-ı baḥr-i 'işyânun
Gulüvv-ı ḥayret ile ḥayra ser-dil-i ḥûd-kâr

Olurdu ye's ile tefsîde- sîne olmasa ger
Tereşşuh nem lâ-taknetuvâ tesellî-bâr

70 Hemân ümîdim o dergâh-ı 'âtıfetdendür
Ki maḥẓ-ı rahmet-i Rahmândur ol megâr megâr

Şefî'-i rû-sîhândur o zât-i pâk-i nejâd
Nice senün gibi biñ dil-siyâh-ı 'Âzim zâr

Teraşşuh-ı kerem-i katre ebr-i lutfundan
Belâ-ta'ab ideler şust u şûy nâme-i kâr

Olur mı hiç huşûsâ sezâ-yı şu'le-sitan
Bahâr-ı na't-ı hüdâvend ile terâne nigâr

Nesîm tâ ki ola cılve-senc-i bâğ u bahâr
O zât-i pâke selâm u şalât ide isâr

DER NA'T-I SÜRÛR-I MEVCÛDÂT 'ALEYHÎ ve 'ALA ÂLÎHÎ ve
AŞHÂBÎHÎ EKMELÎ'T-TAḤİYYÂT*

2**

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

'Aceb mi olsa dilün çâk-hürde dâmânı
Ki dest-i gamla güşâ keşâkeşde der girîbânı

* ---- S.

** Ü. 117a., S. 232a.

Figân elinden o hûnî dil-i kader figenün
Ki itdi şahın-ı dilüm lâlezâr-ı nu'mânı

Ġarîbüdür bu ki ahker-zemîn iken sînem
Henûz virmededür hâlet-i gülistânı

Nihâl-ı âh-ı şerer-bâr olup fülk-i peymâ
Esîr-i haclet ider erguvân-ı bostânı

5 Şükûfte ğonce degül tab'-ı gülbün-ı şûhı
Sitemle dâğ-ı be-dâğ itdi çarh-ı gerdânı

Hıyâm-ı atılasını âh-ı dil yaķar bir gün
Kalursa böyle sitem çarh-ı dûnun 'üvânı

Zihî kemâl-i sitem kim cemâd iken itmiş
Dehân-ı ğonceyi hâlet-pezîr-i nâ-dânı

Nedür bu şîve-i vârun ki ola ehl-i dilün
Benân-ı ye's ile ülfet girifte dendânı

Nedür bu keşmekeş-i ğîrûdâr-ı nahvet kim
Nizâm-ı ehl-i dile gelme dih-perîşânı

10 Sitem ki bârika-i geşt-i sûz-dân-ı şerer
Henûz encümen-efrûz-ı bezm-i 'irfânı

Nedür bu yâd-ı temennâ göñül ki itmededür

Çerâğ-ı 'ömrünü kâhiş pezîr-i nâ-dânı

Yeter yeter bu taleb- kârî-i emel kâytdı

Küreng-i h'âhişüñi pûye-kâr-ı hicrânı

Verâ-yı perde-i esrârdan ki gâfilsün

Neyî müfid ola bussa'-yı hîç-kârânı

Ne oldı zîb-i kef-i mâ-ğasıl ki demlerdür

Cihânun olmasun gûşe-gîr-i dâmânı

15 Hezâr-ı gûşiş ile şad kaşîde tarh itsün

Me'âl-i hâsıl olur şîve-i peşîmânı

Nedür bu biya' ki zelde olmadan maşşûd

Taleb-kerî-i temennâ-yı teng-i çeşmânı

Cemâl-ı şâhid-i h'âhiş be-zîr perde-i gayb

Nigâh-ı dîde-i ümmîd-i vakf-ı hayrânı

Dûrûz iken dem-i iqbâl-ı devlet-i çarhun

Zamân zilletine degmez vuşûl-ı dâmânı

Hirâs-ı şehine be-pîş u gam humâr be-ser

Ne neşve bahş ola bu heft-câm-ı gerdânı

20 Humâr-ı hasreti pâ-dâş-ı vuşlat olmaz iken
Nedür gönül bu kader-i ârzû-yı nâ-dânı

Hezâr-ı dîde-i Ya'kûb olur sepîd-i emel
Olunca cilve-nümâ mâh-ı evc-i Ken'ânı

Deger mi lutfuna bâsse nezâre-senc olalum
Bu irtikâb-ı mezîllet bu tûr-ı nâ-dânı

Firîb-i hürde-i rif'at olup ma'âzallâh
Ferâmüş eyleyesün ruzhâ-yı mîzânı

Nedür gönül bu temennâ tahayyül itmesün
Zamân-ı bezm-i huşûr-ı Habîb-i Rahmânı

25 Şeh-i mükerrem-i dîhîngâh-ı Rabb-ı Celîl
Hamîr-i mâye-i tekvîn-gûn-ı imkânı

Me'âl-ı kârûnı âlem-i vücûd u 'adem
Der-i şadefçe-i vahdet Muhi't-i Subhânı

Fürûğ-ı şem'-i tecellî Kelîm-i Tûr-ı 'Alâ
Çerâğ-ı bezm-i ev-ednâ Karîb-i Yezdânı

Emân-ı bahş-ı du-'âlem zamân u 'ad u kerem
Mesîh-i mürde-dilân-ı belâ-yı 'işyânı

Şehinşeh e'azamet mesned-i firîşte cünûd
 Hidîvv-i memleket-ârâ-yı 'adl u ihsânı

- 30 Emîr-i taht-ı risâlet medâr-ı hatmiyyet
 İmâm-ı maşriğ u mağrib meh-i cihân-bânı

Şeref-tırâz-ı nübüvvet-i Muhammed Şâdık
 Ki oldı hâtime-i defter-i resûlânı

Vücûd-ı pâk-i nijâdı o mihr-i mağfiretüñ
 Eger ki olmasa zîb-i cihân-tâbânı

Tekevvün itmez idi vâkt-i âferîn-şedde
 Bu hâk-dân-ı fenâ kârgâh-ı hayrânı

Göreydi neşve-i elfâz-ı rûh-ı necşüñi ger
 Dem-i Mesîh bulurdu şafâ-yı rûhânı

- 35 Nigâh-ı kem-teri eyler cebîn-i mağfirete
 Tırâz-ı hâl u hatt-ı şîve harf-i işyânı

Kerem-şî'âr ki ider katre Bâri-i keremi
 Şerâr-ı dûzâhı gül-gonce-i gülistânı

Cihân-ı nûr ki olmasa sâyebân-ı sehâb
 Esîr-i haclet idüp mihr-i hâveristânı

Kesâfet-âver-i jeng-i hicâb olup gülü
Şabâh-ı haşre dek ʿâlem kalurdu zulmânı

Olaydı lemʿa gedâ-yı cemâlî bî-şüphe
Olurdu sâye-figen mihre mâh-ı nûrânı

40 Murâd iderse ider feyz-i luṭfî Yûsuf-ı zâr
Nigâh-ı vuşlat-ı Yaḳûba bît-i ahzânı

Vücûdî oldığı imzâ-yı hatm-i cemʿ-i rusl
Degül mi mihr-i nübüvvet tamam-ı bürhânı

Şehinşeh-î ʿazamet câh-ı bezm-i levlâke
Eyâ muhîṭ-i teraḥḥum cihân-ı nurânı

Siyâh-nâme-i rûz-ı cezâya zâtıḡdur
Zamân-ı rahmet-i bî-hadd u ʿadd-ı Yezdânı

Hidâyetünle olur reşk-i sübhâ-i zühhâd
Hezâr-ı halka-i zünnâr yâ sanem-hʿânı

45 Fûrûḡ-ı zerre-i mihr-i şefâʿatün eyler
Çerâḡ-sûz-ı hidâyet fitîl-i ʿişyânı

Karîn-i sâye-i şeh-per-i raʿfetün görmez
Cihân cihân hatırât-ı şırât u mîzânı

Şefâ'at ü keremü'dür meded-res dil olan

O gün ki maḥşeriyân ola vaḳf-ı ḥayrânı

O gün ki âh-ı sitem-dîdegân u mazlûmân

Esîr-i lerziş ide tâḳ-ı heft-eyvânı

O gün ki dâğ-ı dil cîlve-gerd-i maḥşer ola

Şerâr-ı tef-i ceḥîm u 'azâb-ı pinhânı

50 O gün ki naṭc-ı siyâset zemîn-i tâşlâh

Ola nişîmen-i sûd-ı îyân-ı 'isyânı

O gün ki ehl-i sırâtun hücûm u ḥaşşetten

Du çeşmi ola nümû-dâr-ı 'ayn-ı tûfânı

O gün ki nağme-şinâsân-ı sâz-ı nahvet ola

Hezâr bîm ile mizrâb-ı hûrd-ı ḥayrânı

O gün ki bâr-ı taḥammül be-dûş olan diller

Ola ḥamîde- kadd-ı ḥâlet-i peşimânı

Meded meded dil-i ğam-gîne yâ Resûlallâh

O gün ki cân ola lağzîde pâ-yı nâlânı

55 Eger ki saḥa sezâ-yı kabûlün olmaz isem

'Aceb mi cürmüm ide vaḳf-ı dâğ-ı ḥayrânı

Benüm o pûye ki kârgâh-ı ʿișyân kim
Müdâm-ı müzd-ümîd-i ğam-ı peşîmânı

Ben ol ğarîk-i yem-i şûr-hîz-i sehven kim
Ümîd-i sâhil ile dilde yok perîşânı

Benüm o Yûsuf-ı gümgeşte-i cigerüm
Müdâm-ı fikr-i ğam-ı şîvehâ-yı zindânı

Benüm o gürisne-çeşm simât-ı taʿme-i kâm
Ki nân-ı ye's ile itdüm şikeste dendânı

60 Meʿâl-ı gûşîş-i hâlüm tek ü dû bî-câ
Netîce-i emelüm pûye-i peşîmânı

O nâ-ümîd-i murâdum ki şahş-ı bahtumdan
Henûz ümîd iderüm şîve-i müslümânı

Yine bu hâl ile maġlûb-ı nefis-i bed-kârum
Ne şerm-i rûz-ı cezâna hicâb-ı Rahmânı

Kef-i ümîdi tehî kâle-i ʿibâdetden
Tecemmülât-ı güneş zîb-i dûş-ı ʿișyânı

58a cigerüm: hakerüm Ü.
62a hâl ile: hâlümle S.

Girerse vezne eger rüste_hîz-i zannın odur
İde girâni-i cürmüm şikeste mizânı

65 Tamâm-ı ba_t-ı makâlât-ı nâliş ey Âzim
İder murâduñı hâsıl o nûr-ı Yezdânı

Hezâr ravza-i firdevs-i nûr olur bî-señ
Terâne-perver-i na^c-ı Habîb-i Raḥmânı

Edâ-yı medḥını ta^cvîz-i bâzû-yı dil iden
Olur mı hîç hem âğûş-ı nâr-ı hicrânı

Nite ki ger düş-i eyyâm-ı ma^crifet-i geḥrân
Be-vefk-i kâm ola ki gâh ola perîşânı

İde çemenüñe rûḥ-ı şerîfini şâd-âb
Nesîm-i feyẓ-i şalât u selâm-ı Raḥmânı

**DER MENKİBE-İ ŞADR-I Â^cZAM ÂMÛCA-ZÂDE HÜSEYİN
PAŞA RAḤİMEHULLÂH***

3**

Fe^cilâtün/ Fe^cilâtün/ Fe^cilâtün/ Fe^cilün

1 Habbezâ feyẓ-i feraḥ-baḥş-ı hevâ-yı hoş-dem
Ki gül-i kâm-ı ser-âverde-i her-şâḥ-ı kerem

*----- S

** Ü. 118b., S. 234a.

Ebr-i nîsân emel-i vâye feşân-ı ümmîd
 Şar şar-ı şevk ise bîh-efgen-i nahl-ı mâtem

Bârekallâh zihî mevsim-i kâm-efgen kim
 Sîlî-endâz-ı leb-i şekve kefi dest-i kerem

Çâkehor sîne-i gül mest-i tarâvet sünbül
 Âfitâbe nazar itmezse ‘aceb mi şebnem

- 5 Katre-i âb-ı zümürrüd eser-i feyz-i neşât
 Olmada sermekeş-i dîde-i ef’a-i elem

Mestî-i şevk o kadar kem göremez ehl-i nazar
 Çeşm-i nergisde bile renc-i humâr-ı mâtem

Bârekallâh hoşâ mevsim-i hengâm-ı sürûr
 O kadar müsta‘id-i feyz-i derûn-ı ‘âlim

Neşve-i sâğar-ı la‘lin ‘arakla pürdür
 Pençe-i sâkî-i gülbünde gül-i pür şebnem

Hîç yok tîregi-i gam dil-i ‘âşıkda meger
 Lem‘a efrûzdur ol mihr-i sipihr-i a‘zîm

- 10 Âftâb ‘azamet-i neyyîr-i evc-i rif‘at
 Lüccegâh-ı şefkât-ı mevce-i girdâb hemem

Güle kûb-ı zühâ u sîlî zenân-ı Behrâm
Meh-i nev tîğ-i cihân-dâver-i seyyâre çeşm

Rüstem-i şaf-şiken-i ma'roke-i rûyîn-ten
Kahramân şavlet-i merdüm-i figen şahın-ı kerem

Hüseyn nâm u Hasan kevkeb-i Âli-fitrâ
Zîver efgende-i âram geh-i şadr-ı â'zam

Kader-endâzgeh-i bâzûsuna nisbetle olur
Zîb-î dükkânçe-i hallâc-ı kemân-ı Rüstem

15 Bermekî cûd u kerem u riz ki hem-âsr olsa
Ser-i engüştüne olmazdı berâber hâtem

Dest-ber-beste-i ârâmgehî-reşk-dârâ
Kâse gerdân-ı-ser-i âysgehî gayret-i cem

Dem-i hengâm u gânuñ hadeng-i tîrî
Dîde-i hasma olur âyn-ı kazâ-i mîrem

Şûret-i kavs degül şekl-i kemân u tîrûñ
Felek-i şâmene resm eyledi nakkâş-ı kıdem

Âlim u âmel ü âdil ki dem-i adlinde
Sîne-i şîr-i künâm eyledi âhû-yı harem

20 Hâsan ahlâkı gibi tab'ı semâhatda meşel
İstikâmetde şecâ'atde 'ilm gibi 'ilm

Hiç mümkün mi 'adâletde nazîrin görmek
Dîde-i 'aklı du-bîn ide meger hayret gam

Gûy-i zerrîn-i ser-tûğı olurdu olursa
Kurş-ı hûrşide meh ü târum encüm-i münzamm

Nev-bahâr-ı dem-i lutfunda ider gonceye nâz
Katre-i hûn-ı dil-i bülbül-i âşüfte-ne-gam

Ma' delet-kîş-i Hüdâvend-i mekârim-kârâ
Ey vekîl-i şeh-i Rûm u 'Arab u Hind u 'Acem

25 Göricek kevkebe-i şavletüñi düşmen-i dîn
Oldular kâkûl-i hûbân gibi berhemdür hem

Gördigim hançer-i hûn-rîzûñ ucunda yer yok
Cây-ı âsâyiş olur kendüye illâ ki 'adem

Bî'z-zarûrî idüp ümmîd şeref-nâme-i şulh
Oldular dest-i zen-i dâmen-i eltâf-ı kerem

Lillahi'l-hamd ki eyyâm-ı hâceste-kede senûñ
Oldı âsûde-i âfât-ı dem-â-dem 'âlem

Fâ'iz olsaydı rüfû-gâri-i eltâf ki ger
Ba'dezîn çâk-hûr olmazdı giribân-ı kalem

- 30 Katre-i mevce-i baħr-ı keremün olsa bedîd
Felek-i gerdûn nüh-enbâr ola ğark-âb na'em

Sensün ol Dâver-dârâ 'azamet-i bîmünle
Nüh-felek nüsha-i iclâlûna itmekde kasem

Elem-i hançer-i Behrâm-ı eser girye meger
Çeşm-i dâĝ-ı ğam-ı'uşşâk ola âlûde-i nem

Dem-i eyyâm-ı şerîfünde siyeh-rûz-ümmîd
Şâhid-i baht-ı siyâhumdur eger varsa benüm

Beni bir zahme esîr eyledi çarh-ı dûn kim
Hayret-âlûde 'ilâcumda felâtûn-ı hikem

- 35 Nemek-i zahm-ı dilüm sûde-i elmâs-ı belâ
Bâd-ı zehr-ı emelüm gayret-nîş-i erakkem

Beni pes-mânde-i ser-menzil-i ümmîd itdi
Pâ-şikestî elem-i bâr-ı girân sâye-i ğam

Gâh bâlâ vü gehî cilve-gehüm pest itdi
Beni öldürdü bu evza'-ı şütûr gürbe-i ğam

Gerdiş âşüfte gönül ğam-zede tâli^c hıfte
Nice tâb-âver olur Âzim-i şûrîde ne-ğam

Demidür dârû-yı elţâfuñ ile sultânum
Dil-i zehr-âbe-hor derdüm ide def^c-i elem

40 Bî-kesem ile beni fâ'iz-i âmâl u ümîd
Sağa iz'âf-ı mükâfât ide Rabb-ı âlem

Gül-i âmâluñı her lahzâ nesîm-i ikbâl
İde âsûde âfât-ı hazân her dem

Eylesün şadr-ı vezâretde seni Hâzret-i Hakk
Dâ'imâ hâtem-i devletle Süleymân hemem

DER-SİTÂYİŞ-İ ŞEYHÜ'L-İSLÂM ES-SEYYİD FEYZULLÂH
EFENDİ RAHİMEHULLÂH*

4**

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

1 Bahâr geldi yine vaqt-i 'ayş-ı devrândur
Fütâdegâne telâfî-i renc-i harmândur

* ---- S.

** Ü. 119b., S. 235a

Şüküfte-ğonce-i gül mest-i şevk-i nergis-ter
Henûz sâgar-ı gerdûn be-kâm-ı gerdândur

Neşât-ı sâgar-ı şâdî o denlû itdi eşer
Ki vaz^c-ı bülbül-i sermeste ğonce handândur

Şeh-i bahâr-ı çerâğân-ı bezm-i bâğ itdi
Ki şâm-ı tâ-be-seher şem^c-i lâle-sûzândur

5 Meger ki eyleyüp efsûn üfürdi bâd-ı şabâ
Nihâl-ı serv-i sehî bâğda hırâmândur

Huşâ letâfet-i te'sîr-i bâd-ı nevrûzı
Ki bir nefesde nice şem^c-i gül fûrûzândur

Nedür bu feyz-i bahârı ki farţ şâdîden
Zebân-ı bülbül-i taşvîr-i nağme-efşândur

‘Aceb mi bâğdan ayrulmasa vühûş u tuyûr
Kef-i bahâr dihi hâtem-i Süleymândur

Henûz ğonce-i na-şüküfte jâle-i ter ile
Nümûne-i mütereşşih sebû-yı rindândur

10 ‘Urûk-ı nahl-ı çemen şanma ser-ber-âverde
Elinde zâl-ı kilik bîd-i merk hâkândur

Gulüvv-i neşve ile kadd- hamîde gülbünler

Siyâh mestî-i işretle göbek-i handândur

Bu âb u tâb-ı letâfetle gülşen-i dehre

Eger ki gayret-i cennet dinilse şâyândur

Henûz itmede ihyâ-yı mürdegân-ı çemen

Meger nesîm-deh-i feyz-i Mesîh-i pinhândur

Hoşâ letâfet-i neşv ü nemâ zihî te'sîr

Ki gonce şâhçe-i huşkdân-ı hurûşândur

15 O denlî zîb-figen mâh-ı peykerân-ı çemen

Ki şimdi gonce-sitân reşk-i şehr-i mâhândur

Nedür bu feyz-i ferâhzâ ki Yûsuf-ı bahta

Tegâfûl ü sitem çarh-ı sefele ihvândur

Zihî müsâfide kim reng-i rû-yı âteş-ter

Belâ-yı nâ-hatte-i çeşm-i haşm-ı nâ-dândur

Zamân-ı 'ahd-ı vefâ-yı lutfında

Çü va'd-ı rast-ı nümûd-ı cefâ-yı cânândur

Hosâ zamâne ki şimdi nigâh-ı ehl-i dile
Tegâfûl ü ğam-ı ikbâl-ı dehr-i yeksândur

- 20 Zihî zamân-ı ‘adâlet ki ğonce bûlbûlden
Güzeşte-fıkr-i cefâsıyla ‘özl-ü hâhândur

Bu intizâmı viren var ise bu gülzâre
Nesîm-i ‘adl-ı Hudâvend-i mû-şikâfândur

Nihâl-ı ğoncever-i sebzezâr murtezavî
Gül-i şükûfte-i gülzâr-ı lutf-ı Yezdândur

Mehebb-i bâd-ı kerem-kâm-ı bahş-ı ehl-i sitem
Emân-ı gerdiş-i ğam mültecâ-yı devrândur

Zemîn-i geşt-i semâhat-ı muhîtgân haslet
Sipîhr-i mekremet ü âfitâb-ı ‘irfândur

- 25 Kârîn-i feyz-i Hüdâ müfti-i kerem-pîrâ
Dinürse zâtına ger maḥz-ı feyz-i şâyândur

Medâr-ı dâniş u bîniş şeh-i kerem-verziş
Ki câr-bâliş-i ‘izz rif‘atıyla şâdândur

O yekke tâz-ı ma‘ârif ki dinse şâyeste
Vücûdî bezm-i fazîletde reşk-i nu‘mândur

Kerem müşâhede-i bahşîşiyle şermende
Sahâ hacâlet-i cûdiyle dil perîşândur

Gelince ma'roke-i fazla tıfl-ı ebkem olur
Harîf-i bezmi eger kim Şerîf-i Cürcândur

- 30 Muḳaddemât-ı netâyic-peżîr-i nazm-ı umûr
Tahayyülât-ı birûn ez-kıyâs u 'îrfândur

Ebu'l- Kemâl-ı ma'ârif dakîkadân-ı me'âl
'Uluvv-i fazlına 'akl-ı kemâl-ı hayrândur

Şigerf-i 'ârız-ı ikbâl-ı şerh-i 'unvânı
Midâd-ı hâmesi müşgîn-i hâl-i 'îrfândur

Tekellüfât-ı riyâdan o denlû âsûde
Ki 'işmet aḡa göre çâk-hurde-dâmân olur

Nigâh-ı lutfi kerem-bahş-ı Hâtem-i Tâî
Kef-i kerîm-i güher-pâşî lücce yâ kândur

- 35 Ne lücce katre-i nâçîzi ta'ne-i kulzum
Ne kân ki seng-i rehî gâyet-i bedehşândur

Degül şüküfte nihâlân-ı farḡ-ı lutfından
Benân-ı hayret-i gülşen esîr-i dendândur

32b müşgîn: miskîn S.

34a Tâî: Tâ'î S.

İder şadefçe-i ümmîdi pür-dürr-i hîâhiş
Sehâb-ı mükrîmeti katre-bâr-ı nîsândur

‘Adâleti o kadar bîm-bahş-ı âlemiyân
Sifâl-i kande dil-i bengiyân nîgehbândur

Miyân-ı ‘âleme fetvâsı hüccet-i kâtı‘
Meger ki kilik-i terî ğamğam-ı Nerîmândur

40 Ziyâ-yı lutfî meger oldı mâha ‘aks-fiken
Ki vakti şeble dem-i şubh şimdi yeksândur

Hayâl-ı pâkî nizâm-âver-i umûr-ı düvel
Vücûdî matla‘-ı ğarrâ-yı şadr-ı dîvândur

Hemîşe şubh u mesâ pâsbândur ğâhî
Ya mîhr-i çarh-ı berrîndür yâ mâh-ı tâbândur

Hayâl-i ğonce-i vaşfiyla tab‘-ı ehl-i ümîd
Misâl-i şâhçe-i erguvân-ı bostândur

Sitâyîşi o keremkâr-ı bezm-i ‘irfânun
Kaşîde-i emele şâh-ı beyt-i ‘unvândur

45 Eyâ hıdvîv-i cihânâ huceste-menķabeta
Derûn ki mukşem-i erzâk-ı kâm-hîâhândur

O Rüstern-i kerem-i heft^hân-ı dilsün kim
Hirâs-ı ‘adlün ile heft çarh-ı lerzândur

Revâ mıdur demi ‘adlünde ceyb-i dil-şüdgân
Gül-i şüküfte-i şad-berg-i hâr-i hırmândur

Dirîgdür dil-i şâyestegân-ı lutf u kerem
Esîr-i dağdağa-i hâr^hâr-ı hicrândur

Esîr-i töhmet-i nâ-kerde Yûsuf-ı derdem
Henûz cilvegehüm ka‘r-ı çâh-ı zindândur

50 Hûzûr-ı ‘izzete gerçi ‘aduvvi kayd-endâz
Dil-i sitem-keş içün zehr hânde-efşândur

İnanma kavî-i dürûğ-ı ‘adviyye sultânım
Ki fikr-i ceddüm ile intikâm cüyândur

Eger ki Allâh tevakkuf iderse cürm peder
Cezâ o demde bu derd-i âzmûne şâyândur

Bi-ferdi-i ehad-ı hayy u ferd-i mazlûmum
Bu şîve Yûsuf-ı ümmîde vaż‘-ı ihvândur

Güneh-i nekrede dil-âzürde-kâr nâ-dîde
Göñül nümûne-i sebbâbe-i peşmândur

55 Terahhum it nefes ü ep-sîneme lutf it
Ki dil ġarîk-i yemm-i şûr-hîz-i hîcrândur

Kerem sen itmez isen ehl-i derde kim itsün
Derün ki câ-yı ġirîz-i emân cûyândur

Ser-i rehün var iken kande rûy-mâl idelüm
Bize o dergeh ü ilâ-emel dih-i cândur

Tabîb-i hâzîk iken sen eyâ hıdîvv-i cihân
Revâ mıdur ki ciġer dâġ-ı ġamla sâzândur

Karîn-i lutfun eger olmaz ise dil-tahkîk
Yakînîm oldu ki ġamdan helâkı şâyândur

60 Kebûd-ı kîse-i nakl-i mücerredüm ki göñül
Çü şu'le daġdaġa-i ârzûdan uryândur

Şikâyet eyledigüm kendi hasb-i halümdür
Be-zât-ı pâk-i Muhammed ki nûr-ı Yezdândur

Bu denlû zâtunı taşdı'a cür'et itmez idüm
Ve lîk hâr-ı elem zîb-i dîde-i cândur

Senâsını gör o zât-ı huçeste menkabetün
Kemiyyet kilik-i ter Âzim şikeste dermândur

Hemîşe kim ola zîb-i çemen-i gül-i ümîd
Hemîşe câm-ı helâlî ki elde gerdândur

Gül-i vücûdî ola zîver-i külâh-ı kader
Müdâm kim gül-i hâversitân nümâyândur

Hemîşe rif'atini bir ter eylesün Allâh
Be-ḥaḳḳ-ı nûr-ı nübüvvet ki nûr-ı Raḥmândur

**DER MEDHET-İ RE'İSÜ'L- KÜTTÂB RÂMÎ MUḤAMMED
EFENDİ RAḤİMEHULLÂHÜ TE'ÂLÂ***

5**

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Olup muḡannî-i faşl-ı bahâr-ı gülşende
Hezârdan geçinürmüş hezâr-ı gülşende

Firîb-kâri-i bûlbûl ḳalursa böyle eger
İder gül-i terîn âşüfte-kâr-ı gülşende

Çemende ḡonce-i gül eylemiş debîr-i şun^c
Şâhîfe-i çemene zer-nigâr-ı gülşende

Kemâl-ı lutf-ı hevâdur ki dâmen-i güliden
Teraşsuḡ itmede ḥûn-ı hezâr-ı gülşende

* ----S.

** Ü. 121b., S. 236b.

- 5 Mezâk-ı kâmi ider çâk-i bû-yı sâye-i gül
Misâl-i nâfe-i müşg-i tatâr-ı gülşende

Humâr-hüzne meger yer kalur mı ‘âşıkda
Ki feyz-i kevser ider cûy-bâr-ı gülşende

Henûz nergîs-i ser-mest-i şâhidân-ı çemen
Esîr-i hasret-i reng-i humâr-ı gülşende

Secencel-i gül-i nâzik- mizâcî seyreyle
Nigâh-ı bülbül ider jeng-dâr-ı gülşende

Nühüfte-hâkde nergis degül ider peydâ
Şevâhid-i güle bülbül kımâr-ı gülşende

- 10 Letâfet-i dem-i te’sîr-i bâd-ı nevrûzu
O denlü dil-keş ü nûzhet-nişâr-ı gülşende

Ki ‘aks-i hârdan olmakda sîne-i gül-i ter
Misâl-i hâtır-ı ‘âşık-figâr-ı gülşende

Siyâh-nügaz-ı cünûn gül hayâl-i zülfünden
Şikest-i reng-i derûn cûy-bâr-ı gülşende

Meded meded hâzer ey fitne-cû-yı işve-hırâm
Bu demde eyleme geşt ü güzâr-ı gülşende

Ki şâyed ‘aks-i gül-i hâr-dâr-ı şüküfte
İde ‘izâr-ı terîn zahm-dâr-ı gülşende

- 15 Meger ki vaşf-ı hüdâvendi nazm ider bûlbûl
Ki ser-be-rû-yı zemîn sebzâr-ı gülşende

Re’is-i nazm-ı kalem kim nikât-ı şûhı ider
Sühan-verânı terennüm nigâr-ı gülşende

Hıdıvv-i ma‘delet-ârâ ki şahne-i gâzabı
Olaydı kûçe-güzâr-ı bahâr-ı gülşende

Misâl-i hâtır-ı gam-didegân hirâsından
Olurdu nergis-i ter hûşyâr-ı gülşende

O şâh-ı cûd k’ânun nâmına mukarrerdür
Henûz hutbe-i nazm-ı bahâr-ı gülşende

- 20 Nigeh-nevâz-ı bahâr olsa bâ‘dezîn olamaz
Karîn-i sohbet-i gül şahs-ı hâr-ı gülşende

Kerîm-i mekremet-ârâ ki bâd-ı eltâfi
Seher ki eylese geşt ü güzâr-ı gülşende

‘Uluvv-i feyz ile gül-gönce şâh-ı gülbünden
Şüküfte-cûş ideli ihtiyâr-ı gülşende

Henûz nazm-ı terinden iderler istinbât
Zebân-ı tâzeyi murğân-ı zâr-ı gülşende

Karîn-i lutfî eger olsa bülbül-i şeydâ
Bu gûne olmaz idi hîç-bâr-ı gülşende

Kerîm-i kâm-resâ şâh-ı mekremet siphâ
Eyâ mededres her murğ-ı zâr-ı gülşende

Hayâl-ı dest-i cevâduyla eyler ehl-i sitem
Hemîşe def-i ğam-ı ıztırâr-ı gülşende

Olur ehl-i çemen
Cerîha-i dile merhem nigâr-ı gülşende

Ale'l-huşûş sezâ-vâr ehl-i derd benüm
Güneh-i nekrede pür-hâr-hâr-ı gülşende

Bu beyt-i dil-keşi güya dimiş zebânumdan
Yegâne bülbül seher iştiâr-ı gülşende

30 Benüm o huşk-ı giyâh-ı çemen ki itmedi hîç
Nesîm-i neşv ü nemâ i'tibâr-ı gülşende

Eger ki sana sezâ-yı kabûlün olmaz ise
Kalur gül-i emel âşüfte-kâr-ı gülşende

27a' daki boş yer metinde yoktur.
30b nesîm: nesîc S.

Te'emmül itmede mûhlik degül mi sultânım
Bu derd-i ser bu sudâ' humâr-ı gülşende

Yeter şikâyet-i gam Âzim eyle vird-i zebân
Du'â-yı zâtını hem-çün hezâr-ı gülşende

Hüdâ vücûdını âsûde eylesün tâ kim
Te'âkub ide hazân u bahâr-ı gülşende

**KASİDE-PEÇE DER SİTÂYİŞ-İ RE'İS-İ
MEŞÂRÜ'N-İLEYH RAHİMEHULLÂH***

6**

* Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

1 Nevâziş-kâr gerçi tîr-i gamzen perestîz ammâ
Kemân-dârân-ı ebrû hoş-nümâ âşûb-hîz ammâ

Ruḥun reşk-i behişt ü hûr kadd-ı fitne-engîzün
Nümûdâr-ı kıyâmet fitne-hîz-i rest-hîz ammâ

İder âb-ı füsûnı zîr-gâh-ı fitnede cârî
Yine seyrâncıdur bakşan o çeşm-i fitne-rîz ammâ

Eger çi aştı perdâz-ı der-i zâhirde uşşâka
O hûnî gamzeden vârestedür hep bu sitîz ammâ

* ---- S.

** Ü. 122a., S. 238b.

- 5 Tēgazzülden kemiyyet kilk-i ter âşüfte ey ‘Âzîm
 Ki meyl-i vaşf ider vaşf-ı hüdavend-i ğarîz ammâ
- Re’is-i zîver-ârâ-yı kalem kâm-efgen-i ‘âlem
 Nizâm-ı nazm-ı dîvân-ı kerem-şâhib temîz ammâ
- Tabîb-i feyz göster râz-dân-ı nabz-ı ğam-perver
 Velî yeksân ser-i lutfun da her nâ-çîz ü çîz ammâ
- Sühan-perverde-i sihr-i âzmâ i‘câz-ı pîrâdur
 Hayâl-ı nazmı sâ’ib-i reşkdür çâlâk u tîz ammâ
- Olur ‘akl-ı Aristo pîş-i tahkîkînde dem-beste
 Velî olmuş edeb me’mûr-ı kec-dâr u merîz ammâ
- 10 Kerîmâ gerçi kim ‘arz-ı temennâ tab‘a müşkül lîk
 Beni ham-geşte hicr eyledi bu âfet ü hîz ammâ
- Yine dil âfet ü hîz-i ârzû-balşâyâ kâ’ildür
 Velî bu âfet ü hîz hîç-kâr-ı nâ-gürîz ammâ
- Ne haddümdür seni medh itme kaçdum ‘arz-ı halümdür
 Kelân peykân-ı ğamdur câne hep elmâs-rîz ammâ
- Meded-res kıl kef-i lutfun ki geçdi câne tâb-ı ğam
 Dimekte gerçi hâme benzer dâyin rûz-i nîz ammâ

11a kâ’ildür: kâyildür S.

12b kelân: gelen S.

Nihâl-i zâtunı hem-vâre kılsun Hâzret-i Mevlâ
Cihâne sâye-bahşâ bî-kesâne kâm-ı bîz ammâ

TAHMÎS-İ PERVÂZİ-İ GAZEL-İ NÂBÎ RAHİMEHULLÂH*

1**

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1 Gülsitân-ı dehre geldük reng yok bû kalmamış
İtr-sây-ı kâm dil bir berk-i hod-rû kalmamış
Zîb-i gülşen revnak-ı âlem ser-mû kalmamış
Bir nişimin yok şafâ-yı bâğ-ı her-sû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış

2

Eylemiş der-beste dükkânın tabîb-i rûzigâr
Derd-i hicre eylemez var ise her tedbîrkâr
Zahm-ı hurd-ı hançer-i idbâr-ı dehre yok şümâr
Neylesün Ristô-yı âşr olsa hakîm-i rûzigâr
Hokka-i pîrûze-i gerdûnda dârû kalmamış

*—S.

** Ü. 122b., S-----.

3

Teşnegânun çâk çâk olmuş leb-i hâhişkeri
 El 'atş-ı güyân ser-â-pâ-yı cihân hep serseri
 Teşne-leb geşt ü güzâr itsen de ger her kişveri
 Zîr-i pâ-y itsen ne hâşıl zulmet-i İskenderi
 Çeşme-sâr-ı merhâmetde bir içim su kalmamış

4

Kadrin anlar yok bilür yok her dürr-i sencîdenün
 Bî-revâc olsa 'aceb mi dürr-i eşk-i dîdenün
 Farkı yok seng-i hazefle gevher-i verzîdenün
 Anlanılmazsa n'ola kadri sühân sencîdenün
 Çârsû-yı kâbiliyetde terâzu kalmamış

5

Ceyş-i gamdan kande itsün ilticâ ehl-i niyâz
 Semt-i şehir-i şavka yok bir rehber-i hâtır-nevâz
 'Âzimâ itsen de ger peykân-ı gamdan ihtirâz
 Yok girîzân olmağa bir câ-yı âsayiş-tırâz
 Kal'a-i himmetde Nâbî burc u bârû kalmamış

TAHMÎS-İ GAZEL-İ İŞMETÎ RAHİMEHULLÂH*

2**

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

1

Lebrîz-i tîr-i h'âhiş iderdüm nişânumı
 Gerdûn şikeste itse de bâzû-yı cânumı
 Vâ-beste-i gam itse de şaşt-ı emânumı
 Bâzû-yı baht ger pür iderse kemânumı
 İster verâ-yı kâfa kosunlar nişânumı

2

Pâ-best olup şikenc-i gam-ı zülf-i yârda
 Kaldum şikeste silsile-i rûzigârda
 Dil ne hevâ-yı vaşl ne bûs u kenârda
 Beyhûde gird-i evc-i gamum rûzigârda
 Bir ârzû ile komuşam âşiyânumı

* ---- S.

** Ü. 123a., S. ----.

3

Geh hûn-ı eşk-i çeşm ile ğark-ı melâmetüm
 Geh sûziş-i derûn ile lebrîz-i miḥnetüm
 Dem-beste kâm-ı sürme-i dil-sûz-ı ḥasretüm
 Ğark-âb-ı eşk-i âteş-i mevvâc-ı ḥayretüm
 Ḥal eylesem bu remzî kim anlar zebânımı

4

Sûziş- füzûn-ı dilde humâr niyâz ḥayf
 Der-beste feyz nâz ḥayf
 Bir eşk-i câm u rencîne dârû-yı râz ḥayf
 Derd-i dile bulunmadı bir çâre-sâz ḥayf
 Hengâm-ı ʿizz ü nâza düşürdüm zamânımı

5

Ḡam çekme ʿÂzimâ ne kadar olsa da bâʿid
 Bir gün döner bi-vefk-ı emel gerdiş-i ʿanid
 Ger olsa da kenâre-i ümmîd nâ-bedîd
 Elbette ʿİşmetî görünür sâḥil-i ümîd
 Mühlet virüp Hüdâ eger almazsa cânımı

4b Mısraındaki boş bırakılan yer metinde yoktur.

İBTİDÂ-YI GAZELİYYÂT

1*

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

- 1 İtdi sevdâ-yı hatt u zülf-i girih-gir baña
 Nakş-ı gîsû-yı ruhuñ ğayret-i zencîr baña

Hasret-i gülşen-i ümmîd umar ğam ki henûz
 Gül-i bûyâ görinür ğonce-i taşvîr baña

Perveriş-yâfteyüz âb-ı zümürrüdle n'ola
 Çeşm-i efî-i elem itmese te'sîr baña

Gerden-efrâz riyâzum ki berâber görinür
 Nakş-ı zencîr-i cünûn cevher-i şemşîr baña

- 5 Âzima fârt-ı beyt-i sebze-i ter gül-gûndan
 Gülşen-i Rûm gelür ğayret-i Keşmîr baña

* Ü.124b., S.238b.

2*

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

- 1 Âb-ı âteş meşrebüm meyhâne me'mendür baḡa
Şu'le-i ḡusnüm fezâ-yı tûr-ı meskendür baḡa

Bûlbûl-i şevk-ı âzmâ-yı deşt-i tûr-ı ḡasretüm
Lem'a-i feyz-i tecellî câm-ı güldendür baḡa

Bî- şafâ-yı nazra-i ruḡsâr-ı şevkengîz dost
Târ u pûd-ı mihr-i 'âlem tîr-i Behmendür baḡa

Rehneverd-i hîç-kâr-ı kârgâh-ı vuşlâtum
Ḡamze-i diz-dîde kim mâdâm reh-zendür baḡa

- 5 Tûti-i ḡayret-edâ-yı şehd-i kâm-ı vuşlâtum
Şûret-i mir'ât-ı ḡâhiş şem'-i eymendür baḡa

Zahm-kârî-i dil kerem-i ülfetümde 'Âzimâ
Neyyir ü mâh-ı felek seng-i felâḡandur baḡa

* Ü.124b.,S.238b.

3*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 O büt ki rahne berendâz-ı mezheb oldu baņa
Behişt-i ta'biye-i dûzah-ı teb oldu baņa

Ümîd-i neşve-i la'liyle dil harâb olalı
Âdem netîce-i âmâl-i matlab oldu baņa

Şeb-i vişâle rakîb oldu perde-dâr-ı firâk
Dirîğ şubh-ı emel-i gayret şeb oldu baņa

Âceb mi bedreka-i şeb-revân derd olsam
Ki hâl-i dil-siyeh-i yâr kevkeb oldu baņa

- 5 Hücûm-ı dâğ-ı hayâliyle hûn-ı hasretten
Gönül nümûne-i câm-ı leb-â-leb oldu baņa

Âceb mi olmaz isem telh-kâm-ı zehr-i sitem
Ki lâ-y-hâri-i idbâr meşreb oldu baņa

Görüp letâfet-i rûh-ı kelâmum ey Âzim
Mesîh-i nükte-verân tıfl-ı mekteb oldu baņa

*Ü.124b., S. 239a.

4*

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

1. Olursa dâğ-zen ol nîm-mest-i nâz baḡa
Olur nümûne-i tamgâ-yı imtiyâz baḡa

Ġarîb-i gümreh-i vâdî-i ḡayretüm ki ider
Hemîşe hıẓr-ı reh-i râst niyâz baḡa

Miyân-ı meclis-i mestânda keşf-i râz olmaz
‘Aceb mi eylese ol ġamze keşf-i râz baḡa

Henûz beste-i zünnâr-ı küfr-i ġisûyem
Ne kayd-ı dağdağ-i ẖâhiş-i namâz baḡa

- 5 Nesîm-i vuşlat-ı dil-dârda perîşânum
Olur şükûfte-zen-i ġoncezâr-ı râz baḡa

Sirişk-i çeşümümi biḡ kerre Nîl cûş eyler
Virince ta‘me felek telẖ bir piyâz baḡa

Nesîm-i âh ile elbette bir gün ey ‘Âzim
Olur nikâb-ı ‘arûs-ı ümmîd-bâz baḡa

* Ü.125a., S. 239a

5*

Mef'ûlû / Mefâ'ilû / Mefâ'ilû / Fa'ûlûn

- 1 Ğamzen olalı'ukde-zen-i bâb-ı temennâ
Ser-kûçe-i rü'yâsıdur erbâb-ı temennâ

Ol şûhı girân-gûş-ı niyâz eyleyen itmiş
Feryâdumı hem-ħalet-i sîm-âb-ı temennâ

Ser-rişte-i ümmîd ele girmez göñül itme
Kettân-ı dilûn zîver-i mehtâb-ı temennâ

Mecnûn-ı heves-perver âzade-i kâmem
Âzürde-dil itmez beni esbâb-ı temennâ

- 5 Ey bâriķa-i hûş u ħired nîm-nigeh bes
Ĝâret-ger-i ħirmen-gede-i ħ'âb-ı temennâ

Ey serv-i ğemân seyr-i kenâr eylemez 'Âzim
Âfâķı ħarâb eylese sîm-âb-ı temennâ

* Ü.125a., S. 239b.

6*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Cebînüñ eyledükçe bâdeden tâb-ı füsûn peydâ
İder nahl-ı melâhat şad-gül-i âteş-nümûn peydâ

Komaz bir dil-şüdeyle fitne-cûyânı keş-â-keşde
İder her çîre-dest-i hüsne gerdûn bir zebûn peydâ

‘Aceb mi olsa diller şifte sevdâ-yı hattunla
Ki te’sîr-i bahârân dilde eylermiş cünûn peydâ

Kerem kebûde-ter ‘âlem le’îm ehl-i hünerdür hem
Ne merhem-sâz-ı gam ne bir tabîb-i zû-fünûn peydâ

- 5 Giriftâr-ı hevâ-yı vuşlatuz mâdâm ey ‘Âzim
Ne mümkün ola mevc-i lücce-i dilde sükûn peydâ

* Ü.125a., S. 239b.

7*

Mef'ûlû/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1 Ey lem'a-i hayâli dil-i hurrem-âşinâ
Vey âfitâb-ı işve-i nâ-mahrem-âşinâ

Ârâm ider mi geşt-i çemenzâr-ı bâgda
Gîsû-yı pîç-pîç-i hâm-ender-hâm-âşinâ

Maḥrûm-ı dârû-yı lebidür dâg-dâr-ı aşk
Gül-gonce-i muḥabbeti olmaz nem-âşinâ

Aḥsenef kim ṭabîbimizün itmemiş henûz
Ülfet-girift-i zahm-ı gamun merhem-âşinâ

- 5
Bâg-ı behişt olmadığın Âdem-âşinâ

Âzürde olma vahşet-i âhû-yı çeşmine
Âzim perî bu denlû olur âlem-âşinâ

* Ü.125b., S. 239b.

5a ----Ü.,S.

5b olmadığın: olmadugun S.

8*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Gülistân-ı cemâlün gülleri hâr-âşinâdur hep
Nihâlân-ı terî perverde-i âb-ı cefâdur hep

Hemân bülbül degüldür hîç-kâr-ı âlem-i vuşlat
Bu gülzârın ser-â-pâ kâm-h' âhı bî-nevâdur hep

Siyeh-mest-i füsûn-ı işvedür mâdâm çeşmânun
Hired-pâ der rikâb u zühd ü cân-pâ der hevâdur hep

Ne ümmîd-i vişâl-i gonce ne âzürdegî-i hâr
Nevâyı bülbülân-ı şîven-i nûrun hevâdur hep

- 5 Hâzer Âzim giriftârî-i dâm-ı çeşm-i dil-berden
Gazâlânı o deşt-i behçetün şîr-i kazâdur hep

* Ü.125b., S. 240a.

9*

Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Der-miyân-ı züh'd ü rindî mândeem hayfâ ğarîb
Hem-çü tesbih-i şehâdet ber leb-i tersâ ğarîb

Rû-yı gerdânî-i Kays eyler seni âşüfte-hâl
‘Âşık-ı nâ-kâme zîrâ tûr-ı istiğnâ ğarîb

İhtirâz itmez şeb-i hicrînden erbâb-ı cünûn
Kalsa da ğurbetde olmaz rind-i bî- pervâ ğarîb

Mübtelâ-yı dâm-ı ‘aşk olmak degül gerçi ba‘îd
Hîâhiş-i vuslat-ı dil-âşüfteye ammâ ğarîb

- 5 Reng hisset zîb-i mihrubân degül ancağ gönül
Bezm-i ‘âlemde temennâ-yı kerem hercâ ğarîb

‘Âzimâ bî-yâr u yâver kalmasun zülfünde dil
Olmasun hergiz vaçanda ‘âşık-ı şeydâ ğarîb

* Ü.125b., S. 240a.

10*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Ciger-gâv olmada ğam nâhûn-ı idbâr ile her şeb
N'ola t̃anbûrveş germ-ülfet olsam zâr ile her şeb

Ketân-ı kârgâh-ı şabr u ârâm oldı fersûde
Raķıb olduķça tâb-endâz o meh-ruhsâr ile her şeb

Göñül tedķik-i mażmûn-ı kitâb-ı hüsn-i hattıñla
Yaķar kandil-i mâhı âh-ı âteş-bâr ile her şeb

‘Aceb mi tâ şabaĥ-ı ĥaşr olursa cân u dil bîdâr
Ki hem-bezm emelimdür ğamze-i bî-mâr ile her şeb

- 5 N'ola zulmet-nişîn-i kûçe-i ĥarmân isem ‘Âzim
O meh zânû-be-zânû olmada aġyâr ile her şeb

* Ü.125b., S. 240a.

11*

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 'Aceb mi itse harâbâta intisâb şarâb
 Hayâl-i neşve-i la'lünle dil-harâb şarâb

Nesîm-i dest-zed oldukça bâğa tâkinden
 Şımah-ı cânê gelür nâğme-i şarâb şarâb

Kenâr-ı âbda oldukça zîb-i câm-ı billûr
 Olur nümûne-i nîlüfer ber-âb şarâb

Perîdûr âyîne-i da'vet içre rûy-nümâ
 Derûn-ı sâğar-ı 'işretde cîlve-yâb şarâb

- 5 Sîrişk-i dîde vü âh-ı derûna bâ'isdür
 'Aceb mi virse mey-âşâma âb u tâb şarâb

'Adûya bâ'is-i temkîn-i feyz iken 'Âzim
 Neşâtımızda olur pâ-yı der-rikâb şarâb

* Ü.126a., S. 240b.

12*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün /Mefâ'ilün /Fe'ilün

- 1 Şarâb-ı nâzdan ol bî-vefâ geçer mi 'aceb
 Hırâş-ı devr-i zamân-ı cefâ geçer mi 'aceb

Bulur mı lüccegeh-i mevc mevc sîne-sükûn
 Bu devrdür hem şûriş-nümâ geçer mi 'aceb

O ğamze sîne-güdâz olmadan birâz geçse
 Hadeng-i çeşmine yârûñ ricâ geçer mi 'aceb

Niyâze ruḥṣat olur mı o ğamze-i şûḥa
 Siyâh mesti-yi bezm-i cefâ geçer mi 'aceb

- 5 Kalur mı böyle heves-i ârzû yâḥûd 'Âzim
 Bu şîveden dil-i ḥasret-edâ geçer mi 'aceb

* Ü.126a., S. 240b.

13*

Mef'ûlû /Mefâ'ilû /Mefâ'ilû /Fa'ûlûn

- 1 Fikr-i ruh-ı dil-dârı gönül zîb-i hayâl it
Peymâne-i ümmîdüñi lebrîz-i vişâl it

Şâyed ide âzürde-fiğân ol gül-i nâzı
Yâ Rabb zebân-ı dil-i şîven-geri lâl it

Âsâyiş-i kâm ister isek bülbül-i cânun
Pervâne-i pür-suhte-i şem'-i cemâl it

Tâ cünd-i gönül dagdağ-a-i kayd-ı tekellüf
Gül duht-ı muğân ile birâz def'-i melâl it

- 5 Ol kebg-i fezâ-yı sitemi şayd ise kaçduñ
Şehbâz-ı dile tîr-i belâdan per ü bâl it

Yâd-ı ruh-ı hûbân ile bî-minnet-i ağıâr
Dil-hâneñi deyr-i şuver-ârâ-yı hayâl it

Şâd-âb-ter olsun yine bâğ-ı sühan Âzim
Sebbâbe-i kilik-i terüñi 'ayn-ı zülâl it

* Ü.126a., S. 240b.

14*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Hezâr-ı dil ne 'aceb olsa hârhâr-ı ülfet
Hemîşe ğonce-i bâġ-ı ümîd-hâr-ı ülfet

Esîr-i kâkülün olsak 'aceb mi kim itmiş
Kazâ heves-zede-i vaşlun iztîrâr-ı ülfet

Ne çâre olmaz isek bâde-çîn-i nahl-i murâd
Zemîn-i kâmu sipîhr itdi şûre-zâr-ı ülfet

Tazallum-ı sitem-i çarh tâ-be-çendâ-yı dil
Olur çü seng-haver-i ta'ne şâhbâr-ı ülfet

- 5 Kalursa dâd-ı dil-i zâr nâ-şükûfte n'ola
Zebân-ı şekve ne-ġam düşmen intizâr-ı ülfet

Serâçe-i dili lebrîz-i keff-i zülfün iden
Derûnum eylememiş zühd-i huşksâr-ı ülfet

'Aceb mi bâdeye peymâ-yı yâs isem 'Âzim
O âhû-yı sitem âġyâr-ı hilekâr ülfet

* Ü.126b., S. 240b.

15*

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Ey serv-i bâğ-ı nâz ne var nâzenînlik it
Gülgeşt-i şahın-ı sîneye gel hoş-nişînlik it

Kıl dâğ-ı câne zîb-fiken penbe-i gamun
Tarf-ı çemengeh-i sitemün yâsamenlik it

Rencûr deyû gam-ı gönül ey neyyirüm füsûn
Gel heft-h'ân-ı dilde birâz pûye-çemenlik it

İtsün ko tâb-dâde ruhun neşve-i şarâb
Sünbûlsitân-ı bâğ-ı ruhun gül-zemînlik it

- 5 Göster rüsûm-ı şîve-i i'câzı Âzimâ
Bu nev-zemîn-i tâzede sihr-âferînlik it

* Ü.126b., S. 241a.

16*

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Esîr-i genc-i ğamun ey me'âl-i genc-i behişt
Olur mu dil-şûde-i ħur u nazra-senc-i behişt

Firîb-ħurd-i şemîm-i gül-i ruħun ħavrâ
Esîr-i lahlaha-i zülf-i pür-şikenc-i behişt

Değişmez âdem olan genc-i târ-ı miħnetünce
Olursa mülħak-ı dârü'n-na'îm-i benc-i behişt

Ṭaleb-gedâ -yı rızâyum yanumda yeksândur
Nesîb-i genc-i caħîm ü firâz-ı genc-i behişt

- 5 Şafâ-yı neşve-i dîdârsuz gelür 'Âzim
Ṭaleb-girân-ı ğam-ı derd-i 'aşķa renc-i behişt

* Ü.126b., S. 241a.

17*

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Hâlün esîr-i zülfe mededkâr olur mı hiç
Necm-i siyeh delil-i şebe târ olur mı hiç

İtsün mi tab^c-ı yâre eser-i zahm-ı âh-ı serd
Fûlâd-ı tîğ-i berf ile efkâr olur mı hiç

Hem-bezm-i üns-i zâhid-i dîn olmaz ehl-i derd
Merdüm-i enîs-i şahs-ı dil-âzâr olur mı hiç

Uşşâk ider mi sengi melâmetden ihtirâz
Ser-meste bîm-i şâhne-i bâzâr olur mı hiç

- 5 Misvâkı fark-ı zâhidi âzürde eylemez
Gav-ı harâse şâh-ı serî bâr olur mı hiç

Âzim kelâmum olsa perîşân-reviş n'ola
Evza^c-ı mest-i dil-şüde hemvâr olur mı hiç

* Ü.127a., S. 241b.

18*

Mef'ûlû / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün

- 1 Ey câm-ı hüsni neşve-dih-i sâgar-ı ferah
La'l-i lebünde cive-nümâ cevher-i ferah

İşret-serâçe-i cemi.....

Ümmîd-i hoy şâdiyi vü sevdâger-i ferah

Der-beste feyz-i ehl-i dil ol denlû kim meger

Mâ-hûlyâ dih-i evlâ güşâde der ferah

Gark-âb-ı zevk-i seyr-i ruhun ey cefâ-pesend

Manend-i câm-ı Cem ola ser-tâ ser-İ ferah

- 5 Âzim olalı cilveger-i behcet ol perî
Âmed şüd-i hayâl ile pür-kışver-i ferah

* Ü.127a., S. 241b.

2a mısraındaki boş yer metinde yoktur.

19*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Zülfün ki zîb-i ebrû-yı pür-tâb gösterür
Deyr-i hüsnünde 'âşıkā mihrâb gösterür

Oldukça germ-i cilvegehi Rüstem-i müjen
'Uşşâkı vak'a-dîde-i seher-âb gösterür

Te'sîr-i hüsnî âteş ider âb tâ-key gâh
'Aksün ki zîb-i câm-ı mey-i nâb gösterür

Meclisde hem şikâr-ı dil eyler o şûh hem
Şâhin-i çeşm-i mestünî der-h'âb gösterür

- 5 Oldukça girye-hîz kaçan felek-i çarh-ı dil
Gark-âb-ı mevc-i lücce-i hûn-âb gösterür

Tâb-ı ruhunla âyîne bî-tâbdur meger
Kim 'aks-i çeşm-i mestünî bî-tâb gösterür

Âteş-zemîn-i sîneyi dâğ-ı gamunla 'aşk
Bir gülşen-i şüküfte vü şâd-âb gösterür

Gör muktezâ-yı bahtı ki 'Âzim niyâzımız
Gûş-ı nigâra şîve-i sîm-âb gösterür

* Ü.127a., S. 241b.

20*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Derûn-ı dilde kim 'aks-i ruhun mestûr bulmuşlar
Zemîn-i sîneyi reşk-i feżâ-yı tûr bulmuşlar

Nemek-pâş olma zahm-ı cân kim hikmet-verân-ı derd
Şifâ-yı 'aşkı kânûn-ı hıreddin dîr bulmuşlar

Olanlar nev-be-nev pür hâş-cû-yı heft-h'ân-ı ğam
Kemân-ı Rüstem-i ğamzen katî pür-zûr bulmuşlar

Ser-endâz-ı füsûn-ı nâz iken çeşmün ne hâletdür
Görenler bezmgâh-ı fitnede mahmûr bulmuşlar

- 5 N'ola dil-hastegân cân-dâde-i bezm-i vişâl olsa
O sîmîn-gerdeni hem-haşse-i kâfûr bulmuşlar

Żiyâ-pâş oldığın şem'-i murâduñ hîç görmüş yok
Şebistân-ı ümîdî ehl-i dil gencûr bulmuşlar

Temâşâ eyleyenler pîç-i zûlf -i yârde 'Âzim
Dil-şûrideyi hem-vaķ'a-i Manşûr bulmuşlar

* Ü.127a., S. 241b.

21*

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Göñül bütânı heme 'âşık-ı imtizâc şanur
Ki haste kendüye her gördigin 'ilâç şanur

Biz 'aşk-bâz o nev üftâde-i firâka deyrûz
Ki sûgvâri-i hicrânı ibtihâc şanur

Dirîğ ider mi la'lin o 'işve-senc meger
Sebû-keşân-ı firâkın teng-i mizâc şanur

Şikestegî-i derûnumdan eylemez perhîz
O seng-dil dil-i derd-i ülfetüm zücâc şanur

- 5 Tabîb-i ğamze nemek-pâş-i fitne 'Âzim o şûh
Meger ki zahm-ı dilüm merhem-i imtizâc şanur

* Ü.127b., S. 242a.

22*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Dile mestî-i hasret sâgar-ı pîşînesindendür
Bu derd-i ser humâr-ı neşve-i rû şînesindendür

Der-âğûş eylemek mir'ât-ı hüsniñ nazragâhuñda
Dil-i derd ülfetüñ küstâhi-i âyînesindendür

Remedden şanmañuz hûnîni-i çeşmin o hûn-rîzûñ
Hemîşe fikr-i katl-i 'âşık-ı bî-kînesindendür

Mesîhe sûzen olmuş mâni'-i tecrîd-i dil ammâ
Tecerrüd pîşe-i 'aşka sitem peşmînesindendür

- 5 Nevâziş-gâri-i gerdûn-ı dûne 'Âzim aldanma
Müdârâsı sipihrüñ verziş-i pür-kînesindendür

* Ü.127b., S. 242a.

23*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Ğamzen ğülbün-i dile ħûn-ı ciger virür
Her şâĥ-ı nev bir müje yâķût-ı ter virür

Ĥarf-i peyâm-ı vaşlı o 'İsî tekellümün
Dil-mürdegân-ı ĥasrete cândan ĥaber virür

Dûnân-ı dehr bî-hûde minnet-res olmasun
Cûyâ-yı zahm-ı miĥnete merhem zarar virür

Fikr-i ğubâr-ı 'ârızı ol nûr-dîdenün
Çeşm-i 'alîle nûr-ı cilâdan eser virür

- 5 Böyle kalursa kâkül-i pür-pîçi korkarum
'Uşşâķ-ı zâra daĝdaĝa-i derd-i ser virür

Âlûde-dâmen oldığın arz eyler 'Âzimâ
Şanma şafaķ ki dâmen-i gerdûna fer virür

* Ü.127b., S. 242b.

24*

Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün

- 1 Âşinâyân-ı muḥabbet derd-i ğam bî-gânedür
Şehriyâr-i hıttâ-ı miḥnet hışım bî-gânedür

Cilve-perdâz-ı hayâl olmazsa çeşmânun n'ola
Âhuvân-ı ravza-i behcet-ḥarem bî-gânedür

Neşve-yâb-ı bezm-i feyz olmaz dil azâd-ı sitem
Câm taḳatsüz ehl-i derde Cem bî-gânedür

‘Arz-ı hâl‘âşık besdür nuḳûş-ı dâğ-ı derd
Nükte-i ḥarf-i temennâya ḳalem bî-gânedür

- 5 Bî-zebândur güft-gû-yı ‘aşḳ kim ḥarf-ı ğama
Dîde nâ-maḥrem dehen küstâḥ-ı dem bî-gânedür

Ravza-i kûyından ol naḥl-i çemân-ı nevresün
Ḥayli demdür ‘Âzim-i şîrîn-nügâm bî-gânedür

* Ü.128a., S. 242b.

5ab S. ‘de makta beytinde bulunmaktadır.

6ab S. ‘de matla beytinde bulunmaktadır.

25*

Mefâ'ilün / Fe'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 O hat ki perde-keş-i çeşm-i cân-ı hasretdür
Nüvişte-i ser-i sevdâ-girân-ı hasretdür

Ko teng-i çeşmi-i ümmîdi kim me'âl-i emel
Hemîşe kısmet-i rûzî-resân-ı hasretdür

'Aceb mi her müje şad katre hûn-çegân olsa
Ki 'arz-ı hâl-i ümîde zebân-ı hasretdür

Firîb-hûrde-i gül-goncezâr-ı dehr olma
O laht-laht-ı dil bûlbûlân-ı hasretdür

- 5 Kırân-ı nahs olur ittiḥâd-ı tâlî^c u kâm
Dil-i heves-zede şaḥîb-kırân-ı hasretdür

Henûz tarḥ-ı zemîn-i taḥassür it 'Âzim
Tamâm rûz-ı sitemdür zamân-ı hasretdür

* Ü.128a., S. 242b.

26*

Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün

- 1 'İşve Leylâ-yı siyeh-hâne-i çeşmânundur
Fitne Mecnûn-ı ser-i zülf-i perîşânundur

Nîçe dâvâ-yı cemâl ide senünle Yûsuf
O da üftâde-dil-i çâh-ı zenehdânundur

Sînede şerha degül zîb-nümâ-yı hasret
Sâye-i hançer-i hûn-rîz-i şehidânundur

Pejmürîde yine gül-goncenün etvârı meger
Nîm-mest-i nigh nergîs-i fettânundur

- 5 Rû-yı âlinde degül hatt-ı siyeh-tâb 'Âzim
Zahm-ı târ-ı nigh-i ârzû-yı cânundur

* Ü.128a., S. 243a.

27*

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1 Göñül bu h'âhiş o çeşm-i sitem-resâne nedür
Helâk-i cânê bu vaz'-ı tehâlükâne nedür

Nüzâre-senc-i bütân-ı çemensün ey bülbül
Bu âh-ı şubh ne bu girye-i şebâne nedür

Zamân geşt-i çemen vakt-ı 'ayşdur sâkî
Heves-girâna bu vaz'-ı tegâfûlâne nedür

Hemîşe şeb-be- şeb âgûş-ı zîb-i â'dâsun
Bize bu gûne ta'allül ne bu bahâne nedür

- 5 Alınma hânde-i gülzâre ey hezâr hâzer
Bilür misün hiç o hem-meşreb-i zamâne nedür

Helâki olmak o şûh-ı sitem-keşûn 'Âzim
Hezâr cân ile 'uşşâk-ı kâr-dâne nedür

* Ü.128b., S. 243a.

28*

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Şabâ ki pîçîş-i zülf-i siyâhe bâ'îş olur
Şikestegî-i dil-i ğam-penâha bâ'îş olur

Dehân-ı yârde bahş-i vücûddan hâzer it
Zebân-ı halka düşer iştibâha bâ'îş olur

Ümîd-i seyr-i cemâl eylemem ki tâb-ı ruḥun
Hemîşe lağziş-i pâ-yı nigâha bâ'îş olur

Füsûn-ı bâdeden oldukça tâb-dâde ruḥun
Şikest-i reng-i ruḥ-ı mihr ü mâha bâ'îş olur

- 5 Şarâb-ı aşk ile ser-mest ü bî-hoş ol Âzîm
Hezâr cân ile uşşâk-ı kâr-dâne nedür

* Ü.128b., S. 243a.

5b mısraı 27.gazelin makta beytinde tekrarlanmıştır.

29*

Mefâ'îlün/ Fe'îlâtün/ Mefâ'îlün /Fe'îlün

- 1 Ne kâkûlün ne o çeşmânun ittiḥâdîdur
Bu şûr-ı fitneye hep bâd-âh-ı bâdîdur

Ne bu tek ü dök ey bü'l- heves bu dünyânun
Netîce- bahşı-i âmâli nâ-murâdîdur

Metâ'-ı vuşlata sevdâ-ger olmasun 'âşık
Kemrek dil ü cân u müjde-i mezâdîdur

Bu gûne ğamzesi şûr-efgen olmağa bâ'is
O çeşm-i dil-siyeh-i şûḥa istinâdîdur

Külâh-ı fakre niçe ser-fürû ider 'Âzim
Anun ki hırka-i peşmînesi 'inâdîdur

* Ü.128b., S. 243a.

30*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 O kim mehtâb-ı 'aşkun zîb-i ketân u cûd eyler
Dil-i derd-i âzmûnun matla'-ı nûr-ı şühûd eyler

Şu'â-ı şem' olur mı perde-i billûr ile mestûr
Hemân bî-hûde mestân-ı riyâ şirbû'l-yehûd eyler

Husûf-ı hatt-ı âzâdı ne mümkün mâh-ı rûyâna
Felek her şu'leyi elbette hem-âgûş-ı dûr eyler

O kim gâhiş-pezir-i sûziş-i dâğ-ı hakîkatdûr
Remâd-ı üstûhânın sürme-i çeşm-i hasûd eyler

- 5 Ne efsûn-sâz olur pîr-i harâbât-ı kühen 'Âzim
Ki âb-ı âteş-endâz dil-i hasret-i nümûd eyler

* Ü.128b., S. 243b.

31*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mef'âilün/Mefâ'îlün

- 1 Meger kim dağhâ-yı hasretün zîb-efgen olmuşdur
Riyâz-ı dil-i hasedgâh zemîn-gülşen olmuşdur

Hayâl-i dîdeden feyz-i tecellâ-yı vişâlünden
Müjem reşk-efgen-i şem' nihâl-i eymen olmuşdur

O resme gül-feşân hûn-ı eşk-i hayret oldum kim
Temâşâgâh-ı miñnet şimdi gülşen gülşen olmuşdur

Temâşâ-yı cemâlün h'âhişiyle dâğ-ı hasretten
Derûn-ı sîne-i 'uşşâk revzen revzen olmuşdur

- 5 'Aceb mi olsa sîm-âb-ı ıztırâb gam hezâr zâr
Gül-i âmâline şahş-ı hazân dest-efken olmuşdur

Perîşânî-i zülf-i yâre bâ'is-i bâd-ı âhındur
Bu şûrişler yine beñzer ki 'Âzim senden olmuşdur

* Ü.129a., S. 243b.

32*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Her şîve kim o ğamze-i şîrîn-mezâk ider
Evvel kazâ-yı mübrem ile ittifâk ider

Ağyâr-ı cilve-güster-i ser-bezmün olmasun
Mestâne çeşm-i şûhuḡa şâyed nifâk ider

Bir şûh-ı bî-vefâya esîrüm ki ğamzesi
Bezm-i vişâli reşk-i dem-i iştîyâk ider

Gör muḡtezâ-yı baḡtı gelû-yı niyâza çarḡ
Harf-i ümîdi sürme-i reşk-i ḡınâk ider

- 5 Âzim nüġam-zen-i süḡhan oldukça murġ-ı dil
Gül-ġoncezâr-ı Rûmı reşk-i feẕâ-yı arâk ider

* Ü.129a., S. 243a.

33*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Hayâl-i yâr ile it güft-gû dîvâne şansunlar
O bezme mahrem olsun âşinâ bî-gâne şansunlar

Sen ol lebrîz-i küfr ey 'âbid-i cân fikr-i zülfüyle
Seni âsûde-gerdân sâye-i büthâne şansunlar

O denlû câm-ı zehr-i hicr ile lebrîz-i derd ol kim
Derûnuñ bâde-cûyân heves-i meyhâne şansunlar

Misâl-i şâne ey dil pâ-yi tâ-ser çâk çâk ol tâ
Seni şâyân-ı bend-i kâkül-i cânâne şansunlar

- 5 Sen ol gencver-i kâlâ-yı hayâl-i yâr ey 'Âzim
Seni nâ-âşinâyân kûçe-i virâne şansunlar

* Ü.129a., S. 244a.

34*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fa'ûlün

- 1 Ol zergertün âyîni cefâ-kârıdur
Pûyend-i kumâş-ı vaşlı bazârıdur

Çeşmünden ider dile eşer-i âteş-i 'aşk
Şad-el-hazer ol maraz göñül-sârıdur

Pür-zerh-i füsûn iken nigâhun gamzeñ
Hem şîve-i şâhîdân-ı fer hârıdur

Mânende-i cûybâr-ı tığ-i müje-keg
Ahkâmı zemîn-i sînede cârıdur

- 5 'Âzim n'ola reşk-i kâle-i Hind olsa
Rûm-ı sühanün bu nev-ķalem-kârıdur.

* Ü.129a., S. 244a.

35*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Te'sîr-i mey ki tûğ-i müjeñ tâb-nâk ider
 'Uşşâk-ı fikr-i zevk-i şehâdet helâk ider

Şahş-ı hayâli dîdeye şâyed gelür deyü
 Seyl-i sirişk-i derd-reh-i çeşmi pâk ider

Gül-çîn yek-i nezzâre-i kâm olmadan henûz
 Ceyb-i nigâhı dest müjeñ çâk çâk ider.

Bir kerre bûs-ı kûşe-i dâman içün gönül
 Seyrângehünde kendüyi biñ kerre hâk ider.

- 5 Vaşf-ı ruhında nükte-i rengînem 'Âzimâ
 İ'câz-ı vakf-ı hayret-i âşüfte pâk ider

* Ü.129b., S. 244a.

36*

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

- 1 Dil-i ğam yâr ile şad-pâre degüldür de nedür

.....



* Ü.129b., S-----.
1a'dan sonraki kısım metinde yoktur.

37*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Nakş-ı hayâli tâ ki nigâhumda gizlidür
Dûzah-şerâr-ı dâmen-i âhumda gizlidür

Dem-beste ise dil ne 'aceb sürme-i ümîd
Çeşm-i zebân-ı şîve penâhumda gizlödür

Ser-mest-i huş-ı düşmen-i 'aşkum ki bir bütün
Feyz-i hayâl-i câm nigâhumda gizlödür

Lutf it meded-res ol dile ey Rüstem-i füsûn
Efrâsiyâb-ı gam ser-i râhumda gizlödür

- 5 Ger şeb-i 'arşagâh-ı füsûnem ki 'Âzimâ
Rüstem girîzgâh-ı sipâhumda gizlidür

* Ü.129b., S. 244b.

38*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtû/ Mefâ'ilû/ Fâ'ilün

- 1 Şanmañ ki pûf deyüp ğarañı çehre sürmedür
Makşûdı zâhidün mey-i nâb üfürmedür

Ağyâr ile şarılma didükçe bıyık burar
Evzâ'ı hep o fitne-gerün şarma burmadur

Çarha çıkardı dün öğerek bezmgâhda
Var ise kaşdı şeyhî mürîdün uçurmadur

.....
.....

- 5 Ümmîd-i bû-yı zülfünü itme nesîmden
Âzim anuñ da hep işi yelme yüpürmedür

* Ü.130a., S. 244b.
4ab ----Ü.,S.

39*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Sevdâ-yı h'âhiş-i leb-i mey-gûn giriftedür
Bî-çâre dil meger var ise hûn giriftedür

Âhû-yı çeşm-i şûhuna ser-germ olalı dil
Mânend-i Kays vâdi-i hâmûn giriftedür

Bî-nühüfte zîr-i zülf-i siyâhında hâller
Târâc-ı 'akla leşker-i şeb-hûn giriftedür

Bâr âşinâ-yı nahl-i merâm olmasa n'ola
Ser-pençe-i temenni-i Mecnûn giriftedür

- 5 Bitmez netîce-i emel ol nahl-i 'işveden
Erbâb-ı 'aşk-ı va'de-i kemmûn giriftedür

Tedbîr-i zahm-ı gam n'ola mevkûf-ı vaşl ise
İsm-i şifâ-yı dil-şüde kânûn giriftedür

Bî-bâk çeşm-i yâre ider 'arz-ı mâcerâ
'Âzim meger ki dîde ter-i hûn giriftedür

* Ü.130a., S. 259b.

40*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Göñül bir Leylî-i hüsnün heves-peymâlarındandur
Ki 'akl-ı gül anuñ Mecnûn-ı bî-pervâlarındandur

Hemîşe ehl-i dil ye's âşinâ-yı semt-i kâim olmak
Hemân erbâb-ı tab'un far'ı istîgnâlarındandur

N'ola bahs-i hilâf-ı âgehân-ı nûr-ı 'aşk ise
O sırruñ zâhid-i huffâş-ı nâ-bînâlarındandur

Olur bir demde biñ peygûle-i târuña 'aks-efgen
O hercâyî bu devrûñ mihr tâb-efzâlarındandur

- 5 Görünmez halka-ı halvetüñe âğûş-ı 'âşıkda
Tutalum ol perî-şehrûñ melek-sîmâlarındandur

N'ola pâ-beste-i Şîrîn-i dehr olsa dil Âzîm
Bu dehrûñ Bîsütûn-ı ârzû-pîrâlarındandur

* Ü.130a., S. 244b.

2b tab'un : 'aşkun S.

3a hilâf-ı âgehân-ı nûr-ı 'aşk : hilâf-ı feyz-i âgehân-ı 'aşk S.

41*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Meger ki Yûsuf-ı kembûdına te'essûf ider
Hemîşe kumri-i dil-sûzum âh-ı Yûsuf ider

Kaşıyyedür ki vişâli muhâl-i 'uşşâka
'Aceb ki gayre gelür lâ-cerem tehallûf ider

Olur mı nîm-nigâh-ı vişâle kâni-i dil
Velîk çâre nedür ızırâr munsif ider

Zuhûra hatt-ı nevî itdi câ-be-câ âgâz
O mâh-ı hüsnî felek korkarum tekellûf ider

- 5 Libâs-ı tâzede ebkâr-ı nazmı merd-i sühan
Ne gûne ister ise 'Âzimâ taşarruf ider

* Ü. 130a., S. 244b.

42*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Zülfün ki 'işve-zîb-i ruh gül-nümûn olur
Deryâ-yı fitne mevce-tırâz-ı cünûn olur

Gördükçe dil-nevâziş-i dest-i tabîb-i nâz
Nabz-ı ümîd-i şu'le mizâc-ı sükûn olur

Lebrîz-i zehr-i câmı yine ser-nigûn iken
Sehhâr-ı zâl-ı dehrine sihr-âzmûn olur

Dûr-ı hatında nâle-tırâz olsa dil n'ola
Derd-i cünûn bahâr ile lâ-büdd füzûn olur

- 5 Meger firîb-i dehrden ey bü'l-heves hâzer
Câm-ı helâlî mâye-i feyz-i cünûn olur

Gam çekme tünd-rânî-i gerdûna Âzimâ
Bir gün gelür ki tevsen-i h'âhiş zebûn olur

* Ü. 130b., S. 244b.

43*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Reng-i füsûn ki ol büt-i gül-çehre gösterür
Âşûb-ı restehîz nedür dehre gösterür

Şabr-ı 'anâ gınâ idigün eyler âşikâr
Gerdûn-ı teng-dilânı ki bî-behre gösterür

.....
.....
Allâh ne turfedür bu ki Mirrîh-i ğamzesi
Kendin tamâm müntesib-i zühre gösterür

Âzim zebân-ı hâl ile arz-ı firâk ider
Dâğ-ı dilin göñül o perî-çehre gösterür

* Ü. 130b., S. 245a.

3ab -----Ü.,S.

5a hâl ile: hâlle S.

44*

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

- 1 'İşve âmîhte-i gamze-i nâzendesidür
Fitne bir güşte-i gîsû-yı perâkendesidür

Kalem-i haytü's-su'â ile ruhun nakş itmüş
Dest-i meşşâta-i hâver dahî lerzendesidür

Zülfi ger böyle kalursa heves-efgen ey dil
Rûz-ı mahşerde de 'uşşâk-ı ser-efgendesidür

N'ola bî-da'îye-i feyz-i Mesîhâ olsam
Hîzr-ı dil-nûş hayât-ı lebinün zindesidür

- 5 Külfet-i resm-i müzâmînden 'ârî ise de
'Âzimâ tâze-ğazel yine hoş-âyendesidür

* Ü. 130b., S. 245a.

45*

Mefâ'ilün/ Fe'îlâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'îlün

- 1 Ne kayd-ı kâm ne vuslat-ı niyâyiş itmekdür
Düşin fütâdelige terk-i h^ıâhiş itmekdür

Hadeng-i 'işveyi der-şâst-i nahvet eylemeden
Ğaraż-ı dili hedef-i âzmâyış itmekdür

Resîd-i gûş kabûl olsun olmasun ey dil
Hezâre lâzım olan âh u nâliş itmekdür

Ferağat eyle demek baña sûziş-i ğamdan
Çerâğdan heves-i men-i tâbiş itmekdür

- 5 Helâk-i tîğ-i nigâh itmeden murâdı dili
Vişâl-i dîde-i dest-i nevâziş itmekdür

Bu sûz u tâbdan 'Âzim ğaraż çü pervâne
Çerâğ-ı hüsn-i zer-endûdı tâbiş itmekdür

* Ü. 131a., S. 245a.

1a itmekdür: itmekden S.

46*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Zülfün cebînün üzre ki pür pîç ü tâb olur
Mir'ât-ı hûr girifte-i jeng-i hicâb olur

Feryâd kim sitemle göz açdırmaduk dile
Ey baht-ı dil-siyeh bu ne bî-câ harâb olur

Gördükçe sâye-i ser-i zülfün ruhında dil
Mecnûn-ı sâye-dâr gam-ı ızırâb olur

Gör muktezâ-yı bahtı dem-i nazra çeşmüme
Nâr-ı fûrûg-ı neyyir-i hüsnün nikâb olur

- 5 Böyle kalursa neşve-i peymâne-i cefâ
Hâl-i dil-i sitem-zede 'Âzim harâb olur

* Ü. 131a., S. 245.

2b bî-câ harâb: bî-câ-yı harâb S.

47*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Âzmi riyâz-ı nâza o şûhun şinîdedür
Murg-ı niyâz-ı lâne-i dilden remîdedür

Hicrûnle dâğ dâğ sitem şanma cân u dil
Ümîd-i makdemûnle göñül dîde dîdedür

Mâtem-keş-i hevâ-yı hat-ı yârdür meger
Gül-gonciler henûz girîbân-dirîdedür

Âzürde itdi vârise seylâb-ı hûn-eşk
Ol serv-i fitne-cû yine dâmân-çîdedür

- 5 Meyl eylemez mi sîne-i pür-dâğa ol perî
Âzim zamân-ı seyr-i gül-i nev-demîdedür

* Ü. 131a., S. 245b.

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Ne âhû-yı çerâgâh-ı fiten ne müşg-i dil-cûdur
Beni lebrîz-i sevdâ eyleyen zülf-i semen-bûdur

İden 'uşşâk-ı zârı kem-sürâg-ı deşt-i şeydâyı
.....bir ğazâl-ı çeşm-i câdûdur

Gulüvvi ârzû-yı naķş-ı ğîsû-yı cebînüñle
Hıyâbân-ı emelde meşķ-i bûlbûlkâr ğîsûdur

Duranlar cân-be-leb kurbânuna pür-şûr-ı ğamzenñden
Nigâh-ı sûz-bahş-ı çeşm-i mestinden devâ-cûdur

- 5 Olanlar şeb-revân-ı 'arşagâh-ı deşt-i şeydâyı
Bilürler kevkeb-i nâ-sâz bahtum hâl-i Hindûdur

Olaldan şahn ğamda Kays ile kerem ülfet ey 'Âzim
Fezâ-yı dil kemîngâh-ı ğazâl-ı çeşm-i dil-cûdur

* Ü. 131a., S. 245b.

2b'deki boş yer metinde yoktur.

49*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Esîr-i turra hatt-ı müşg-bâr düşmendür
O bâğa bülbul olanlar bahâr düşmendür

Şafâ-yı neşve-i la'lün 'adem-pezîr olmaz
Neşât-ı sâgar-ı kevser humâr düşmendür

Ümîd-cû-yı temennâ-yı vuslat olmaz dil
Nihâl-ı bâdiye-i kâm-bâr düşmendür

Gönül hayâl-i vaşluñla mest olursa n'ola
Behîştîyân-ı emel intizâr düşmendür

- 5 Esîr-i kâkûli itmez ümîd-i vaşl 'Âzim
Şikenc-i dâm-ı heves dost-kâr düşmendür

* Ü. 131b., S. 246a.

50*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Nümâyândur cünûnum tâ ki hûbanum revân-terdür
O sır-âb-ı melâmet kûh-endâz-ı girân-terdür

Olur her ğamze şad-âşûbe bâdı bir nigâh itse
O tîr-i cân şikâf-ı dilde şad-peykân nihân-terdür

Sipîhr itmekde meşķ-i şîve çeşm-i dil-sitânuñdan
Meger fenn-i sitemde çarhđan da bî-emân-terdür

Nişâr-ı genc-i yâkût itse çeşmüm n'ola vakt-ı kâm
Meşeldür zâhirâ kîse-kebûdân kâm-rân-terdür

- 5 Ğam-ı ħasretle ketm-i mâcerâ mümkün mı ey 'Âzim
Ki her mû dâsitân gûyâ-yı şad-râz-ı nihân-terdür

* Ü. 131b., S. 246a.

51*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Fezâ-yı dilde çeşmân-ı bütân ârâm bilmezler
Bu deştün şâhbâzân-ı cefâsı dâm bilmezler

N'ola pervâne 'üryân olsa nezd-i şem'e bâl-efşân
Gürûh-ı Ka'be-i tahkîk revâ ihrâm bilmezler

'Aceb mi bî-muhâyâ söyleşirlerse nigâhuñla
Belâ-cûyân-ı hirâs hançer-i Behrâm bilmezler

Dirîgâ hûb-rûyân-ı muhabbet bezm-i hasretde
Ne kanlar yutdığın 'uşşâk-ı hûn-aşâm bilmezler

- 5 Hayâl-i yâr ile hem-vâre germ-ülfetdür ey 'Âzim
Siyeh-mestân-ı hasret ıztırâb-ı kâm bilmezler

* Ü. 131b., S. 246a.

52*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 O Yûsuf-çehre tâ kim rû-yı gerdân-ı temennâdur
Züleyhâ-yı hîred sîm-âb-ı cûş-ı nâ-şikîbâdur

Hemîşe hâle-i âğûş zîb-i bend kalbândur
O mâh-ı şu'le-pâş-ı işve hayfâ kim şeb-ârâdur

‘Aceb mi kûh kûh tâkat-ı Mecnûn şikest olsa
Fürûğ-ı hüsn-i Leylî lem‘a-i nûr-ı tecellâdur

Olaldan mest-i câm-ı rû'yetün nezzâregâhuñda
Kef ü pâyn ki lagziş-i girift ü lerziş-ârâdur

- 5 Ser-i zülfi olaldan rahne-sâz-ı sîne ey ‘Âzim
Çü murğ-ı nev giriftâr kafes-i cân nâ-şikîbâdur

* Ü. 131b., S. 246a.

53*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Ne âh-ı sîne-gav ey dil ne dâğ-ı dil-hırâş ister
O der-i hüsni âğûşa sirişk-i lücce-pâş ister

Göñül teb'îd olunmaz ger hezârdan âşinâ olsa
O gülten dâsitân-ı hasretin her lahza fâş ister

Olur hüsni-i hatun ta'kîd-fermâ tâlib-i feyze
Anuñcün metn-i hüsniñ nazra sencân-ı bî- hoş ister

Degildür çâre-sâz-ı resm ü âyîn-i tabîb-i nâz
Odur kim hastegânun mehveşân şâhib-firâş ister

- 5 Nazîre senci-i Sırrî-i üstâdı kühen 'Âzim
Bu gûne tâze-tarh-ı dil-pesend-i hoş-kumâş ister

* Ü. 132a., S. 246b.

4a resm ü âyîn: Rüstem S.

54*

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

- 1 Kays-ı dil hicr ile sîm-âb-ı karâr olmuşdur
Leyli-i zülfüne beñzer ki düçâr olmuşdur

Mey-perest olsa bu demlerde 'aceb mi zâhid
Ki dem-i 'ıyd hem-âğûş-ı bahâr olmuşdur

Cüstcû-yı eşer-i pâ-yı sitem-bûyunla
Pâ-yı peyk-i nighüm âbla dâr olmuşdur

Hâr-hâr-ı ülfet nev-hatt-ı ruh-ı yâr olalı
Dîde-i câne çemen gayret-i hâr olmuşdur

- 5 İztırâb-âver ise murğ-ı dil 'Âzim ne 'aceb
Şâhbâz-ı nigh-i yâre şikâr olmuşdur

* Ü. 132a., S. 246b.

55*

Mefâ'ilün/ Fe'îlâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'îlün

- 1 Esîr-i vaşla ğam-ı hicrden eşer mi gelür
Harîş-i bâdeye hîç fikr-i derd-i ser mi gelür

Hemîşe ğamze siyeh-mest ü tîğ-i nâz be-kef
Niyâze dem mi olur âh u zâre yer mi gelür

İder mi fikr-i rehâ kâkûlünde âgah olan
Şeb-i vişâl-i dile h'âhiş-i sihir mi gelür

Esîr-i ğamze ki imsâk-ı dâğ-ı cevır neden
‘Aliyle çâre-resân olmadan zarar mı gelür

- 5 Hücûm-ı laht-be-laht cigerden ey ‘Âzim
Meger ki dîde-i hûn-bâre eşk-i ter mi gelür

* Ü. 132a., S. 246b.

56*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fe'ûlün

- 1 Dil-şifte-i kâkül-i ruhsâr-ı bülendüz
İslâm u küfr-i ta'biye zünnâr-pesendüz

Olsağ n'ola bî-kayd taleb-i bezm-i emelden
Dânâ-dil-i Mecnûn revîş-i rind-i levendüz

Zülf-i siyehin böyle kalursa heves-efgen
Maşşerde de havfûm bu giriftâr-ı kemendüz

Tâ şem'î-i hıred-bedreka-i deşt-i hevesdür
Müstağni-i bânuñ ceres-i bîhde-bendüz

- 5 Dürr-i sühanum zîver-i gûş-i kühen olmaz
Biz tâze-rev-i vâdi-i i'câz-ı pesendüz

Âzim çemen-i Rûmda şîvengir olaldan
Reşk-efgen-i murgân çemenzâr-ı Hucendüz

* Ü. 132a., S. -----.

57*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Varanlar ba'dezîn ser-kûçe-i cânânenen gelmez
Ki terk-i geşt-i cennet mürdem-i ferzânenen gelmez

Dile zahm-ı sitem ol tırta-i tarrârdan gelmez
'Acebdür dâğ-ı vaz'-ı âşinâ bigânenen gelmez

Şebân-rûz olsa da dil mâcerâ-gû meyl-i gûş itmez
Meger ol tıfl-ı şûha hâb-ı nâz-efşânenen gelmez

Ġalaţ-perdâz ise lutf-ı sitemde n'ola çeşmânı
Meşeldür şive-i sencîde hiç mestânenen gelmez

- 5 Meger âzürdedür farţ-ı perestiş-kâri-i dilden
O büt-i deyr-i hayâl dîdeye âyâ neden gelmez

Nigeh-senc olsa da tâ şubh-ı maḥşer dîde-i cân
Tesellî seyr-i hüsn-i ârız-ı cânânenen gelmez

Dem-i bismilde de sevdâ-yı la'l-i yârdan geçmem
Harâb olsa mey-âşâmân ğam-ı meyhânenen gelmez

Cefâ-yı hârḥâr şive-i aḥbâba dâğ olma
Ki vaz'-ı dil-pesendi 'Âzimâ dîvânenen gelmez

* Ü. 132b., S.-----.

58*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Olmakda dilde cilveger ol hatt u hâl-i sebz
Olsa 'aceb mi ravza-i bezm-i hayâl-i sebz

Şad-çâk-i hûrd olur gül-i ne-şüküfte bâğda
Oldukça câme-pûş o tûtî-makâl-i sebz

Ahker-zemîn-i 'ârız-ı dil-berde feyz-i eşk
Eyler çemensitân-ı ruḥuṇ mâh u sâl-i sebz

Mânend-i Hızr-ı kâm-resâ feyz-i nahz olur
Sevdâ yayan hicre o şîrîn nihâl-i sebz

- 5 Ser-mest-i beng ü bâde-i nâb evvel o şûhla
Âmîziş eylesün yine ol surḥ u âl-i sebz

'Âzim hevâ-yı zülf ile oldukça harf-rîz
Olur midâd-ı hâme-i âşüfte-ḥâl-i sebz

* Ü. 132b., S. 247a.
1a hat u hâl: hat hâl S.

59*

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

1 Revnak- ı hüsnuñe hatt mûcîb-i tekdîr olmaz

Tâbiş-i şu'le belî dūd ile tağyîr olmaz

Dil-i zühhâd olamaz cilvegeh-i tâb-ı ruḥuñ

°Aks-i gül cû-yı küdüret-vere taşvîr olmaz

Nağme-sencân-ı çemenzâr cünûn-ı °aşka

Nağş- ı gîsû-yı cebînün gibi zencîr olmaz

Olma beyhûde taleb-kâr-ı rehâ zülfinden

Ser-nüvişt-i ezeli kâbil-i tağyîr olmaz

Matla°-ı hatt-ı siyeh-tâbveş ey mâye-i cân

Levḥ-i mecmu°a-i ruhsârûḥa taḥrîr olmaz

Perveriş-yâfte-i siḥr ise de ey °Âzim

Nazmun üstâd-ı sühan-pervere tanzîr olmaz

* Ü. 132b., S. 247b.

60*

Müstefîlâtün/ Müstefîlâtün

- 1 Âvâre-i ha^h u hâl-i yâruz
Dil-şifte-i siyeh-i bahâruz

Zülfünle olaldan ülfet-âmiz
Sîm-âb-ı hurûş-ı ıztırâruz

Evrâk-ı dili havâya virdük
Bir küşte-i dest-i rûzigâruz

Gîsûsını diller itdi pür-pîç
Benzer ki o dil-siyâhe yâruz

- 5 Yâd-ı müje vü hattunla ey şûh
Dil-sûhte vü ciger-figâruz

Virsek ne ‘aceb rızâ kazâya
Ol gamze-i şûha cân-sipâruz

Ümmîd-i vişâlün ile demdür
‘Âzim gibi biz de hîç-kâruz

* Ü. 133a., S. ----.
1b belî: velî S.

61*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Ğubâr-ı hatt-ı şebgûnuñla ğamzen kârdan kalmaz
Belî tîğ-i kazâ jengâr ile peykârdan kalmaz

Hakîm-i nükte-pîrâ-yı hakikat-bîn-i idrâke
Şeb-i deycûr-ı vuslât âlem-i envârdan kalmaz

N'ola rû-yı vefâ görmezse dil mir'ât-ı hâhiştin
Sevâd-ı çeşm-i hasret perde-i jengârdan kalmaz

Virür nerrâd-ı aşka hâlet-i idbârûña ikbâl
Bu çarhun Kabetyn-i mihr ü mâhı zârdan kalmaz

- 5 N'ola itse fedâ-yı tîşe-i ğam cân-ı Şîrîn
Taleb-kâr-ı cefâ Ferhâd-ı Şîrîn-kârdan kalmaz

Kemiyyet-dânişûñ Âzim feres-rânı hayâl olsun
Semend-i tab'-ı yârân-ı şabâ reftârdan kalmaz

* Ü. 133a., S. 247b.

62*

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

- 1 Çeşm-i âğyâr-ı sitem-perveri kûr eylemişüz
Kavs-ı âh-ı şehere var ise zûr eylemişüz

Şu'le-i 'aşk kebâb ideli laht-i cigeri
Sîne-i derdgeh-i reşk-i tennûr eylemişüz

Geşt-gîr-i sitem itdi dili der-bend-i kazâ
Hayf kim bâzû-yı ikbâle ğurûr eylemişüz

Mihr-i dâğ-ı ğam ile reşk-i Süleymân olalı
Tahtgâh-ı hevesi dîde-i mûr eylemişüz

- 5 Çâre yok mebde'-i âmâlden ey 'Âzim biz
Kâbil-i feyz-i ğam-ı dehr-i zuhûr eylemişüz

* Ü. 133a., S. 247b.

63*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Bu gûne ğam-gedenün zevkı ızırârına degmez
Neşât-ı 'işreti rencûri-i humârına degmez

Hazer firifte olma çemenistânına dehrün
Şafâ-yı yek dü şebi nâle-i hezârına degmez

Hased-âverindeki seng-i felâhan-i ğam-ı devlet
Ümîd-i rif'at ile tab'-ı bî-ğubârına degmez

Olur mı şifte-i kâm-ı çarh âgah olanlar
Ki dest-i zilleti dâmân-ı i'tibârına degmez

- 5 'Aceb mi şevke-zen-i rûzigâr-ı dîn ise 'Âzim
Zamâna dem mi olur hâtır-ı figârına degmez

* Ü. 133b., S. 248a.

64*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Zemîn-i ârzûda şanma bir berg-i emel bitmez
Göñül nev-bâde-i nahıl-ı temennâ bî-maḥall bitmez

Bulur biñ nahıl-i ter neşv ü nemâ gülzâr-ı âlemde
O serv ü nâzveş ammâ nihâl-i bî-bezl bitmez

Dükenmez 'uḳde-i zülfinde baḥs-i pîç ü tâb ey dil
Zamân-ı ḥaşre dek ser-rişte-i tûl-i emel bitmez

Heves-perver gerekmez bâde-cû-yı gülşen-i ümmîd
Zemîn-i şûrede gülberg-i ḥ'âhiş bî-'amel bitmez

- 5 Mezâmîn-i ḥatın ol âfetün eylerse ger 'Âzim
Sabâḥ-ı ḥaşre dek dâniş-verân tedḳîḳ u ḥâl bitmez

* Ü. 133b., S. 248a.

65*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 O âfetün gül-i rûy-ı benefşeẓâr olmuş
Meger ki feyẓ-i dem-i mevsim-i bahâr olmuş

Şüküfte-ğonce-i zerrîn-i revnaķ-efzâdan
Bahâr-ı şafha-i gülzâra zer-nigâr olmuş

Şikenc-i kâkül-i pür-pîçi mevc-hîz-i ğazab
Nesîm-i şifte benzer ki aña bâr olmuş

Meger ki itdi eşer 'aks-i gül çemende henûz
O şûhun âyîne-i hüsni pür-ğubâr olmuş

- 5 Fütâde-i gül-i hüsni o âfetün şimdi
Benüm gibi ne-ğam-âlûde-dil hezâr olmuş

Meger ki peyrev-i nazm-ı hıdîvdir 'Âzim
Kalem hicâb ile hoy-rîz-i i'tizâr olmuş

* Ü. 133b., S. 248a.

66* (Kıt'a)

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Cenâb-ı Ârif Efendi ki maṭla'-ı zâtı
Nüvişte-i ser-i dîvân-ı i'tibâr olmuş

Edîb-i ma'roke-pîrâ ki şâhid-i i'câz
Hayâl-i şîve-i nazmıyla şerm-sâr olmuş

Gören bu şîve ile şâhid-i hayâlini dir
'Aceb ki şafha-i sihre şûr-i nigâr olmuş

Güzâriş-i eşer-i hıẓr-ı kilik-i şûhundan
Secencel-i şuhuf-ı nazmı sebzêâr olmuş

- 5 Kumâş-ı nazmına ser-kârgâh-ı ma'nîde
Füsûn-ı şîve-i i'câz pûd u târ olmuş

Hüdâ vücûdını âfâtdan maşûn itsün
Ki nahl-ı himmeti âfâke sâye-dâr olmuş

* Ü. 134a., S. 248b.

67*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fe'ilün

- 1 Rûyun ki pîç-i kâkül-i şeb reng bağlamış
Emvâc-ı nâz-ı bahır füsûn-ı jeng bağlamış

Nâ-dîde vuşlatum ki nigâh-ı niyâzımı
Ol çeşm-i fitne-perver-i nîreng bağlamış

Zülfünle tarh-ı ülfet idelden hezâr-ı dil
Tarz-ı niyâz-ı murg-ı şeb-i âheng bağlamış

Zahm-efgeni-i seng-i sitemdür meger garaż
Kim zülf-i şûhı tarz-ı felâ-seng bağlamış

- 5 Devr-i ğubâr-ı 'aks-i haţunđur 'aceb degül
Mir'ât-ı rû dinürse eger jeng bağlamış

Müjgânlar ile çeşmini gör 'Âzimâ henûz
İsfendiyâr-ı fitne şaf-ı ceng bağlamış

* Ü. 134a., S. 248b.

68*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Sükûn-ı şifte-i zülf-i yâr müşkil imiş
Ki murğ-ı tar-ı girifte karâr müşkil imiş

Kenâre-gîri-i deryâ-yı mevc-hîz-i vişâl
Belâ müsâ'ide-i rûzigâr müşkil imiş

Dem-i vişâl-i gelû sûzi-i figân-ı firâk
O şûha nakl-i ğam-ı intizâr müşkil imiş

Sirişk-i çeşmüñi biñ kerre Nîl cûş itsek
O servi itme göñül der-kenâr müşkil imiş

- 5 Şemâtet-i ğam-ı a'dâda güçdür 'Âzim lîk
Firâk-ı dil-berîde ihtiyâr müşkil imiş

* Ü. 134a., S. 248b.

69*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

1 Şeb-dîz-i kâm-ı ehl-i dil eşkeste-teng imiş

Hayfâ gecîm-i ârzû vakf-ı direng imiş

Ey nev-niyâz-ı kâm-ı dil it kaç-ı ârzû

Kufl-ı kilîd-i kâm be-dest-i neheng imiş

Olmaz 'azîm-i hîle-i Efrâsiyâb-ı çarh

Tab'-ı sühan-verân tütalum kim Peşeng imiş

Olma girân rikâbi-i ümmîde münfa'il

Kim 'arşagâh-ı gam haşr-kâme teng imiş

5

Efsûs kim o gonce-i behcet du reng imiş

Nağş bir âb-ı 'izzete olma firîfte

'Âzim cihân nümûne-i evhâm-ı beng imiş

* Ü. 134a., S. 249a.

5a ----Ü.,S.

70*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Dil-i ağıyâra zahm-endâz-ı hicrân olmak istermiş
Meger tîr-i müjeñ âlûde-dâmân olmak istermiş

N'ola üftâde-i naḥ-ı siyâsetgâh-ı nâz olsa
Göñül 'ıyd-ı vişâl-i yâre kurbân olmak istermiş

Muḥaldür pâ-yı-tâ-ser çâk çâk olursa çün şâne
Dil-i şûrîde bend-i zülf-i cânân olmak istermiş

Şarâb-ı aşk ile pür-cûş olanlar teng-zarfândur
O keyfiyyet derûn-ı dilde pinhân olmak istermiş

- 5 Şikest-i rişte-i bend-i ta'allukdan ğaraz 'Âzim
Meger dil hıttâ-i tecrîde sultân olmak istermiş

* Ü. 134b., S. 249a.

71*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Oldukça gâhî levh-i ruḥun âb u tâb pûş
Mir'ât-ı mihri pertevüḡ eyler ḥicâb pûş

Kân-ı bedahş-ı laht-ı cigerden zuhûr ider
Olsa 'aceb mi eşk-i teri ü la'l-i nâb pûş

'İşmet-me'âb-ı şîve ki güldükçe gâh olur
Âyîne ḥâne-i dile 'aks-i niḡâb pûş

Çokdan sipihr olurdı şikest-i ḥadeng-i âh
Dûd-ı dilümden olmasa ger zerre-nâb pûş

- 5 Burḡu' güşâde 'azm-ı ḥarâb itse 'Âzimâ
Eyler ḥicâb-ı pîrehen-i mihri âb pûş

* Ü. 134b., S. 249a.

72*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Pür-zahm-ı dâğ-ı derdün olur mı hem ihtilât
Gülzâr-ı şu'le-perver olursa nem ihtilât

Kurbân olam o çeşm-i siyeh-kâre kim henûz
Devrinde sûr-ı düşmen olur mâtem ihtilât

Maḥv şekve lem'a-i ḥasenüñdür âfitâb
Ḥurşîd-i restehîz olamaz şebnem ihtilât

Maḥrûm-ı feyz-i çâşnî-i âb ḡamzedir
Bî-gâne-i firâkuñ olan ḥûrrem ihtilât

- 5 Lâl olsa ehl-i derd 'aceb mi dem-i vişâl
Olmaz nigâh-ı ḥarf-ı temennâ dem ihtilât

Şad- pâre olsa şâne-şîfat 'Âzim eylemez
Ümmîd-i çâre kâkül-i ḥam-der-ḥam ihtilât

* Ü. 134b., S. 249b.
5b nigâh: nikât S.

73*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Harâm-ı neşve-i şâdî mey-i kerem memnû^c
 Tamâm-ı meclis-i 'âlemde def'-i ğam memnû^c

Ġarîb-i nağş-ı hıred-sûzdur ki anlanmaz
 Şarâb-ı l'al-ı lebi hem mübâh hem memnû^c

Müdâm-ı mesti-i çeşminden eylerüz malûm
 Ki ola şîve-i hüsyârı dem-be-dem memnû^c

Cihân sitem-zede-i dehr iken ne hâletdür
 Yine şikâyet-i çarh-ı sitem-i şeym memnû^c

- 5 Bu anlanver göñül imsâk-i çeşm-i şûhundan
 Gâvla nemek-zeni-i zahm-ı ehl-i ğam memnû^c

O şâh-ı mülk-i dilün şâhidân-ı fikretine
 İşâret-i ser-i sebbâbe-i kalem memnû^c

Mu'âşırân-ı cünûn hûn-ı dil görür 'Âzim
 'Aceb mi olsa bu meclisde tarh-ı Cem memnû^c

* Ü. 135a., S. 249b.
 2b lebi: gibi S.

74*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Dil germ-i şekve meclis-i cânâne bî-dimâğ
Şîven-zarîf-i bülbül-i kâşâne bî-dimâğ

Ülfet-girifte şem'î-i hayâl-i ruhuyla lîk
İzhâr-ı şevk-ı sûziş pervâne bî-dimâğ

Bî-hûş-ı câm-ı işve dürr olsa' aceb degül
Harf-ı vişâle 'âşık-ı dîvâne bî-dimâğ

Peykân-ı gamze-zîver-i şaşt-ı kemân-ı nâz
Cândur taleb o şûh ise mestâne bî-dimâğ

- 5 Pür-şevk-i dil perestij-i gîsûn ile velîk
Efsâne-i niyâzuma büthâne bî-dimâğ

Mümkün mi hîç kelâl-peziîri vaşl-ı yâr
'Âzim olur mı neşve-i cânâne bî-dimâğ

* Ü. 135a., S. 249b.

75*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fa'ûlün

- 1 Der-şaşt-ı kerem olmuş iken tîr-i te'essüf
İtmez mi ó sengîn-dile te'sîr-i te'essüf

Ey ğonce-i hod-reste şaķın gûlbün-i ħüsnün
Sûz-âver olur nâle-i şebgîr-i te'essüf

Şâyeste-i dârû-yı vişâlün olur elbet
Bir dilde ki te'sîr ide şemşîr-i te'essüf

Olmaz mı o sengîn-dile ħâlet-dih-i ref'et
Yâ Rabb eser yâ Rabb şebgîr-i te'essüf

- 5 Hem-vâre midâdum n'ola la'lin ise 'Âzim
Vâ-sûhte..... eyledi ta'bîr-i te'essüf

* Ü. 135a., S. 250a.

5b'deki boş bırakılan yer metinde yoktur.

76*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Ğarîb-i asrete bir dil-nüvâz yâveri yok
Ne 'arsadır bu Hüdâyâ ki hük-m-i Dâveri yok

Ciger leb-â-leb zahm oldu ey perî min ba'd
Diger sitem-zeni-i dâğ-ı ğamzenün yeri yok

Nigâhı ğamze be-kef şûr-hîz-i 'âlî-şân
Meger ki mülket-i hüsnün Hüdâ-yı kişveri yok

Harâb-gerdişine câmeyüm bu ser-bezmün
Ki hîç şîve-i hük-m-i neşât-ı sâğarı yok

- 5 Cihân tamâm bir esbâb-ı lutf imiş tütalum
Nevâle-balş olacak lîk bir kerem-veri yok

Kesâd-ı feyz okudur kim henûz ey 'Âzim
Sühan-verân-ı zamânun nikât-ı hoş-teri yok

* Ü. 135a., S. 250a.
4b sâğarı: kişveri S.

77*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtün/ Mef'ûlû/ Fâ'ilâtün

- 1 Asûde fikr-i zülf-i âşüfte-ter bulunduk
Minnet Hûdâya ey dil bî-derd-i ser bulunduk

Hâlî degül hemîn dil-âmed şud-i hevesden
Ser-leşker-i cünûna gûyâ memerr bulunduk

Oldukda vâye çîn-i şahbâ-yı kâm herkes
Biz ser-girân-ı feyz-i hûn-ı ciger bulunduk

Olsak 'aceb mi ey dil iftân-ı rahne-i gam
Seyr-i reh-i talebde gurrende-ser bulunduk

- 5 Ağyâr ile cedelden kaçmazduk 'Âzim ammâ
Eşkeste şaşt tîr-i âh-ı seher bulunduk

* Ü. 135b., S. 250a.
1b bî-derd: bî-kayd S.

78*

Mefâ'ilün/ Fe'îlâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'îlün

- 1 Nedür h̲adeng-i müjeṇ zahm-ı çeşm-i h̲ûn-bâruṇ
Çeken bilür sitem-i ebrû-yı kemân-dâruṇ

Hemîşe çâk-h̲ûr-ı dest-i ğamze dâmân-heves
Fiğân elinden o çeşmân-ı fitne-girdâruṇ

Nigâh-ı mestine 'arz eyle râzhâ-yı dilün
Bilür zebânını bî-mâr yine bî-mâruṇ

Fitîl-i hançeri bilmez ne işler 'uşşâka
Hırâş-ı zahmını seyr itmeyün dil-i zâruṇ

- 5 Çü 'Âzim olda ne cenberden oldığın hallac
Çeken bilür sitem-i ebrû-yı kemân-dâruṇ

* Ü. 135b., S. 250b.

1b makta beytinde de tekrarlanmıştır.

79*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

1 Memnûn-ı zahm-kâri-i müjgânuşam senün

Sîr-âb-ı âb-ı hançer-i bürrânuşam senün

Hûn-âbe rîz-i dîde-i ümmîd isem n'ola

Nezzâre senc-i 'ârîz-ı rahşânuşam senün

Kâm-efgen-i dile ne var ey zülf-i müşg-pâş

Demdür ki bî-karâr u perîşânuşam senün

Ümmîd-i bû-yı h'âhiş-i berg-i vişâl ile

Şîven-perest-i tarf-ı hıyâbânuşam senün

5 Merhem-gedâ-yı vuslâtun olmaz gönül ki tâ

Me'lûf-ı zahm-ı deşne-i hicrânuşam senün

Mu'cîz-tırâz iken dil 'Âzim gibi henûz

Hayret edâ-yı vaşf-ı zenehdânuşam senün

* Ü. 135b., S. 250b.

3a ey zülf-i müşg-pâş: ey müşg-pâş S.

80*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 O mâh-ı nev ki gözüm̈den nihân olur giderek
Du çeşm̈ hayra ver encüm-feşân olur giderek

Söz açma Rüstem-i nâ-derdgâh-ı çeşminden
Şakın ki râz-ı dilün̈ dâsitân olur giderek

Kalursa böyle o nâ-reste tıfl-ı nâzı göreğ
Nigâh-ı şûhı gibi bî-emân olur giderek

Çemen-zemîn-i ruhun̈ feyz-i âb-ı âteşden
Nümûne-i gül-i hâversitân olur giderek

- 5 O şeh-süvâr bu hüsn-i bed' ile Âzim
Zemîn-i işveye şâhib-kırân olur giderek

* Ü. 136a., S. 250b.

81*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fa'ûlün

- 1 Çeşmün ki kaçan füsûnbâr eylersün
Bismilgeh-i 'aşkı lâlezâr eylersün

İtdükçe ğazabgehi ruhun şu'le-fürûz
Hurşîdi girift-i ıztırâr eylersün

Ser-mest-i füsûn iken nigâh-ı ğamzen
Vakf-ı teb-şîve-i humâr eylersün

Tâ sende bu hüsn-i dil-rübâyî vardur
Çok zârı heves-tırâz eylersün

- 5 'Âzim gibi şad-hezâr itmedesün
Ey gonce ne sih'r ider ne kâr eylersün

* Ü. 138b., S. 251a.

82*

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

- 1 Zîver-i dest-i şabâ zülf-i 'abîr-efşânun
N'ola âşüfte dimâğ olsa giriftârânun

Âhuvân-ı Hotan-I Çîni ciger-hûn eyler
Cilve-i nâzda hûnî-nigeh ol çeşmânun

Çâre sûzân-ı ğam dest-i sitemdür ey dil
Çâk-ı cîbüñle hem-âlûfte n'ola dâmânun

Nezzare-senc-i dil âşüfte-nihâd olmadı hiç
Ne 'aceb tîre derûndur nigeh-i fettânun

- 5 'Âzimâ rûh virür vaşf-ı lebinde sühana
Tarh efsûnumı ider hâme-i sih'r-'ünvânun

* Ü. 136a., S. 251a.

83*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Ne bu vaz[°]-ı tegâfûl-gûne âhumdan mı incindün
Yâ zahm-ı hançer-i târ-ı nigâhumdan mı incindün

Zamândur rû-yı gerdân-ı dil-i âşüfte-ülfetsün
Temennâ-yı nigâh-ı feyz h[°]âhumdan mı incindün

Nigâh-ı sûziş-i kalb-i şabûrı itmedük gitti
°Aceb kim nakş-ı dâğ-ı âh-ı şâhumdan mı incindün

Hayâlün gayriden vahşet-girift-i dest-i fikretdür
Der-âğûş-ı nigâh-ı gam-penâhumdan mı incindün

- 5 Siyeh-mest-i cünûndur °Âzim bî-mâr-ı °afv eyle
Nigâh gâh u küstâhi-i âhumdan mı incindün

* Ü. 136a., S. -----.

84*

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

- 1 Olsa tâbiş-fiken-i bezm-i ruh-ı tâb-zenün
Olur eksikliği zâhir meh-i pertev-fikenün

Bülbül-i zâr ki 'âşık geçer iç gönlünden
Hâr-hâr-ı dikenin bilmez o gül-pirehenün

Oldı revnâk-şiken sebz-i bütân-ı Keşmir
Hayli ranâlığı var şâhid-i serv-i çemenün

Güft-gû-yı mey-i pür-tâbdan el çek zâhid
Degül ağzun kaşığı sâgar-ı pür-bâdesinün

- 5 'Âzim üftâde-dil olsağ n'ola pinhân itdi
Sebz-i hod-rû-yı haş-ı nev-resi çâh-ı zekânun

* Ü. 136a., S. 251a.

85*

Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlâtün/ Fe'îlün

- 1 Çehre-perdâz-ı figânî idüp ey dil rakamun
Haclet-âverde-i behzâd-ı füsûn kıl kalemün

Hayli itdün bize çün giryen ile ğam-h'ârı
Billâh ey dîde-i hûn-bâr-ı ziyâd ola demün

'Arz-ı hal itmege bin kerre maḥal düşdi yine
Der-kenâr olmadı âmâl-i temennâ-yı ğamun

Söz çok efvâhda evşâf-ı ruhında ammâ
Söz bulunmaz leb-i şîrînine ol gonce-femün

- 5 Burc-ı hüsnünde kırân itdi hûr-i rûyuḥla
N'ola manend-i hilâl olsa du-ebrû-yı hamun

* Ü. 136b., S. 251b

86*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Tezyîn olundı ravza-i nüzhet-serâ-yı gül
Benzer ki seyre çıkdı şeh-i zer-livâ-yı gül

Teng itdi 'âlemi başına seyli-i hazân
Gülşen-serâya sığmadı bir bî-nevâ-yı gül

Keşkûli âb-şârına qor naqd-i jâleden
Deryûze-kâr-ı bezm-i çemendür gedâ-yı gül

Târın şu'a-ı dîde-i bülbülde eylemiş
Ger çeşm-i bülbül olsa 'aceb mi kabâ-yı gül

- 5 Dibâ-yı sebz-gûnde tamgâ-yı âldur
Eşkûfte sebzêârda revnaq- fezâ-yı gül

Ahşentü kim berâ-yı hezâr 'Âzimâ henûz
Yek-sâle râhdan geliyor dil-rübâ-yı gül

* Ü. 136b., S. 251b.
3a keşkûli: keçkûli S.

87*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Yanmış çemende sûziş-i âh-ı hezâra gül
Benzer ki reşk ider bu dil-i dâğ-dâre gül

Rem-hürde-i celâlî idüp 'andelibini
Yüz virdi nûk-ı hançer-i ser-tîz hâre gül

Dil-teng sûziş-i dil-i zâr-ı hezârdan
Olmakda hârzâre yine pâre pâre gül

Şebnem degül ruhında 'arak-rîz-i şerm olup
Taḥrîr-i 'acz ider varak-ı 'itizâre gül

- 5 Nakḳâş-ı şun' bu gâzelin yazsun 'Âzimâ
Dîvânçe-i belâgat-ı nazm-ı bahâra gül

* Ü. 136b., S. 251b.

88*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ F'âilün

- 1 Şermendegî-i hüsniñ ile la'l-pûş gül
Vasf-ı 'izâruñ itdi meger tâze-gûş gül

Âyîn-i resm-i 'aşkı 'acebdür bu gülşenüñ
Bülbül terâne-senc-i tazallum-hamûş gül

Var ise itdi meyl-i çemen ol cefâ-pesend
Olmuş nevîd-i maqdemine çeşm ü gûş gül

Tâ ki hırâş-ı renciş-i cîn-i cebîn-i nâz
Bir kerre rû-yı bülbüle ey hod-fürûş gül

- 5 Bülbül terâne-perver-i ğam 'Âzimâ henûz
Sâġar be-dest bezmgheh-i 'ayş u nûş gül

* Ü. 136b., S. 252a.

89*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fa'ûlün

- 1 Kim dir saña çün cû-yı çemen germ-i hamûş ol
Mânend-i yemm-i jerf-i hired düşmen-i cûş ol

Ger muntazır-ı va'd-ı kudûmısuñ o servün
Gelin gibi ser-tâbe-kadem dîde vü gûş ol

Nâ-dân-ı girân câne heme nîş-i nemâ ol
Dânâ-yı kerem-hûya sebük-halka-i gûş ol

Pervâneveş it câyuñı âgâh hamûş
Bûlbûl gibi tâ çend-göñül zemzeme gûş ol

- 5 Esb-i kalemün kerem-inân it yine Âzim
Ser arşa-i fikretde birâz cilve-fürûş ol

* Ü. 137a., S. 252a.

3b hûya: çün Ü.

90*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Helâk olsam hayâl-i vuşlat-ı hâtır-firîb itmem
Çemenzâr-ı cünûnı lâne-i murğ-ı garîb itmem

Olurken cilveger çeşmümde 'aks-i 'ârız-ı dil-ber
Hayâl-i gonce-i revnak-tırâz-ı şîşe-zîb itmem

Gönül gam çekme çeşm-tîz-i fehmi-i dil-rübâ varken
Seni şâyeste-i sebbâbe-i dest-i tabîb itmem

Neşât-ı bezm-i vaşlı pâye-i hicr-i perîşânı
Anunçün ben ümîd-i şohbet-i hâş-ı habîb itmem

- 5 Semûm-ı bâd-ı âlum lerze-bahş-ı çarh iken 'Âzim
'Acebdür gâret-i harmenüğe 'ömr-i rakîb itmem

* Ü. 137a., S. -----.

91*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

1 Nümâyân zahm zahm-ı laht-ı dil şemşîr-i nâ-malûm

Eser peydâ mü'essîr gâ'ib ü te'sîr nâ-ma'lûm

Nice dâniş-verân-ı âlem izhâr-ı telâş itmez

Kazâdur zîr-i ğayb u şîve-i takdîr nâ-ma'lûm

Cihânda bezl-i cûd olmaz meger tâ devr-i Âdemden

Kerem gümbûde şahs-ı mükrimet-tahmîr nâ-ma'lûm

Hemîşe ehl-i ğam nâ-ehle şâdî vâye derûnda

Rûsûm-ı şîve-i evzâ'-ı çarh-ı pîr nâ-ma'lûm

5 Esîr-i töhmet-i nâ-gerde cürmüz hayf-ı âlemde

Mükâfât itmede gerdûn bize takşîr nâ-ma'lûm

Cihân vâ-beste-i dâm-ı ğam-ı dâd u sited yekser

Ne hikmetdür bu kim şayyâd yok nahcîr nâ-ma'lûm

Görenler fenn-i aşkı böyle itmiş ihtiyâr Âzim

Ki mefhûmı heme nâ-âşinâ ta'bîr nâ-ma'lûm

* Ü. 137a., S. 252a.

92*

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/Fâ'îlün

- 1 Hem-zebân-ı ğamzeyüm âfet nedîmimdür benüm
Şîve-i tîr-i kazâ yâr-ı kadîmimdür benüm

Perveriş-yâb-ı nesîm-i şu'le âb-ı ğamzedür
Dâğ-ı dil kim ğonce-i tab'-ı elîmimdür benüm

Olmasun bî-hûde bîmâr-ı nigâhuñ fitne-sâz
Kim berîd-i kâkûlün mâr-ı Kelîmimdür benüm

Âyet-i besmel degül tîğ-i nigâh-ı yârde
Ser-nüvişt-i şafha-i fark-ı du-nîmimdür benüm

- 5 Ben o pür-cürm-i ğünâhum heft-dûzah-ı Âzimâ
Kim şerâr-ı şu'le-i nâr-ı cahîmimdür benüm

* Ü. 137b., S. 252b.
2b kim: ki S.

93*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Meftûn-ı hâl-i dil-ber-i hûn-rîz-i meşrebüm
Bu deştgâh-ı fitnede Mirrîh-i kevkebüm

Ümmîd-h'âh-ı feyz ise benden kazâ n'ola
Zehr-âb-ı ârzû ile câm-ı leb-â-lebüm

İtmem zebân-ı h'âhişüm âlûde-i niyâz
Bir sâde levh-i dağdağa-i kayd-ı maṭlabum

Zehr-âb-ı ğam şarâb-ı elem-ber gelür baṇa
Sâkî kedû-ṭabî'at ü peymâne meşrebüm

- 5 Rûh âşinâ olursa n'ola nazmum 'Âzimâ
Ṭıfl-ı Mesîh-dâniş-i 'icâz-ı mektebüm

* Ü. 137b., S. 252b.

94*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Görünce çeşmini hûn-âbe rîzdür bildüm
Tamâm-ı merhem-i cân-ı'azîzdür bildüm

O serv-i tâze-resî der-hırâm-ı nâz görüp
Nümûne-i fiten-i rest-hîzdür bildüm

Siyâh-ı mesti-i çeşminden ol sitem-kârın
Zemîn-i sîneyi vakf-ı sitîzdür bildüm

Nesîm-i şubhı hem-âğûş-ı gîsuvân göricek
O dâhî bir kühen-i âşûb-hîzdür bildüm

- 5 Zemîn-i Rûmda muhiç-i nikâtdan 'Âzim
Sülhanda hasret-i çeşm-i temîzdür bildüm

* Ü. 137b., S. 252b.

95*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Ğulüvvi-i derd ile bir âh-ı şu'le-cûş itdüm
Ki heft dûzahı şermende-i ħurûş itdüm

Ĥadeng-i târ-ı nigâhum ide eşer şâyed
Anuñçün ârızuñ âhumla zerre-pûş itdüm

Henûz neşvesini görmedük eger çi göñül
Cihân cihân kadeh-i nâ-güvârı nûş itdüm

Ümîd-i cevher-i la'l-i ferâñ-resânuñ ile
Dirîğ yok yere itlâf-ı nakd-ı hoş itdüm

- 5 Ne-ğam-zebân olalı midhat-ı 'izârıñ ile
Çemende gülbüni Âzim hezâr-gûş itdüm

* Ü. 137b., S. 253a.

96*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 O denlû zaf ile lağziş-girifte-i pâvem
Ki ihtirâz ile hem-râh olur baña sâyem

Zebân-ı mu'cize-i feyz-i tercümânumdur
Rumûz-ı mülheme-i nûkte-i merâyayem

Garîk-ı hayret-i u'cûbe vaz'-ı gerdûnem
Gören şanur ki beni hânde-senc-i bî-câyem

Hezâr dâğ degül tende seyr-i hüsni ile
Ser-â-ser âyîneveş dîde-i temâşâyem

- 5 O şûh-ı işve-pesend itsün ihtirâz Âzim
Çü nahl-i şu'le-i gam âteş-i ser-â-pâyem

* Ü. 138a., S. 253a.

97*

Mefû'îlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fa'ûlün

- 1 'Aks-i ruhunı zülf-i siyeh-tâbda gördüm
Ben feyz-i kelîm-efgeni girdâbda gördüm

Ta'bir idemem neşve-i taşvîr-i cemâlün
Ol Yûsuf-ı gül-pîrezeni h'âbda gördüm

Üftâde-i zülfünde olan pîç ile tâbı
Ne şu'lede ne hilkat-i sîm-âbda gördüm

Ta'lîk-ı meşîyyet gibi âsâyîş olur mı
Her hayreti ben muvakkıf-ı esbâbda gördüm

- 5 'Aks-i ruhun itdüm yine sâgarda temâşâ
Hûrşîdi nihân-ı şu'le-i mehtâbda gördüm

Pür-tâbi-i dâğ-ı dil-i âşüfte nihâdı
Ne gülde ne bir gülşen-i sîr-âbda gördüm

Hem-reng-i nifâk eyle vifâk 'Âzim 'acebdür
Bu şiveyi ben mezheb-i alhbâbda gördüm

* Ü. 138a., S. 253a.

3a zülfünde olan pîç ile tâbı: zülfündeki bu pîç-i tâbı
6b bir gülşen-i sîr-âbda: gülşende ne sîr-âbda S.

98*

Mefâ'ilün/ Fe'îlâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'îlün

- 1 Hemîşe zahm-ı hûr-ı hârâr-ı hicrânûm
Meger ki şâhid-i bahtumla ey dil-ihvânûm

Eger çi sûziş-i hasretle dil-perîşânûm
Garîbdür yine memnûn-ı dâğ-ı hırmânûm

Mesîlî bâdeye gird-i tecerrüdüm ki henûz
Mişâl-i şu'le-i cân-sûz-ı derd-i 'uryânûm

Menem o gonçe-i gülbün-tırâz-ı dehr olalı
Gulûvvi hayret-i takât-şikenle hayrânûm

- 5 Kõ zâhid 'aşîka tecdîd-i 'aşkı ben evvel
İzâ'at eyle geçen vaktîme peşîmânûm

Bu hudâgâhda 'Âzim ne dâğ-ı hasret-i dil
Ne ârzû-keş-i kânum ne dil-perîşânûm

* Ü. 138a., S. 253b.

99*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Ğulüvvî laht-ı dilde hûn-feşân oldukça çeşmânum
Olur âyîn-tırâz-ı gülsitân her şâh-ı müjgânum

Harâret ihtilât-ı sûz-ı aşkum hayli demlerdür
Beni sır-âb-ı âb-ı hançer-i kâm ile sultânum

Neler çekdiklerin takrîr iderler dest-i gamzeneden
N'ola hem-dest ise her lahza dâmân-ı girîbânum

Perîşân cûylar gonce-şikest-i reng ü güldür hem
Meger kim aẓm-i gül-geşt itdi ol serv-i hırâmânum

- 5 Devâ-cû olsa tîğ-i gamzesinden dil n'ola Âzim
Benüm bî-hûd olur elmâs-ı gamdan dâğ-ı hicrânum

* Ü. 138b., S. 253b.

100*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Yine câm-ı hilâl-ı 'işret ser-şâr göstereün
Nedür devr ü teselsül sâkî-i devvâr göstereün

Tesellî-yâb olur hırmân nihâd-ı hasret isterse
O mir'ât-ı melâhat şûret-i âzâr göstereün

İde şâyed o hûnî meyl-i gülşen-i 'âşık-ı pür-derd
Dil-i pür-âteşîn.....göstereün

Füsûn-perdâz olup tâ derdgâh-ı nâzda ğamzen
Nedür pür-hâş-ı restüm şîve-i peykâr göstereün

- 5 Ciger-rîşân-ı ğam-efzûni-i rahîmiyle hoş-dildür
Tabîb-i ğamze câne merhem-i âzâr göstereün

Birâz da rûzigâr itsün perîşân zülf-i müşginün
Ġarîk-ı mevc-i hicre dâmen-i kühsâr göstereün

Taraflıhum gelmez o sengîn-dile 'uşşâk ger 'Âzim
Hezârân şîve-i Ferhâd-ı Şîrîn-kâr göstereün

* Ü. 138b., S. 253b.

1b devvâr: ----- S.

3b göstereün: ----- S.

3b'de boş bırakılan yer metinde yoktur.

101*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Yeter telhî-i ceṽr-i gerdiş-i devvâr söylensün
Birâz da baḥs-i devr-i sâgar-ı zer-kâr söylensün

Cihânı ğark-ı hûn itdüm nıgeh-senc olmadun bir kez
Bu demler tâ şabâḥ-ı maḥşer ey hûn-hâr söylensün

Bu ğüne kalmasun gül-ğonce-i esrâr-ı ser-beste
O şâh-ı 'arz-ı hâl-i 'âşık-ı bîmâr söylensün

Şaf-ı 'uşşâka tîğ-i nâz çekmesün Rüstem ğamzen
Yine bir dâstân-ı heft-hân tekrâr söylensün

- 5 Ğalaṭ-senci-i zâhid bes birâz da meclis-i meyde
Rüsûm-ı nağme-kâr-ı şîve-i evtâr söylensün

Müneccim fitne-i devr-i kamerde baht besdür bes
Zuhûr-ı haṭ-ı âşûb-efgen-i dil-dâr söylensün

Hemîşe 'Âzimâ vaşfeyle ol gül-ğonce-i hüsni
Hezâr-ı dil olup mu'ciz-raḳam her bâr söylensün

* Ü. 138b., S. 254a.
1b bahs: baht S.

102*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Ser-â-ser aştı düşmen-i cihân çeşmân-ı mestün den
Zemîn pür-şûr-ı ğavğa ğamze-i ğavğa-perestün den

Hemîşe cîb ü dâmân hurd-ı şad-çâk-i gerden dūr
Figân ey âfet-i âşûb-hîz-i fitne-destün den

Teraḥḥum ey perî bir dem mi var kim olmaya 'uṣṣâk
Derûn-eşkeste dest-i ğamze-i hâtır-şikestün den

Zemîn-i geşt-i dil-i vâ-sûhte-bâzân-ı cevruñle
Nenün memnûmyuz ey çarḥ-ı dîn bâlâ-yı destün den

- 5 'Aceb mi olsa nâ-sencîde nazmı 'Âzim-i zârur
Ki olmuş kilki de âşüfte fikr-i çeşm-i mestün den

* Ü. 139a., S. 254a.

103*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Rehâ bulsun mı dil zahm-ı hadeng-i cân-sitânından
O ebrû kim kazâ bir dâğ-ı hasretdür kemânından

Nice âsûde olsun dil bu miḥnetgehde kim eyler
Kazâ deryûze-i fenn-i fiten darü'l-emânından

Şikâyet ey perî şemşîr-i tîz-i der-miyânundan
Degül âsûde bir dem sîne-i 'âşık ziyânından

Degül gülbün çemen lebrîz-i dâğ-ı reşk-i hasretdür
O şûlun câ-be-câ gül-bûse-i hâlet-resânından

- 5 Mişâl-i table-i âmâc-ı vâyem zahm-ı miḥnetdür
Uşandum nâvek-endâzân-ı hüsnün imtîhânından

Garâz da'vâ degüldür işte meydân-ı sühân 'Âzim
Eger var ise gelsün bu zemînün esbrânından

* Ü. 139a., S. 254a.
5a vâyem: dâ'im S.

104*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Degül bî-hûde ye's dil-ber-i şîrîn-i dehânından
Uşandurdu felek Ferhâd-ı zârı tatlu cânından

Nice âzâde-hâl olsun göñül şahs-ı kazâ dehrün
İder deryûze-i fenn-i fiten darü'l-emânından

Kemer-bendinde yârün seyr idendür tîğ-i pür-tâbın
Çıkar bir cû-yı ter der-dâmen-i serv-i miyânından

O bed-kîş-i cefâ-perverden îzz ümmîd-hâl-ı kâm
Kazâ meşq-ı cefâ eyler nigâh-ı mihrîbânından

- 5 Göñül şahs-ı 'ademdür gâlibâ çarh-ı cefâ-kârün
Gören rû-yı vefâ âyîne-i hâversitânundan

Tevakkuf yok bu âmed-şüd-serâda ehl-i ümmîde
Nice fark olsun Âzim mîzbânı mîhmânından

* Ü. 139a., S. 254b.

1b Ferhâd-ı zârı: feryâd-ı zârı S.

2a âzâde: âsûde S.

2a dehrün: eyler S.

2b ider: kazâ S.

4ab ---- S.

5ab ---- S.

105*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Perîşân-sâz olursın gîsû-yı cânâne bakmazsun
 'Acebdür hâtır-ı 'uşşâka hîç ey şâne bakmazsun

Şifâ bî-gâne kânûn-ı tabîb-i çeşm-i şûhunđan
 Anunçün hastegân-ı rencîş-i hicrâne bakmazsun

Cerîsîn hakk budur ey dîde-i ter çeşm-i dil-dâre
 Olursın mâcerâ-gû ğamze-i fettâne bakmazsun

O şem'-i hüsne ben yandukça sûz-ı dâĝ-ı derdümden
 Ne denlü pîç pîç-i reşk olur pervâne bakmazsun

Degülsün şûretâ ahvâl-i ğüne vâkıf ey 'Âzim
 Verâ-yı perde-i esrâra âĝâhâne bakmazsun

* Ü. 139b., S. 254b.

106*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

1 Perîşân-sâz-ı zülf-i pür-şikendür pençe-i cânân

Cihâna âteş-endâz-ı fitendür pençe-i cânân

Siyeh-mest-i füsûn sâgar be-kef ser-meclis-i meyde

Gül-i la'lin-i nev-şâh-ı çemendür pençe-i cânân

Hemânâ şem'a-i kâfûrdur ol sâ'ad-ı sîmîn

Fürûğ-ı şu'le-balş-ı encümendür pençe-i cânân

Letâfet-perver-i nâzik-ter ü sîmîn-i feyz-âver

Meger gül-berg-i şâh-ı yâsemendür pençe-i cânân

Olur her bir bakışda şad-letâfet rû-nümâ ey dil

Bihîn âyîne-i mu'ciz-fikendür pençe-i cânân

5 Be-kef câm-ı hilâlî bezmde çün sübha-i hûrşîd

Girbân-ı sipihre çâk-zendür pençe-i cânân

Hınâ-i gövde-i hûn derûn oldukça ey Âzim

Süheyl-i zîb-i bahşâ-yı yemîndür pençe-i cânân

* Ü. 139b., S. 254b.

1ab pençe-i cânân: sübha-i cânân S.

6a sübha-i hûrşîd: şu'le-i hûrşîd S.

107*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 'Aceb mi olsa dil ye's-âşinâ-yı ilticâ düşmen
Beni bî-gâne-i kâm eyledi ol âşinâ düşmen

İden âhen dil-i dil-dâre mıkñâtıs-ı reşk âhen
Ezel itmüş benüm kâh-ı ümîdüm kehrübâ düşmen

Ricâ memnû' tazallum bir taraf-ı rûz nigâhında
O şâh-ı hüsn-i cevri-âyîn hayfâ müdde'â düşmen

Gül-i âmâlüm itdi baht-ı vârun sürmedân-ı ye's
'Aceb mi olsa mürğân-ı riyâz-ı dil-nevâ düşmen

- 5 N'ola olsa hevâ-yı aşkdan dil-teng-i dâğ-ı ğam
Bu bâğun ğoncezârı şu'le-perverd-i şabâ düşmen

'Aceb mi seng-i ğamdan nâle-senc olmazsa dil 'Âzim
Şikeste-sâğar-ı billûr olur zîrâ şadâ düşmen

* Ü. 139b., S. 255a.

2b kâh: kâm S.

3a nigâhında: nigâhından S.

108*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü /Mefâ'ilü /Fe'ûlün

- 1 Ğamzen gibi 'âşıkā vü âğyâra'adûsun
Çün tîğ dîdum ey gül-i ne-şüküfte durûsun

Her nazrada biñ zârı perîşân-dil idersün
'Uşşâk ile ey şûh hemân seng ü sebûsun

Yok muşhaf-ı ruhsârına nezzâreye ruhsat
Ey dîde-i ter vâir ise muhtâc-ı vuzûsun

Bu şîve ve bu hüsn-i ser-efrâz ile el-hakk
Şâyeste-i şad u lûle-i na'râ-i hûsun

- 5 'Âzim nice olur 'arz temenna ki ğamunđan
Çün ğarka-i yemm bî-hûş u dem-beste gelûsun

* Ü. 140a., S. 255a.

109*

Mefû'lü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Olur çemende çeşm-i hezâra diken diken
Ger olsa hem-leţâfet-i berg-i semen diken

Sevdâ-girân-ı 'aşkda yokdur hevâ-yı sûd
Ümmîd-i tuhm ider mi bu bâga diken diken

'Uşşâkı kâm-yâb ider âhîr-niyâz-ı şeb
Bâr-âver-i murâd olur elbet eken diken

Târın şu'â-ı dîde-i hasretten eylemiş
Pîrâhen-i melâhat-ı yârı biçen diken

- 5 Nâ-dîde gurbet 'âşıkâ 'Âzim garîbdür
Olur firâş-ı râhat u peşm-i vâtan diken

* Ü. 140a., S. 255b.

110*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Dilün o'ârız-ı terdür geçen hayâlinden
 'Aceb mi geçse gül ü nesteren hayâlinden

Degüldi dîde-i Ya'kûb a'mâ girifte velîk
 Nigâha dem yoğ idi pirehen hayâlinden

Göreydi tâb-ı ruhun ger 'aķîķ-i dîde henûz
 Geçerdi reng-i süheyl-i Yemen hayâlinden

Hayâli de o perî gibi âfet-i dildür
 Fiğân o âfet-i şûriş-fiken hayâlinden

- 5 Eger çi zerre kadar bir 'alakâdur 'Âzim
 Geçilmez ol leb-i şeker-şiken hayâlinden

* Ü. 140a., S. 255b.

111*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Şikenc-i zülf-i siyâh şanma rahnegehdür bu
Kaẓâ-neverd-i temennâya dâm-ı rehdür bu

Hased o 'âşık-ı hicr-âzmâya kim diyeler
Tamâm sülhte-i şu'le-i günehdür bu

Neşât-ı kâmu humâr-ı sitemle ter'emdir
Şakın şakın ki gönül feyz-i kâh-ı kehdür bu

Rakîbe kâm-ı naşîb ehl-i 'aşka vâye-şekîb
Tamâm-ı şîve-i çarh-ı ğalaṭ-nigehdür bu

- 5 Degül miyân-ı 'izâr-ı terinde hâl-i siyâh
Nişâne-i nigh-i çeşm-i mihr ü mehdür bu

Hazer ümîd-i şarâb-ı lebinden ey 'Âzim
Uşûl-i mezheb-i tahkîkde günehdür bu

* Ü. 140a., S. 255b.

112*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Senden vefâ ider dil-i bî-çâre ârzû
Kim hâste gördiginden ider çâre ârzû

Nâ-dîde seyr iken eşer-i neşve-i vişâl
Bilmem neden düşer dil-i bîmâre ârzû

Rûz-ı ezelde böyle zuhûr eylemiş gönül
Nâ-dâna kâm u 'âşık-ı dîdâre ârzû

Mübhemçü cüz-i lâ-yetecezzâ dehân-ı yâr
Bîhûde itme yok yere âvâre ârzû

- 5 'Âzim çekilmez ârzû-yı zülf-i yârdan
Manşûrvâr-ı 'aşkı çeker dâra ârzû

* Ü. 140b., S. 256a.

113*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Ruḥunda kâkülün oldukça kâh-ı pîçîde
Olur hezâr-ı dil-i ğam penâh-ı pîçîde

Henûz mâh ḥayâl-i ruḥla olmadadır
Ketân-ı şabr-ı dil derd-ḥâh-ı pîçîde

Olur cebînüñe şarf-ı nezzâre itdükçe
Çü mû-yı sūḥte târ-ı nigâh-ı pîçîde

Esîr-i fikr-i ḥaṭundur göñül olursa n'ola
Mişâl-i şu'le gehî rastgâh-ı pîçîde

- 5 Müdâm âteş-i cân-sûz-i dille hem-demdür
‘Aceb mi olsa medd-i dûd-ı âh-ı pîçîde

Nezâregâh-ı cemâlinde ‘Âzim ol şūḥun
Fürûğ-ı dîde-i ḥûrşîd ü mâh-ı pîçîde

* Ü. 140b., S. 256a.

114*

Mef'ûlû/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü /Fâ'ilün

- 1 Bir hüsne nâzır ol ki seni bî-hod eyleye
Evrâk-ı neng ü şabrunı âteş-zed eyleye

Âyîne hâne-i dili 'arz it o hüsne kim
Lebrîz-i 'aks-i pertev-i la-yu'ad eyleye

Bir nev-tabîb-i nâze gönül ol girifte dil
Kim dâğ-ı dil-hırâş-ı gamun sîsad eyleye

Ol âteş-i cemâle bak âyîne-i dilün
Bî-jeng-i reng-i şûret-i nîk ü bed eyleye

- 5 Sevdâ yayana haşşâ dih-i pâdzehr olur
Kim zahm-kâri dil o gül-berg-i had eyleye

'Âzim o şûha sîne-keş ol tâ ki gamzeler
Hûn-âbe-i derûnuñı tîrûñ zed eyleye

* Ü. 140b., S. 256a.

115*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fa'ûlün

- 1 İtse n'ola dil çâre temennâ kimi görse
Bîmâri ider ümmîd-i müdâvâ kimi görse

Sâgar be-kef-i vuşlat iken bûlbûl 'acebdür
Bî-hûde ider nâle-i bî-câ kimi görse

Âvâre-i sevdâ-yı miyânun gibi ey şûh
Âgûş-güşâ şevk ile deryâ kimi görse

Ser-mest-i tegâfûl nigh-i nâz-pesendün
Eyley yine biñ şîve-i îmâ kimi görse

- 5
Mey-nûş şanur müdmin-i şahbâ kimi görse

Çeşmânı ser-endâz-ı füsûn gerçi o şûhun
'Âzim siper-i zahm ider ammâ kimi görse

* Ü. 140b., S. 256b.

5a ----Ü.,S.

116*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Olaydı mahrem-i sırr-ı güdâz-ı pervâne
Bu gûne itmez idi keşf-i râz pervâne

O şem'î-bezm-i tegâfûl tamâm ser-hôşdur
Henûz kâse be-dest-i niyâz pervâne

'Aceb berehmen-i âteş-perestdür ki müdâm
Görünce şem'î-perestiş-tırâz pervâne

Gelürdi ketm-i 'ademden zühûra sühtevâr
Olaydı mahrem..... pervâne

- 5 Göreydi tâbiş-i ruhsâr-ı tâb-dâdenî ger
Olurdu bezm-i meye şu'le-bâz pervâne

Bu gûne kendüyi urmazdı bulmasa 'Âzim
Mehekk-i şu'lede ger imtiyâz pervâne

* Ü. 141a., S. 256b.

4b'de boş bırakılan yer metinde yoktur.

117*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 İder teḳarrüb-i ḥüsn iltimâs pervâne
O şem'î tâbde eyler kıyâs pervâne

Yaḳardı nüh-feleki çokdan âteş-i âha
Fenâ-yı şem'eden eyler hirâs pervâne

‘Aceb heves-zede-i şu‘le-mestdür ki ider
Çerâğ-ı sâğar-ı pür-mey kıyâs pervâne

Çerâğ-ı âhı n’ola zîb-i şubḥ ise her şeb
O şem'î-i ‘işveyi eyler hirâs pervâne

- 5 Bu gûne itmez idi keşf-i râz-ı dil ‘Âzim
Olaydı merd-i ḥaḳîḳat-şinâs pervâne

* Ü. 141a., S. 256b.
2a fenâ: figân S.

118*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fe'ilün

- 1 Hûy-kerde rûyî gösterür ol âb u tâbla
Âmîziş eylemek nicedür âteş âbla

Olmazdı dil-şikeste-i reh-yâbi-i heves
Pây-ı ümîde degmese ger çeşm-i âbla

Çıkmaz nuķûş-ı vuşlatı levh-i hayâlden
.....

Merhem-gedâ-yı ğam ne kadar eylese su'âl
Olmaz tabîb-i çeşmi hem-ülfet-cevâbla

- 5 Pür-pîç ü tâb-ı kâkül iken Âzimâ göñül
Bir kayda dâhî düşdi hatt-ı müşg-i nâbla

* Ü. 141a., S. 257a.

3b -----Ü.,S.

119*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Göñül 'arz eyle hâlün hançer-i cânâne düşdükçe
Ne kanlar yutdığın naklet o hûn-efsâne düşdükçe

Siyeh-mest-i cünûn-ı 'aşkdur mâzûr tut sâkı
Niyâz-ı câm-ı la'lûnle göñül dâmâne düşdükçe

Bedîdâr eyler âğûş-ı kamerde mihır-i pür-tâbı
Fürûğ-ı 'aks-i hüsnün sâgar-ı rahşâne düşdükçe

Sipih-r-i düne vehm-endâz-ı cândur 'aks-i müjgânun
Gehî dâmân-ı ebrû-yı kemândârâne düşdükçe

- 5 Perîşân-hâtır-ı 'âşık-ı zârı pây-mâl itme
'Şabâ kaldur kerem kıl kâkülün dâmâne düşdükçe

* Ü. 141b., S. 257a.

120*

Mef'ûlû/ Fâ'îlâtü/ Mefâ'îlû/ Fâ'îlün

- 1 Hicr ile dil ğariķ-ı yemm-i ıztırârda
Hergün o serv-i sâye-fiken bir kenârda

Bülbül tesellî-yâb-ı vişâl olmak istese
Mümkün mi dâ'imâ o gül-âğûş humârda

Eylerdi câm-ı vaşluñı hüsyâr-ı ğam taleb
Bir başķa neşve bulmasa renc-i humârda

Ol pür-füsûn gelür deyü üftâde'âķıbet
Peyk-i nezâre ķaldı reh-i intizârda

- 5 Âzim ķalursa dilde bu sevdâ-yı zülf-i yâr
Bir toz ķoparmayınca ķomam rûzigârda

* Ü. 141b., S. 257a.
3b bulmasa: bulsa da S.

121*

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

- 1 Nâ-revâdur 'âşıkâ cânân cânân üstüne
Zahmı nâ-bihbûd ider dermân dermân üstüne

Ḳatl-ı 'âşıkdan tağayyür gelmez ol sengin-dile
'Arşa peyvest olsa ger efgân efgân üstüne

Gûş idelden çâşni-i zahm-i ğamzen ehl-i 'aşk
Toldı bismilgâh-ı ğam kurbân kurbân üstüne

.....
Eylemiş 'uşşâk ile peymân peymân üstüne

- 5
.....

* Ü. 141b., S. 257b.

4a ----Ü.,s.

5ab ----Ü.,S.

122*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Seyr-i ruh-ı 'arûs-ı şafâ mümkün olmadı
 Bîñ dil virildi rû-nümâ mümkün olmadı

Dil nev-niyâz iken dahî geçdi zamân-ı kâm
 Hem-çün namâz-ı 'ıyd kazâ mümkün olmadı

Ne-şüküfte kaldı gonçe-i ümmîd vâir ise
 Bâğ-ı dile güzâr-ı şabâ mümkün olmadı

Dil çeşmine girifte ve yok çâre-i halâş
 Kâfir elinde kaldı rehâ mümkün olmadı

- 5 Dârû-yı la'lin itmedi el-hâkk dirîğ o şûh
 Âmma marîz-i 'aşka devâ mümkün olmadı

Vaşf-ı lebinde çok tek ü pû itdün 'Âzimâ
 Âmmâ henûz hâkk-ı edâ mümkün olmadı

* Ü. 141b., S. 257b.
 1b dil: ----- Ü.

123*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Ser-germdür o lücce-i vuşlat şadef gibi
Emvâc-ı baıır-ı hasret ile kef-be-kef gibi

Şıgmaz uşûle h'âhiş-i cerr-i vişâl-i yâr
Yüz kızdırup niyâzda olsaı da def gibi

Düşdüm hevâ-yı zülfüne ümmîd-i vaşl ile
Kârım netîce-i emel-i âh esef gibi

Girmez kef-i ümîdime ser-rişte-i vişâl
Dil-süfte olsa hicr ile dürr-i Necef gibi

- 5 Âzım bilürler ehl-i ma'ârif mürâyeti
Ben da'vâ-i müfâhare itmern şeref gibi

* Ü. 142a., S. -----.

124*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 H̱ayâl-i 'ârızun derd-i derûnum tâzelendürdi
Yine feyz-i bahâr-ı nev-cünûnum tâzelendürdi

Degül tarîki-i dil-i fikr-i zülf-i anberînünğden
Figânum şîvehâ-yı baht-ı dûnum tâzelendürdi

Şafak şanma duhân-ı la'î-gûn âteş-i dildür
Yine ğam sûziş-i dâğ-ı derûnum tâzelendürdi

Hevâ-yı hatt u hâl itdi beni ol şûha dil-beste
Bu sevdâlar dil-i derd-âzmûnum tâzelendürdi

- 5 H̱ayâl-i ğamze-i faşşâd-ı çeşm-i nîşter-i bâzun
Hurûş-ı mevce-i seyl-âb-ı hûnum tâzelendürdi

'Aceb mi tâze-çarlı-ı âteşin eylersem ey Âzim
O hûnî dâğ-ı derd-i şu'le-gûnum tâzelendürdi

* Ü. 142a., S. 257b.

125*

Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlâtün/ Fâ'îlün

- 1 Cilve-senc oldukça kaddün serv-i dil-cûlar gibi
Oldı eşküm mevc-hîz-i ârzû şûlar gibi

El-hâzer ey bü'l-heves câdû-yı çeşm-i yârdan
Cilve-perdâz-ı füsûndur gerçi âhûlar gibi

Ḡonce-i hûrşîd her şeb 'ârîzuñdan reng alur
Lâle-i hod-reste vü gülberg-i hod-rûlar gibi

Lâleveş olsun gül-i ne-şüküfte bir dâğ-ı ḥased
'Azm-i gülzâr ile ey serv-i çemân-cûlar gibi

- 5 'Âzimâ vaşf-ı ḥatt-ı sebzân ne gül-gûn ile
Nâfe-rîz olmakda kil-k-i şûhum âhûlar gibi

* Ü. 142a., S. 258a.

126*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 O mey kim ğayre hâlet-bahş-ı tefrîh-i mizâc oldu
Ne hâletdür baña dâğ-ı mezâk-ı ibtihâc oldu

Nemek-pâş olma câna merhem-i lutfuñ olur itlâf
Tabîbüm zalımlâ-i nâ-sûr-ı derûnum bî'îlâc oldu

Esîr itmekdedür dünyâyı zülf-i kâfir î mânı
Meger ol şâh-ı cevri-âyîn ser-germ-i harâc oldu

Dürûğ-ı ğayre dil virmiş henûz 'uşşâk-ı zârıyla
O istignâ-pesendüm revğan âb-ı imtizâc oldu

- 5 İdelden tarh-ı ülfet ğamze-i mestiyle ol şûhun
Dili âşüfte çeşmânıyla çün seng-i zücâc oldu

Ümîd-i kâle-i ikbâlden el çek ki ey 'Âzim
Nuḡûd-i ma'rifet bu kârehde bî-revâc oldu

* Ü. 142b., S. 258a.

1b mezâk: mizâc S.

127*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 İtdük hazân-resîde gül-i müdde'âmızı
Bâd-ı semûm hasret idelden şabâmızı

Efsûs kim habîb-i ezel eylemiş bizim
Mevkûf-ı kîmyâ-yı ta^hammül devâmızı

Ol fülk-rân-ı lücce-i mevc-âver-i ğamız
Bâd-ı belâdan eylemişüz nâ-hudâmızı

İtmiş gelû-yı hâhişimiz sürmedân-ı ye's
harf-i vişâl-i düşmen iden dil-rübâmızı

- 5 Sîm-âb-ı ıztırâb olur kâkülün^{de} dil
İtdükçe cîlve-senc-i ta^hsavvur rehâmızı

Pür-zîb-i çâr-bâliş-i şadre dayanmazız
Âzim meşîyyet eylemişüz müttekâmızı

* Ü. 142b., S. 258a.
3a ol: biz S.

128*

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1 Budur resm-i nigâh-ı dil-rübâ-yı şabr-fersâyı.
İder hasret zebân-hî'âhişime harf-i temennâyı

Şadâ-yı dâmen âzürde-i Yûsuf-ı kıyâs itmek
Figân-ı çâk-ber-çâk-ı girîbân-ı temennâyı

Olurken zîver-i 'işretüñe bezm-i şebistânun
Nedendür girye-i peyderpey-i şem'î-i şeb-ârâyı

Tabîbüm zahm-ı nâsûr-ı dile elmâs- pâş olma
Çıkardum hâtırumdan ben gam-ı kayd-ı müdâvâyı

- 5 Bilürler çâşni-i feyz tâkatsuzı ey 'Âzim
Görenler neşve-i peymâne-i ser-bezm-i şeydâyı

* Ü. 142b., S. 258b.

129*

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Tûl-ı emele yâ Rabb idüp hem-^cinân beni
İtme firîb hûrde-i mekr-i cihân beni

Pür-dâğ-ı aşkum öyle ki seyr eylenen şanur
Bir nev-şüküfte şâhçe-i erguvân beni

Âteş-terâne bülbül-i pür-dânişim velîk
Lâl itdi hârhar-ı hazân-ı zamân beni

Tâb-âver eyle mihr-i dilüm tâ ki itmeye
Çün sâye baht-ı pâ-zede-i nâ-kesân beni

- 5 Deycûr olursa bezm-i dil olsun tek ile
Muhtâc-ı şem^c-i minnet-i nev-devletân beni

Neyler idüp hirâs-ı hadeng-i nigâh ile
Reşk-i hilâl o ebrû-yı âfet-kemân beni

Zâtumla iftîhâr iderdüm Âzim eylemez
Şermende zâdegî-i nijâd-i fülân beni

* Ü. 142b., S. 258b.

130*

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

- 1 Düşmeyeydi cânâ fikr-i zülf ü kâkül kâşkî
 Olmayaydı beste-i devr-i teselsül kâşkî
 Târ-pûd-ı ğamzeden çeşmün zen olmazdum eger
 Seyr-i mihr-i hüsnüñe olmaz taḥammül kâşkî

Hârḥâr-i zaḥm-hâr-ı ḥasretinden kim kaçar
 Zîver-i ser-pençe-i kâm olsa her gül kâşkî

Dâğ-dâr olmazdı ehl-i aşk-ı üstâd-ı ezel
 İtmeyeydi saña talîm-i tegâfûl kâşkî

- 5 Nûş-ı la'lün ârzû eylerdi ḥayrân-ı ruḥun
 Faşl-ı gül resm olsa ser-mesti-i bülbül kâşkî

Böyle rencûr-ı ḥumâr olmazdı bülbül Âzimâ
 Pür-mey-i şevk olmayaydı sâğar-ı gül kâşkî

* Ü. 143a., S. 259a.

131*

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 İde şâyed figân u zâr ile âzürde dil-dârı
Hüdâyâ rûz-ı maḥşer bî-zebân ḥaşr it dil-i zârı

Ṭabîbüm derd-mendân-ı ğamun şıḥḥat kabûl itmez
Olursa ger dem-i 'ayşî-i cân-baḥşâ meded-kârı

Nice erbâb-ı ğam-bâr âşinâ-yı naḥl-i kâm olsun
Ezel rûzî-i ehl-i 'aşkı hicrân eylemiş Bârı

.....
.....

- 5 Dil-i derdi âzmâyî eylemiş yâs-ülfet ey 'Âzim
İden hicr-âşinâ-yı bezm-i vuşlat 'âşık-ı zârı

* Ü. 143a., S. 259a.
4ab -----Ü., S.

132*

- 1 Hatt kim ʿizâr-ı âlîn pür-kârvâr çizdi
Metn-i kitâb-ı hüsne gûyâ kenâr çizdi
- Sînemde dâğ şanma ressâm ʿaşk-ı câne
Nağş-ı gül-i cemâlin bî-berg ü bâr çizdi
- Teşrîh idüp vücûdın derd-i cünûna ʿâşık
Her üstühân-ı câne biñ dürlü kâr çizdi
- Fikr-i bütân ile pür olsa n'ola derûnum
Şûret-nigâr-ı takdîr fer hâr-vâr çizdi
- 5 Bir cû-yı âteşîndür gülşen-serâ-yı dilde
Her şerha kim derûna müjgân-ı yâr çizdi

* Ü. 143a., S. 258b.

132. Gazelde vezin heatası var.

133*

Mef'ûlû/ Mefâ'ilû/ Mefâ'ilû/ Fa'ûlûn

- 1 'Uşşâka yine perde-tırâz-ı nîgeh oldu
Kayd-ı hâtı bir tâze belâ-yı siyeh oldu

Şad-Hıızr-ı hıred-güm-şüde-her hâve kühende
Dil kim yine bir deşnede güm-bûde-reh oldu

Dünyâyı helâk eylese olmaz müteğayyir
Cellâd-ı nigâhun ne 'aceb dil-siyeh oldu

Yer yer fiten itdi yine âhenk-i füsûna
Zülfün ser-i âverde-i taraf-i küleh oldu

- 5 Ol ye's-nişîn mezheb-i aḥbâbda 'Âzim
Evza'-ı kerem şîve-i şefkat güneh oldu

* Ü. 143b., S. 259a.

134*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Çerâğ-ı bezmimüz ol mâh-pâredür şimdi
Şebânuña dilimüz pür-sitâredür şimdi

Henûz seyr-i cemâlîñle fart-ı hayretten
Nigâh-ı gümşüde râh-ı nezâredür şimdi

Ne-mân-dîde olursa 'aceb mi nahıl-i ümmîd
Serâ serîne-i dil seng-i hâredür şimdi

Ümîd-i feyz-i nemek-pâşi-i nigâhından
Tamâm-ı laht-ı ciger pâre pâredür şimdi

- 5 Henûz vâdi-i ümmîdi geşt idüp 'Âzim
Hevâ-yı dil tek ü pû-yı hişâredür şimdi

* Ü. 143b., S. 259b.

MUKAṬṬA'ÂT U RUBÂ'İYYÂT*

1**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü/Fa'ül

- 1 Ey şâh-ı şehânşâh-ı rif'at-pîrâ
Kıl 'aşkun ile bu zârı mest ü şeydâ
- 2 Tâ kim ola tûti-i dilüm nâtıka-senc
Mir'ât-ı derûnum ile bî-jeng-i riyâ

2***

Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Mefâ'ilü/Fâ'

- 1 Cân u dili me'lûf-ı şekîb it yâ Rabb
Âlâm u ğamum ferâh-firîb it yâ Rabb
- 2 Bâzû-yı dilüm şikestedür luṭfun ile
Tîr-i talebüm nişâne-zîb it yâ Rabb

* ----- S.

** Ü. 144b., S. 260b.

1a Şehânşâh-ı rif'at: şâh-ı şehân rif'at Ü.

*** Ü. 144b., S. 260b.

3*

Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Mefâ'ilü/Fâ'

- 1 Çeşm-i emelüm hemîşe ter kıl yâ Rabb
Şâd-ebter-i feyz-i şehîr kıl yâ Rabb
- 2 Şemşîr-i du'â-yı şu'le-tâb-ı şehîrüm
Ser- tîz-i fesâne-i eşer kıl yâ Rabb

4**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Ol şem'i kılup encümen-ârâ-y ı tarab
Pervâne-i cân oldu karîn-matlab
- 2 Tedkîk-i şahîfe-i ruhiyla itdün
Şem'-i emeli resîde-i şubh bu şeb

5***

- Endîşe zi-ţâ'ne-i cihân-ı mârâ nîst
Bârân-zede râ zi-nâvdân-ı pervâ nîst
- 2 Ez-zahm-ı zemâne râ-çisân mi tersem
Der-laht-ı ciger zahm-ı diger râ-câ nîst

* Ü. 144b., S. 261a.

** Ü. 144b., S. 261a.

*** Ü. 144b., S. 260b.

6*

- 1 Ey genc-i firâkı ğıbttegâh-ı dūzah
Vey devr-i tarika-i vefâ şad-fersah
- 2 Şad bi-zen-i cân- fütâde dil.....
Pûşide sebze-i haţun çâh-ı zeneli

7**

- 1 Şîr başige ân tund-i hûn mi âyed
Ki âftâb.....ne mi âyed
- 2 Misâl-i ma'na-yı pîçide bîkr-i vaşf-ı lebed
Be-ħaclegâh-ı leb-i güftü-gu ne mi âyed

8***

- 1 Çeşmet ki dilem fütâde-i şîven kerd
Ez dâğ-ı ğamet be-sîne şad-gülşen gerd
- 2 Ez-ħasret-i halka-i ser-i ğisû yet
Kamer em nemed-i siyâh ber- gerden kerd

* Ü. 144b., S. 262a.

** Ü. 145a., S. ----.

*** Ü. 145a., S. 261b.

1* (Kıta)

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Hādeng-i ğamze-i hûn-rîzden niçün kocunur
Kemân-ı ebrû ki ol sîne kim kîriş geçinür
- 2 Senünle dād u sited ârzû olan diller
Neşât-ı kesb idemez belki derd-i ğam kazanur

2** (Kıta)

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Tâ kim hayâl-i kâküli çeşm-i terimdedür
Ser-bâzi-i hevâ-yı vişâlün serimdedür
- 2 Ol dâğ-dâr-ı hasretüm ahker-sitân-ı derd
Der-zîr-i bârr minnet-i hâkisterimdedür

3*** (Kıta)

Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

- 1 Dâğ-ı ğamuñla gerçi göñül dîde dîdedür
Ammâ henûz rû-yı telattuf-i ne-dîdedür

* Ü. 145a., S. 259b.

** 145a., S. 259b.

*** Ü. 145a., S. 260a.

- 2 Teklîf-i hâmi ko olur âzürde ey gönül
Ol nev-nihâl-ı işve dahî nâ-resîdedür

9*

Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Mefâ'ilü/Fa'ûl

- 1 Ger olsa ğubâr-ı la'lün ey mihr-i münîr
Mir'ât-ı derûnum olmaz ıslâh-pevîr
- 2 Gülzâr-ı ümîdimiz bulur neşv ü nemâ
Şîvenger olursa andelîb-i taşvîr

10**

Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fa'

- 1 Âşüftelügüm nigâh-ı yârimdendür
Âzürdelügüm dil-i figârimdandur
- 2 Jeng-âveri-i tâbiş-i mir'ât-ı emel
Hep dest-i cefâ-yı rûzigârimdandür

* Ü. 145a., S. 261a.

** Ü. 145a., S. 261b.

11*

Mef'ûlû/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü/ Fa'

- 1 Şâdi-i dem-i vişâl-i derd-i encâmdur
Me'yûs-ı taleb hemîşe bî-âlâmdur
- 2 Çekmez ğam-ı dehri 'aşk-bâz-ı eyyâm
Dîvâneye her gün 'Âzimâ bayramdur

12**

Mef'ûlû/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü/ Fa'ûl

- 1 Çeşm-i emelin o dil ki seyr eyleyemez
Dâğ-ı ğam ile dilin münîr eyleyemez
- 2 Terk-i dil ü cân iden ider şayd-ı merâm
Âhû-dil olan şikâr-ı şîr eyleyemez

* Ü. 145a., S. 263a.

** Ü. 145b., S. 261a.

13*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü/ Fa'ûl

- 1 Pür-tâze belâ ile yine dil-rîşiz
Ol tîr-i nigâha able-i der-pîşiz
- 2 Ne bûlbûl-i vuşlatuz ne pervâne-i kâm
Bî-behre-i feyz sûz-ı sâz-ı 'aysız

14**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'ul

- 1 Ey lem'a-i hüsni şem'-i mihr-efrûz
Muhtâc-ı ziyâ-yı nûr-ı hüsnüñ şeb u rûz
- 2 Yâd eyleme dâğ-ı şu'le-zâdum lutf it
Şâyed ide cism-i pâkûñ âzürde-i sûz

* Ü. 145b., S. 261b.

** Ü. 145b., S. 262a.

15*

Mef'ûlû/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Dûşîze-i fikr küleh olaldan hem-râz
Çün haclegeh oldu sîne-i derd-tırâz
- 2 Ol şûhî nişanlıyaldan eşk-i çeşmüm
Cân u dil-i zârum eyledüm pâ-y-endâz

16**

Mef'ûlû/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Bilmez edeb-sülûkî erbâb-ı ma'âş
Dâğ-ı taleb olmayınca tâ sîne-hıraş
- 2 Envâr-ı hakâyıkı ne bilsün zühhâd
Ta'bîr-i fûrûğ-ı mihir ider mi huffâş

* Ü. 145b., S. 263a.

** Ü. 145b., S. 262b.

17*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Bir tâze sitemle ceng-der-ceng olduk
Tâkat-şiken-i karâbe-i reng olduk
- 2 Dil-beste-i nakş gîsû-yı dil-ber olup
Bâğ-ı ğama bülbül-i şeb-i âheng olduk

18**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Bizler bu vücûda dil-perîşân geldük
Şahbâ-zede-i sâgar-ı hicrân geldük
- 2 Âzim bu siyâh-hâne-i tekvîne
Benzer ki berây-ı zülf-i cânân geldük

* Ü. 145b., S. 261b.

** Ü. 145b., S. 261b.

1a bizler bu: biz biz S.

19*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Ser-bezm-i ğamında ol büt-i ħodrânun
Vakt-i dem-i girye Kays-ı bî-pervânun
- 2 Hûn-ı girye degül bedîd-i çeşmânında
Hem-vâre ħayâl-i la'idür Leylânun

20**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Ey âfet-i cânı 'Âzim-i nâlânun
Âlûde-i ħışm itme meded çeşmânun
- 2 Şâyed ide âzürde 'izâr-ı pâkûn
Âşûbgiri-i sâye-i müjgânun

* Ü. 145b., S. 262a.

** Ü. 146a., S. 262a.

1a ey: ol S.

4*(Kıt'a)

Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Hemîşe âhını gerdûn mûmâss ider bûlbûl
Meger o gönceyi aña kıyâs ider bûlbûl
- 2 Müdâm zahm-ı hûr hârhar-ı hasret iken
O gönceden yine rahm iltimâs ider bûlbûl

5**(Kıt'a)

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

- 1 Hemîşe beste-leb seher-i dehr-i fertûtem
Budur ki şûret-i divâr-vâr mebhûtem
- 2 Kebûd-ı sîneği teng itdi tâ oğıdur
Ki şimdi dil-şûde-i fûls sîne-i hûtem

* Ü. 146a., S. 260a.

** Ü. 146a., S. 260a.

2ab Kebûd oğıdur: Teneffür itmede bî-hûde benden ehl-i hûred
Ki şimdi hûtem: Hemân nûmûne-i çûb-ı nihâl-i tâbûtem S.

21*

Mef'ûlû/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü/ Fa'ûl

- 1 Şahbâ-yı neşât-ı dehri cûyân olalum
Şermінде-i dârû-yı le'imân olalum
- 2 Peyzenveş olursam da esîr-i çeh-i ğam
Minnet-keş-i bazû-yı Nerîmân olalum

22**

Mef'ûlû/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Müstağni-i zîb-i çarlı-ı bed-girdârum
Vâreste-i kayd-ı kâm-ı derd-âsârum
- 2 'Aynimde degül şems ü kamer zerre kadar
Ben vakf-ı fûrûg-ı tal'at-ı dîdârum

* Ü. 146a., S. 260a.

** Ü. 146a., S. 261b.

2c şems: mihr S.

23*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fa'ûl

- 1 Çeksem de eger ki derd-i hicrûn çekeyüm
Bî-bâk feẕâ-yı ẖaṭar u tehlikeyüm
- 2 Varken hele pâk-bâzi-i 'aşk-ı bütân
Çirkâb-ı riyâya bulaşırsam lekeyüm

6** (Kıt'a)

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

- 1 Nigeh-sûz-ı dil ẖâhiş-i karîndür sîne-i cânân
Meger âyîne-i sihr-âferindür sîne-i cânân
- 2 H̱ired-i vâ-sûhte zühd ü vera' âşüfte-derûnde
Meger kim berḱ-i ẖarmen-sûz-ı dîndür sîne-i cânân

* Ü. 146a., S. 262b.

1a çeksem de: çekmem S.

** Ü. 146a., S. 260a.

7* (Kıt'a)

Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilâtün

- 1 Bahâr mevsimidür fen-i 'ıyş u nûş görünsün
Tamam faşlıdur âdâb-ı mey-fürûş görünsün
- 2 Derûn-ı âyîne-i câmı cilvegâh itsün
Perî-şîfat yine ol rahî-ı 'işve-pûş görünsün

24**

Mef'ûlû / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fa'

- 1 Vâreste-i kayd-ı vuşlatum dil-berden
Sîr-âb-ı lebûm hayâl-i la'l-i terden
- 2 Ol denlû henûz müsta'idd-i feyzüm
Ser-mest olurum taşavvur-ı sâgardan

* Ü. 146b., S. 260a.

** Ü. 146b., S. 261b.

25*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Bîmâr-ı terüm ğamze-i bîmârundan
Âşüfte-dilüm çeşm-i sitem-bârunndan
- 2 Allâh bilür çekdüğüm ey işve-fürûş
Şîr-i ğam-ı ebrû-yı kemendârunndan

26**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'ül

- 1 Bir Leyli-i fitne-cûya oldum meftûn
Kim va'de-i vaşlı hâlet-efzâ-yı cünûn
- 2 Ol serv-i çemânum eylemez meyl-i kenâr
İtsem de eger çeşmümi 'ayn-i Mecnûn

* Ü. 146b., S. 262b.

** Ü. 146b., S. 262b.

27*

Mef'ûlû/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü/ Fa'ûl

- 1 Nâ-kâmî-i devlet ile itmern nâle
Âsâyış-i kâmdur tamâm-ı ehl-i dile
- 2 Biz hılât-i kâmdan da mahrûmuz lîk
Azâde-dilüz keşâ-keşinden de hele

28**

Mef'ûlû/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü/ Fa'

- 1 Bir dem mi olur ki gerdiş-i muhtâle
Cevr itmeye ğam-keşân-ı derd-i âmâle
- 2 Gûş itmese nâlesin hezârun ne 'aceb
Sîm-âb çeğân-ı gûş-ı güldür jâle

* Ü. 146b., S. 261b.

2a biz: ger S.

** Ü. 146b., S. 262a.

29*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 'Âzim dolaşan o zülf-i müşg-efşâne
Cemiyet-i hâtırdan olur bî-gâne
- 2 Çekmezse hevâ-yı zülf-i pür-pîçinden
Bir tel kırar 'âkıbet dil-i dîvâne

30**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü/ Fa'

- 1 Yâ Rab dil-i ğamgînimi mesrûr eyle
Peyğûle-i cân-ı zârı pür-nûr eyle
- 2 Ebr-i keremünle nahl-i huşk-ı emelüm
Gayret-figen-i şâhçe-i sûr eyle

* Ü. 146b., S. 262a.

** Ü. 146b., S. 262b.

31*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Ey çarh-ı leâfetün meh-i şeb-gîri
Vey reşk-i bütân-ı sebze-i Keşmîri
- 2 İ'câz-ı gül riyâz-ı lûsnün itdi
Şîvengir-i derd-i bûlbûl-i taşvîri

32**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'ûl

- 1 Ümmîd-i vişâl-i hâm-kâr itdi beni
Bir olmayacak derde düçâr itdi beni
- 2 Bir vechle virmeyüp güşâde ruhsat
Şeşdür ki ârzûde-zâr itdi beni

* Ü. 147a., S. 261a.

** Ü. 147a., S. 261a.

33*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Dîdem ki nigâh-ı nâzuğa dûş oldu
Diz-dîde-i ğamze âfet-i hûş oldu
- 2 Yâd-ı ruh-ı âlûn ile hûn-âbumdan
Destümde kadeh teş-i siyâvuş oldu

34**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilü/ Fa'ül

- 1 Yâk 'aks-i ruhunla dâğ dâğ eyle beni
Reşk-efgen nev-şüküfte-i bâğ eyle beni
- 2 Luţf eyle zamân-ı devlet-i hüsnünde
Ey şâh-ı serîr-i dil çerâğ eyle beni

* Ü. 147a., S. 262a.

** Ü. 147a., S. 262b.

35*

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Dilden ki rûsûm-i 'aql meslûb oldu
Dil-dâde-i Eyyûb pür-âşûb oldu
- 2 Ser-germi olup o âfetün âhîr-kâr
Zîb-efgen-i kurbânuna Eyyûb oldu

36**

Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fa'

- 1 Hicrûn dili hem-vâre sakîm itsün mi
Perverde-i ye's 'an-şamîm itsün mi
- 2 Laht-ı dil-i zârınun ciger-köşesidür
Çeşmüm dürr-i eşki hîç yetîm itsün mi

* Ü. 147a., S. 262b.

** Ü. 147a., S. 263a

2a Laht-ı dil.....köşesidür: Pür-tâze sitemle ceng der ceng olduk S.

37*

Fe'îlâtün/ Mefâ'îlün/ Fe'îlün

- 1 Dil o 'attâr-ı âfetün oldu
Nakd-ı ümmîd ile hırîdârı
- 2 Nazre-i nîmi eyler eşküste
Kâse-i zühhd-i Şeyh 'Attârı

METÂLİ Ü MÜFREDÂT*

1**

Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlâtün / Fâ'îlün

Râzdâr-ı aşk-râzın söylemez cânânenün
Çâk çâk itsün haber çıkmaz lebinden şânenün

2***

Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/ Fa'ûlün

Tâ ki gam-ı hattunla siyeh-rûz olsun
Dil şem'ine pervâne-i pür-sûz olsun

* Ü. 147a., S. 263a.

* ----S.

** Ü.147b., S.263a.

*** Ü.147b., S.263a.

3*

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/ Fe'ilün

Olursa dil n'ola 'ıys-ı lebünle ki küstâh
 Teng-i serâb ider elbette şad-güneh küstâh

4**

Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

Bûs idermiş leb-i şîrîn o sîm-endâmun
 Elime girse eger kânın içerdüm câmun

5***

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

Remed-âzürde şanmañ çeşm-i Kays-ı bî-ser ü pâyı
 Hayâl itmektedir dâ'im miḥennâ dest-i Leylâyı

* Ü.147b., S.263a.

** Ü.147b., S.263a.

*** Ü.147b., S.263a.

6*

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

‘Aks-i çeşm-i yâre kim laht-ı ciger-âyînedür
İmtihân-ı nâvek-i nâze siper-âyînedür

7**

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün

Tökeller ‘akıbet-i halvet-serâ ki hem-‘inân gitmez
Odur zî-âfetün bâzârı ey ‘âşık dikiş tutmaz

8***

Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/ Fe'ilün

Şekîb-perver-i derd ol kazâ bu yüzden imiş
Ne çâre ‘âşıka rûy-ı rızâ bu yüzden imiş

9****

Bir çengî.büt-i ra'nâ bilmem baña hîç nitdi
Çâk-i laht-ı derûnumda tîr-i gamın oynatdı

* Ü.147b., S.263a.

** 147b., S.263b.

*** 147b., S.263b.

**** 147b., S.263b.

9ab'de vezin hatası var.

10*

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fa'ûlün

Meyli serikûyna niçündür deyü ânuñ
 Bulsam çıkarırdum gözini kıble-nümânun

11**

Fâ'ilâtün / Mefâ'ilün / Fâ'ilün

Gâh pür-feyz ü gâh mağbûndur
 Leb-i dil-berde turfe ma'cûndur

Sene 1168

Fî mâ 89

Velhamdulillâhu vahdehu

Tedkîk idilmiştir 3 Haziran 1928

* 148a., S.263b.

** 148a., S.263b.

SONUÇ

Klâsik Türk edebiyatı, kaynağını İran ve Arap edebiyatlarından almakla birlikte, zaman içerisinde Halk edebiyatı, sosyal hayata dair unsurlar, deyim ve atasözleri ile beslenerek millî ve orijinal bir edebiyat haline gelmiştir. Şâirlerimiz önceleri İran şâirlerinin tesirinde kalmışsa da, Klâsik Türk şiiri alanında büyük şahsiyetlerin yetişmesiyle birlikte bu sanatçıları örnek alarak onların açtıkları yolu takip etmişlerdir.

Biz bu çalışmamızda 17. yüzyılda yaşamış olan ‘Âzim’in Dîvânı’nı incelemeye çalıştık. Önce Divân’ın tehkitli metnini çıkardık, sonra da bu metne dayalı incelemesini yaptık. Yaptığımız bu çalışmada ulaşılan neticeleri kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

Dîvân’la ilgili olarak yaptığımız tenkitli metin sonucunda gördük ki, ‘Âzim, Klâsik edebiyatın bir çok nazım şeklini başarılı sayılabilecek bir şekilde kullanmıştır. Dîvân’da toplam 197 şiir bulunmaktadır. Bunlardan 6’sı kaside, 133’ü gazel, 2’si tahmis, 37’si rubai, 8’i kıta, 11’i müfreddir.

‘Âzim, aruz vezninin değişik kalıplarını başarılı bir şekilde kullanmış, aruz konusunda, özellikle Klâsik Türk şiirinde çok kullanılan âhenkli ve kolay vezinleri tercih etmiştir. Dîvân’da âhenk unsurlarından kafiyenin yanında redife de önem vermiş ve şiirlerin büyük çoğunluğunu redifli olarak kaleme almıştır.

‘Âzim’in şiirlerinde hem “Sebk-i Hindî” ve “Hikemî” şiir tarzlarının hem de kendinden önceki ve çağdaşı olan bazı şâirlerin etkisi görülmektedir.

‘Âzim, şiirlerindeki asıl başarıyı gazellerinde göstermiştir. Âzim’in şiirlerinin konusu aşk duyguları, rindlik, felekten şikâyet, rakiplerin eziyetleri, sevgilinin cefası, ayrılık acıları, yalnızlık, kimsesizlik vb. dir. ‘Âzim’in şiirlerinde rindlik aşktan sonra en kuvvetli unsurdur. Dünya malına önem vermeme, softa ve zahitlere çatma, sâkî, şarap, meyhâne, onun şiirlerinde çok geçen temalardır.

‘Âzim, kasidelerinde Klâsik şiirin alışlagelmiş mecaz ve mazmunlarıyla memduhunu mübalağalı bir şekilde övmüş ve sanat gösterme temayülü ile ağır bir

dil kullanmak zorunda kalmıştır. Hz. Peygamber (a.s.) için yazmış olduğu natlarda ise oldukça övücü ve hürmetkâr ifadeler kullanmıştır. Bu natlarını kaside tarzında yazmış tır.

‘Âzim’in yazmış olduğu rubaileri de âşıkâne ve rindâne tarzdadır. Bu şiirlerinde şairin, rind-meşreb, neşeli bir tabiat içinde olduğu görülür. Şâir, bu şiirlerinde meyhaneyi, sâkîyi şarabı, aşkı ve eğlenceyi anlatır.

‘Âzim Dîvânı, muliteva açısından cemiyet, sosyal hayat, tabiat, din ve tasavvuf, insana dair unsurlarla zengin bir malzemeye sahiptir. Dîvân’da cemiyetle ilgili olarak tarihî-efsanevî şahsiyetler, kavim adları ve coğrafi isimler, sosyal hayata ait özellikler (savaş, giyim-kuşam, inanış, ev-savaş-süs eşyaları...) geniş yer tutmaktadır. Bütün bunlar, şâirin içinde bulunduğu sosyal yapıyla yakından ilgili olduğunu ve bunları şiirine aksettirmek istediğini gösteriyor.

Mutasavvıf bir şâir olmayan Âzim, dinî unsurları (melekler, kitap, ayet, hadis, peygamber, peygamber kıssaları...) ve tasavvufî konuları (zahid, arif, zikir, mürşid, kanaat...) şiirlerinde daha çok birer mazmun olarak kullanmıştır. Şâir dinî-tasavvufî unsurları kullandığı şiirlerinde bazen nefsi terbiye etmenin gereği, kanaati ve inzivaya çekilmeyi samimi bir dille anlatır, bazen de rindâne bir edayla zahide karşı çıkar.

‘Âzim Dîvânı’nda kullanılan dil, Arapça-Farsça kelime ve terkiplerle yüklüdür. Bu dil gazellerinde kısmen sade olsa da, kaside ve rubailerinde Arapça-Farsça kelime ve terkiplerle biraz daha ağırdır.

Kısaca söylemek gerekirse ‘Âzim’in şiirlerinde ulaştığı yer, öncekilerle ve çağdaşlarıyla (Nâbî, Nefî, Na’îlî...) mukayese edilecek seviyede değildir. Dîvân sahibi olmasına rağmen ‘Âzim, herhangi bir orijinalite ortaya koyamadan, kuralları önceden belirlenmiş, Klâsik çizgide eser veren diğer şâirlerden herhangi biri durumundadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aclunî, Muhammed İsmail, **Keşfu'l-Hafa**, I-II, Kahire 1351.
- Aynagöz, Pervin, **Tezkîre-i Safâyi**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), C.II, Elazığ.
- Banarlı, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1980.
- Çavuşoğlu, Mehmet, **Necatî Bey Dîvânı'nın Tahlili**, İstanbul 1971.
- Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca Türkçe Lügat**, Ankara 1980.
- Dilçin, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara 1983.
- Dilçin, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara 1995.
- Fuzûlî, Dîvân** (Haz. Kenan Akyüz, S. Beken, S. Yüksel, M. Cumhuri), Ankara 1990.
- Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, İstanbul 1990.
- İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri**, Ankara 1985.
- İpekten, Haluk, **Dîvân Edebiyatında Edebî Muhitler**, İstanbul 1996.
- İpekten, Haluk, **Nâilî**, Ankara 1986.
- Kazasker Sâlim Efendi, **Tezkire-i Sâlim**, Der Saadet 1315.
- Kurnaz, Cemal, **Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlili**, İstanbul 1996.
- Küçük, Sabahattin, **Bâkî Dîvânı, Tenkidli Basım**, Ankara 1994.
- Levend, Agah Sırrı, **Dîvân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar**, İstanbul 1980.
- Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî**, C.III, İstanbul 1308.
- Mengi, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1994.
- Okuyucu, Cihan, **Cinânî, Hayatı, Eserleri, Dîvânı'nın Tenkidli Metni**, Ankara 1994.

Onan, Necmettin Halil, **İzahlı Dîvân Şiiri Antolojisi**, İstanbul 1991.

Onay, Ahmet Talat, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar** (Haz. Doç. Dr. Cermal Kurnaz), Ankara 1992.

Pala, İskender, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Ankara 1989.

Sefercioğlu, M.Nejat, **Nev'î Dîvânı'nın Tahlili**, Ankara 1990.

Şemseddin Sami, **Kâmus-ı Türkî**, İstanbul 1989.

Şemseddin Sami, **Kâmusu'l-A'lam**, Ankara 1996.

Tolasa, Harun, **Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**, Ankara 1973.

Türkdoğan, Orhan, **Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi**, İstanbul 1995.

Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1991.

Ünver, İsmail, **“Çeviriyazıda Yazımbirliği Üzerine Öneriler”**, Türkoloji Dergisi, C.11, S.1, Ankara 1993, s.51-89

Yıldırım, Suat, **Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Me'âli**, İstanbul 1998.

ASIL METİN

بسم چاقا دردم کوزنی قبله

بسم کوزنی بجه ندر دوتانک

گاه بر فیض و گاه مغرور

لب و لبره طرفه بجه ندر

۹ ساله

والدیه چونه

م

تاریخ

۱۹۳۱

۳



مصلحت و منفردات

از ارض عشق را زین سو بجز جانان

تا که غم خطا کار سید و زانو سو

دل شعله بر وانه بوسه زانو سو

اول و رسد دل نذر عشق بیکدگر کشت

تنگ سولیا بیا رایت همدگر کشت

بوسه بوردش لب شیرین استیم

البه کبیرا اگر قاتل بچرم چاک

رد آرزو صندل چشم قیاسه و بخت

خیاال بیکدگر در دلم چنان راست

عکس چشم پاره کیم لنت جگر آینه

استخوان ناک نازه سبزه آینه

تکامل عاقبت خلوت سر الهه منافق

اود در آتش ناک با زهر چلشنه و بخت

نیک سپرد و در اول قضایا بوزن

نه چاه عاشق در ویشا بوزن

بر چنگل شاد رخسار کیم با هیچ بند

چاق لخت در دهنه بخت و نایب

ایر کر ملک خدای خدایک امل	خیرت و کرمی شایسته سوره ایل	ارحمت لعل خدایک به شکیبای و ریشک باده سبزه کشتی	ایجا ز گل ریاضه حسنکاتیر	شیرینک در دلمه تقوی	ایده وصال خدایک ایتیری	براد چیت در دود و چار ایتیری	بروچلم و بریوب لشاره قصه	شیرینک در آرزوده زار ایتیری	دیده که نگاه نازک رونه اولد	دزیده غره آفت هوش اولد	یاد رخ آتک ایل خونا عده	دسته قیج طشت سیاه اولد	باقی عکس و خطک دغاغ ایلدی	ریشک فکن و شکفته باغ ایلدی	لطفا ایل زاده دولت حسنک	ارشا سرب دل چراغ ایلدی	دلر که رسوم عقل سلوچ لیس	دلاده اقیوبه بر آشوب اولد	سکر می اولوبه او آنک آخر کار	زینا فکن و با نکر اقیوبه اولد	چرا که له هواره سقیم ایتیری	برورده ایه عن صمیم ایتیری	لخت دل زارینک جگر کوشه سیر	چشم را شکسته هیچ بنیم ایتیری	ارل او عکرا آنک اولد	نقد امید ایل خربار	نظمه بنی ایلر اشته	کاشه دهنش عطار
---------------------------	-----------------------------	---	--------------------------	---------------------	------------------------	------------------------------	--------------------------	-----------------------------	-----------------------------	------------------------	-------------------------	------------------------	---------------------------	----------------------------	-------------------------	------------------------	--------------------------	---------------------------	------------------------------	-------------------------------	-----------------------------	---------------------------	----------------------------	------------------------------	----------------------	--------------------	--------------------	----------------

ملک برقی فرستاده دینار شیشه	تخام فصلید آداب سیر و شایسته	دوده آینه جاهی جلوه گاه ایتیری	بر صفت بنی اول رخت عشوه پویش	وارسته قیر و صلتم دلبر ده	اولد کل هوز مستعد فحش	سر مست اولدم تقوی سار غورده	بچار نرم غره: بهار لده	ایته بیلور جلد کلم غره زده	شیر غم ابرو کمال ناز کرد	بر لیل افتد جیه اولدم منون	اولام و عده و ده حالت افرا خورده	ایسمه اگر جنبی عینه جیجی	آسا یش کلام در تخام اهل دل	بر خلعت کلام زده محروم لیلک	آزاده دلاکت کشته زده علم	بر دمی اولور که کردش مختار	لوشا ایتسه نالام سن هزارک بنجی	سیاه چکاه کوشه کلام زار	عازم دلاطف او زلفه مشکاف ایتیری	جمعیت خاطر ده اولور بیکانه	گجنسه هوا زلفه بر بچند	بر تل قیر عاقبت دل دیوانه	یاب و انگیختی مسرور ایل	ایته ناز جاده زار سر بر نور ایل
-----------------------------	------------------------------	--------------------------------	------------------------------	---------------------------	-----------------------	-----------------------------	------------------------	----------------------------	--------------------------	----------------------------	----------------------------------	--------------------------	----------------------------	-----------------------------	--------------------------	----------------------------	--------------------------------	-------------------------	---------------------------------	----------------------------	------------------------	---------------------------	-------------------------	---------------------------------

1146

خون کرب و کل مدد چنانند:

هوارة خصال لعليہ السلام

آوردہ خشم ایتہ مد رجستانک
ارفت جانے عازہ نالانک

شاہدایع آزرده غنایا ملک

آتش کبر سب به مؤلفانک

هستم آهنگی کرد و فاسا انور
ملا و غنچه الم فاسا انور

مدام زخم خوار خارهست. اکنون

او غفر له ورحم الناس انذر

هائیکه استیلا به سکه و زر و لوکم
او در صورت دلا و اوار و صبر و کم

که سهر و اشام و لاسه سینه و سینه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[illegible]

مستحقه بخیریه است

میں نے اپنے دل سے کہا کہ میں نے اس کو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسئله بازرسین و هم

ویرایند

تبعہ دہلی سکس و فیروزہ

بن ولف دروغ گفتار و بد

روحيہ صلیب

واریت هدی با لبای عسوی بنا

خبرگزاری به بوالنبیسم السلام
خاتمه

سفر و بندر سنبله

اگر دوسو ختمہ زہر و ریح اشفیت

145 b

کتابخانه عمومی

جنتی امنی اور کہ سیرا بطیمہ

ترك دل و حیا ابدی ابرصه

آه دل اولی نگار شمر المصطفی

ترانه ملا محمد بنی در وصف

Shahin Shahr

[illegible]

باب بیستم در بیان

1555	1556	1557	1558	1559	1560	1561	1562	1563	1564	1565	1566	1567	1568	1569	1570	1571	1572	1573	1574	1575	1576	1577	1578	1579	1580	1581	1582	1583	1584	1585	1586	1587	1588	1589	1590	1591	1592	1593	1594	1595	1596	1597	1598	1599	1600	1601	1602	1603	1604	1605	1606	1607	1608	1609	1610	1611	1612	1613	1614	1615	1616	1617	1618	1619	1620	1621	1622	1623	1624	1625	1626	1627	1628	1629	1630	1631	1632	1633	1634	1635	1636	1637	1638	1639	1640	1641	1642	1643	1644	1645	1646	1647	1648	1649	1650	1651	1652	1653	1654	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662	1663	1664	1665	1666	1667	1668	1669	1670	1671	1672	1673	1674	1675	1676	1677	1678	1679	1680	1681	1682	1683	1684	1685	1686	1687	1688	1689	1690	1691	1692	1693	1694	1695	1696	1697	1698	1699	1700	1701	1702	1703	1704	1705	1706	1707	1708	1709	1710	1711	1712	1713	1714	1715	1716	1717	1718	1719	1720	1721	1722	1723	1724	1725	1726	1727	1728	1729	1730	1731	1732	1733	1734	1735	1736	1737	1738	1739	1740	1741	1742	1743	1744	1745	1746	1747	1748	1749	1750	1751	1752	1753	1754	1755	1756	1757	1758	1759	1760	1761	1762	1763	1764	1765	1766	1767	1768	1769	1770	1771	1772	1773	1774	1775	1776	1777	1778	1779	1780	1781	1782	1783	1784	1785	1786	1787	1788	1789	1790	1791	1792	1793	1794	1795	1796	1797	1798	1799	1800	1801	1802	1803	1804	1805	1806	1807	1808	1809	1810	1811	1812	1813	1814	1815	1816	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826	1827	1828	1829	1830	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963</
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	--------

خداوند را در حق تعالی

یہ پنج سب سے بہتر ہے: ارزادہ حق

ଉତ୍ତର	ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର
ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର	ଉତ୍ତର ଉତ୍ତର

اول سورة الفاتحة

خواجه و ملازمین

رأبنة مساهمة	دائع طلب اول
--------------	--------------

ابو رحمتی بہ بنسۂ رحمت

سبب خروج می اندر می خفا

لے ورجنہ اولہ

والتبليغ لمنه

باعتهم بثلثي اهلنا اولاد

بريقان طلك

卷之六

بزرگواران جانان

شیرین بخت که آه تنده خور نمی آید	ال آفتاب	نمی آید
شال مسخی بچیده بگرده غفلت		
بجایگاه لب گشتگو نمی آید		
چشمت که دم تناده شیوه کرده	از داغ غمت بشنیده صد کلنگن کرد	
از خیرت حلقه سر کیسویست		
قمر بند سناه سر کرده کرد		
خیزد که غمزه خیز زرد نیچو	طافه بر و له اول سینه کیم بیدنی	
سنگله داد و ستد از دلا دلد		
نشا کسانه بنه بکده درد غم قوزور		
تا کیم خیال ناگیا کیم چشم تر من	سرا بر هوار و مسالک سر من	
اول دافدار حشر شرم اخلاک شاف		
دربز بار مینت غا کسندیده		
داغ غم که کیم اول کیم دیر دیده	اما هندی زور تطفه ندیده	
تلفیف غایب خوار و لور از زده احوال		
اوله نو پال عشوه دختنا رسیده		
کراوسه غبار بعلک ابر بر منید	مرآت درد شرم اولانا اصلایع نید	
	لکانا امیدش بولور نشو و نما	
	سنو نکر اولور سه عندلیب نیچو	
آینه کیم کیم کلاه بار مندر	آزیده کیم دل فکار مندر	
	ژانگ آورده تا بقیه مرآت امام	
	همه دست خفا بر و زکار مندر	
شار زرم وصال درد را ناخدا	ما یوسه طلب هدیه به آلام	
	چکمن غم دهر عشقه باز آلام	

ار شاه شهاب رفعت پیرا	نقلها ت و بر عتات	شیرین
تا کیم اوله طوطی دلم نا طافه	قیل عشق کلام بوزار مستو	
مرآت دروغ ایل به نزلک ربا		
جاه و دل ناو قشلیب ایت یاتا	آلام و غم فتح فریب ایت یاتا	
باز و زرم شلم شلمسته در طافه کلام		
بیر طلم نشانده دین ایت یاتا		
چشم امل هدیه تر قیل یاتا	شاد و بر قیچ سحر قیل یاتا	
	ششیر دعا ششیر آت بهیم	
	سرتیز فساد نا قیل یاتا	
اول شمی قیویه انجمنه لار طریب	بر وانه جاه اولر قرینه طلب	
	تدقیق صحیفه رخسیر ایت یاتا	
	شعی امل رسیده صبح بو شیب	
اندیشه زلفه چاه مارا نیست	باراه زده مارا و دافه پروا نیست	
	از زخم زانده زخم ساه سیتیم	
	در خلعت جگر زخم دیگر لاجا نیست	
ار شمی خواجه غبطه گاه دوزخ	در دور طریقه وفا صد فریخ	
	صد بینه جاه فاده دلاور	
	بو شیه سینه خفاک جاه دوزخ	

هر چه که در دونه ناله یا جزیر

عناقه بر در طرز نگار اولی

صد خضر و کشته هر ضلعی

دنیای هلاک ایسا و لا یتغیر

بر رخسار این رخسار آهنگ نسو

اولی ایستین مذهب احباب

وضع گرم شیوه شفقت کند

چرخ بر عزم اولی ما چهاره زنجیر

هنوز سیر جلاله کله و طر حیدر

تا ندید اولور سه مجری کلا سید

امید فیض غلامان ناله هلاک

هنوز و از امید گشته ابرویم

هوا در دونه ناله و بر چهاره زنجیر

دل چشمنه گرفته دیو یق چاره :
 دارو لسلن ابید الحار ریخه اونیج
 و صفینا جوق نك و ابونیرا
 آ آ همنوز هتا را مكن او را
 سر كره را و چتر و صلت صدف ك
 صفینا اصول خول خول هشی و حرمه مال
 و دشمن هول زلفینا مید و صلت
 کیر من کفنا مید سر رشته و صا
 عاتم بدلو را اهل مهارت میواری
 بن دعوی معاوضه ایتم شرف کبی
 خیال عارضه در دره تاره اندر
 و کف تا ریخته دل کز زلف عبید
 شقی من در ده لعل کون انشی د
 هول خط و خال سید ریخه اوله
 خنال غمزه و خفا و جشم ششید
 یحیی تاره طبع آشتینا ایتم
 او غمزه و طبع درد ششید و غمزه
 جدوه شیخ و لدنجه قنك سر و دلو ک
 الحار ریخه ابوسه جاد و ششید
 غنچه خورشید هشیب عارضه
 لالوشه و اسو کله ششید و طبع
 عازا و صفی خط سینا نه لعل ک
 نادر ریخه و لغز قنك شوخ آهی ک

ساخته کشف و صلاحت ایکن یکنایه	بروده ایدر ناله ایجا ایکی کورس
آواره سودا رسا نیکه کبرای شیخ	آغوش کشا شود تالید ویا ایکی کورس
سرست تقافل کیم نازبست	ایدرین بیک شیوه ایجا ایکی کورس
	میتونی هم اورد مد مرهسا ایکی کورس
	چشما نین سوزان ذوق کیم ویتو
عازم سیر زخا ایدر تا ایکی کورس	
اولیدر تحم ست کلاز پروانه	پولونه ایتر ایبر کشف راز پروانه
اد شیخ بزم تقافل تمام خورشید	هندو کاسه بدسته نیاز پروانه
غیب برهن آتشی پرستار کمدام	کوبجه شمع پرستق طاز پروانه
کلور کیم عدمون فلور و سخته	پولونه اولیدر تحم
کورد تایشه رضا رتا بارده کمر	اولور در بزم سیم شعله باز پروانه
	پولونه کندویه اورمور یول عاتم
چک شعله کراستیا ز پروانه	
ایدر تقیه حسن لکاس پروانه	ایترقی تاب دمال قیاس پروانه
یاورد در فلک چوقد آتشی آه	قنا شعله ایدر هراس پروانه
عجب هو سوزده شعله ستر ایله	چلای ساهیر برقی قیاس پروانه
جراخ آغی اولور زینجه ایسمه	اد شیخ عشوه یه ایدر حاسه پروانه
	پولونه ایترای بر کشف راز عاتم
اولیدر مرد حقیقه شتاس پروانه	
خوب کرده یه کوسه اولور آتشی	آیدر توشه ایلک بجه در آتشی آیل
اولور در شلکسته رهیا نه هو	بارشعه د کسه کرجیم آیل
چیت نقوشه وصله لایح خیا	
در کلام غم نقدر ایسمه سؤاله	اولور اظیمه چیتیه هم الفت جوبله

هزار مید شراب لبند ام عازم	
اصول مذهبه تحقیقه کیمدر یه	کیم خسته کورد کینده ایر چاره آرزو
سند و فایرد دل بیچاره آرزو	بیلیم نده دور شوم دل بیچاره آرزو
نازیه سیر ایکن اثر نشوده وصال	نادانه کام و عاشق دیاره آرزو
روزا زاری بولیده ویرایشه کول	ببروده ایدر یوقه یه آواره آرزو
بهم چه جزو لا تجزیه هان یل	
عازم کلیم آرزو زلف یاره	
منصور وار عشق کیم وار آرزو	
رنگه کالک اولدجه کاه بچیمه	اولور هزار دل غم بناه بچیمه
هنگامه خصال رنخله اولور یه	کنا صبر دل در خواه بچیمه
اولور حبیبک صرف نظار کیم	چو عروس خسته ناز نگاه بچیمه
اسیر فکر خط کور کولان و کورس	شان شعله کیم راسته کاه بچیمه
مقام آتشی جانسوز دلله همید	عجبی اولیمه مد ووده بچیمه
	نظاره کاه جانده عازم اولوش
	فروغ ربه خورشید و ماه بچیمه
بر حسته ناز اولور کیم ستر ستر کیم	اولور ننگ و صبر کیم آتشی زایلیم
آینه خانه دله عروضا بیتا و حشمت	لبیز عکس برقی لا بعد ایلیم
بر فطیبت نازه کول کولان کورفته	کیم وایح و دلنا شعله کیم جسد ایلیم
اولور آتشی جمال باق آینه دنگ	یه ننگ ننگ صبر ننگ وید ایلیم
سودا نینه خانه ده بارده اولور	کیم رنگا کیم دل اولور کاه ایلیم
	عازم اوشوقه سینه کشا واکا غم
	خونائیه درونک تیرک زایلیم
ایسه اولور دل چاره تنه ایکی کورس	بیار باره راسیم خدا وایکی کورس

[illegible]

غلو و رخت و راه خوفناک و انداختن نام حریفان و افتادن سوز و غم و خشم و خیل و دل نه روی کار کردن و توبه و پیر و پند و نیکو پیرش و جوید و خجسته شکست و نیک و نیک	دو اوج و لسته پیغ غوز و لاله و لاله بنم بوجا و لاله و لاله و لاله و لاله	بسم الله الرحمن الرحیم خوشتر شد و رفت انتظار و آب و آب وقفه و پیغ و خوار و آب و آب جوت و لاله و لاله و لاله و لاله	بسم الله الرحمن الرحیم خوشتر شد و رفت انتظار و آب و آب وقفه و پیغ و خوار و آب و آب جوت و لاله و لاله و لاله و لاله
---	--	--	--

نفر نزار اول له مدحت عذر اول له

چند کلمه عازم هزار کوشايم

او کوه صفه بل افروزه گرفته بام

ز باه مجرّه فیه تر چا خدر

غریق حیرت انچه به وضع کرده ام

فرز داغ دکل تنه سیر حسن ام

اوشیغ عشوه پنهانی اهل ایل

چو بخلد شعله غم آتش سربا ام

عکس ره که زلف سپیده کوردم

قبیله یه هم نشو تصویر بجا ام

افکاره زلفه اولایه ایله تابه

تعلیق مشیت کبرک ایشا اولد

عکس ره که ایندم پنهان ایل

بر تابه داغ دل آشفته نهاده

هر یک اتفاق ایلد وفاق عازم

پوشیده پنهان مدح سپاه کوردم

هیت زخم خود خار خار هجر ام

اگرچه سوزش حیرت دل پریشانم

سج بادیه کرد بجزدم که هنوز

سخر و غنچه کین طراز دهل اول

قوزا عداقت تحریک عشق ایل

پوشیده کاهه عازم نه داغ حیرت

نه آرزو کشف کلام نه دل پریشانم

اگر مدحی هوانا آشتا قشیر با صلا

سجده تیر قضا یا رفد عجز ام

داغ دلایم فخر طبع ای مدبر ام

ایم بر بیا کمالک مار کلمه بر ام

سرفه طبع صفت فخره فرق دو عجز ام

بنا و بجهم کاهم هفت روز

کم شلار سفله ناز عجز ام

مفتوح حال دلیر خویز شیر ام

ایبده خواه فیه ایسه بند قضا

ایتم ز باه خواهشم آوره ناز

ز طرب غم نزار به الم بر کور بکا

روح آشتا اولور سر اولر نظم عازم

طافه سج دانشا بجان کلمه

کورچ چشمن خونا به بریزد بیلیم

اوسر نازده رسد دشتان ناز کور

سپاه مستی چشمن اولور ستار

نسیم صبحی هم آهوش کیم رسد

زینت رودن محله ناله عازم

سجده حیرت چشم مجور بیلیم

غلو زلف ایلد برآه شعله جوش ام

خند نازک نارنگا هر ایه ایشا

هنوز زنده سحر کیم لاله کور

ایبده هر لعل تر حیرت ناله ایل

حلم نشود شاد در کرم منو	خام جود علی دغ غم منو	خام جود علی دغ غم منو
غریب نقیض و دوسوز کراکلا تر	شراب لعل لبی هم بیاج هم منو	شراب لعل لبی هم بیاج هم منو
مدام سستی چشمتد اید ز منو	کرا و شیر و هفتاد در پیغم منو	کرا و شیر و هفتاد در پیغم منو
چهار سوزده دهر کرم نه خالتد	بیه شکایت جوج ستم شیم منو	بیه شکایت جوج ستم شیم منو
بو آکا زو لو کلا اسلا چیم منو	اکا و دگر منو زخم اهل غم منو	اکا و دگر منو زخم اهل غم منو
اوشاه ملک دلاک شاه قاف کاف	اشا و سر سبایه قلم منو	اشا و سر سبایه قلم منو
معاشره جود و خوف دل و در خاتم		
عجبی و لسی و جود طریح منو		
دل کرم شکوه جود یانه سیم	شیره طریف بیل کاشا سیم	شیره طریف بیل کاشا سیم
الشتا رفته شیخ خیال ز کلا کلا	افکار شوق سوزش روانه سیم	افکار شوق سوزش روانه سیم
بهرش جام عشوه در دار و خجسته	حرف و حال عاشقی دیوانه سیم	حرف و حال عاشقی دیوانه سیم
بیکاه غم ز نور زشت کاف ناز	چار و طلبا و شوق ایستاده سیم	چار و طلبا و شوق ایستاده سیم
بر شوق دل پرستی کلا کلا	افسانه نیا زنده بخانه سیم	افسانه نیا زنده بخانه سیم
مکن هیچ کلا کلا بزر وصال		
عازم اولوری نشود جانانه سیم		
در شصت کرم اولشی این توستا	ایتنی و اولش کلا کلا سیم	ایتنی و اولش کلا کلا سیم
اغیخ خود رسته صفت کلا کلا	سوزا و اولور کلا کلا سیم	سوزا و اولور کلا کلا سیم
شایسته دار و وصا کلا کلا	بر دل کلا کلا سیم	بر دل کلا کلا سیم
اولا زهی اولش کلا کلا	یار بار بار سیم	یار بار بار سیم
هواره مدارم اولور لعلین ایستام		
واسوخته ایدر تقیبات		
غریب سیرت بر دل و زانو و ر یوف	نیز عرصه بوختایا کلا کلا سیم	نیز عرصه بوختایا کلا کلا سیم
چکر لایه زخم اولور لعل بر سیم	دگر سوزنده دغ غم منو	دگر سوزنده دغ غم منو

اوله کرا و کلا کلا آسید منفعل	کرم و صلا غم خشر کلا کلا سیم	کرم و صلا غم خشر کلا کلا سیم
انفوس کلا کلا و شجاعت و در کلا		
نقش بر آب قوت اوله فریفته		
عازم جهاف نوز اوها و صلا کلا		
دل غیاره زخم انانجه و اولور	کرم و صلا کلا کلا سیم	کرم و صلا کلا کلا سیم
نول افنا ده طعنه سلا کلا کلا	کلا کلا و صلا کلا کلا سیم	کلا کلا و صلا کلا کلا سیم
علا بر تار صلا کلا کلا کلا	دل شوره و صلا کلا کلا سیم	دل شوره و صلا کلا کلا سیم
نزار غیضی لم بر جفا اولد کلا	اولر غیضی و صلا کلا کلا سیم	اولر غیضی و صلا کلا کلا سیم
نکست رسته بند نقد و قوت	عازم	عازم
کرم و صلا کلا کلا سیم		
اولر کلا کلا کلا کلا کلا	مرات و صلا کلا کلا سیم	مرات و صلا کلا کلا سیم
کلا کلا کلا کلا کلا کلا	اولر کلا کلا کلا کلا سیم	اولر کلا کلا کلا کلا سیم
عصمت کلا کلا کلا کلا کلا	آینه خانه و صلا کلا کلا سیم	آینه خانه و صلا کلا کلا سیم
چوق و صلا کلا کلا کلا کلا	دود و صلا کلا کلا سیم	دود و صلا کلا کلا سیم
برقع کلا کلا کلا کلا کلا		
ایدر حجاب بهر حق مدر آب کلا		
بهر خرم و صلا کلا کلا کلا	اکلا کلا کلا کلا کلا سیم	اکلا کلا کلا کلا کلا سیم
زبان اولم و صلا کلا کلا کلا	دود و صلا کلا کلا سیم	دود و صلا کلا کلا سیم
عوض کلا کلا کلا کلا کلا	خورشید و صلا کلا کلا سیم	خورشید و صلا کلا کلا سیم
عزم فیض جاش آب غم کلا	ایکلا کلا کلا کلا کلا سیم	ایکلا کلا کلا کلا کلا سیم
لالا و صلا کلا کلا کلا کلا	صدا و صلا کلا کلا سیم	صدا و صلا کلا کلا سیم
امید جاره کلا کلا کلا کلا		

جنب عارف اندر کرم طالع زانده	نوشته سردارها اعتبار را داشت
ادب معمر بیکر شاه هدا بجا	خیال شیوه نظیر نرسا را داشت
کورده پوشیده اید شاه خدایان	بجای که صفی سحره صورت کار داشت
کزارش از خضد ملک شو خند	سجده حقه صفی سحره سینه را داشت
قادر نطقه سرکارگاه معنیه	فسوق شیوه اجماع بود و داشت
خدا بودی آقا قده سیه داشت	ایستاد
کر بخال حتی آقا قده سیه داشت	ایستاد
رویک که هیچ کالک شیرینک باغ	امواج ناز بحر خفونی نازک باغ داشت
ناید و صلح کرم ناله نازی	اول چشم فتنه بود برینک باغ داشت
زلف طبع الفتا ایدر گل هوار دل	طریز نیا ز صیغ شبیه آهنک باغ داشت
زخم فکری سنگ سحر کمر کز	کیم زلف سفیدی طریز فلانک باغ داشت
دور غبار عکس خفله عجز کمال	مرآت رو دینور سحر نازک باغ داشت
خاک کلال ایدر جنبش کور عارفان	میت
اسفند بار فتنه صفی جنگ باغ	میت
سکوف شیفه زلف بار شغل	کرمی تا کر فتنه تر شغل داشت
کله لیدر دینور صیغ وصال	بالا ساعد روزه کار شغل داشت
دم وصال طوس سوز فضا فر	او شوقه نقل غم انتظار شغل داشت
سزای جنبش کلیل کره بیدر جوش	او سرود شمع کلیل در دانا شغل داشت
اشهانت غم هدا کوجده عارفان	میت
انوار دلیری اختیار شغل	میت
شیر کام اهل دال شگست تان	جفا کیم آرزو وقفه در نازک داشت
ارغوان کام دلایت قطع آرزو	تقل کلیل کام بربست بربانک داشت
اولا ز غم حیل از اسبابه	طبع سخنور طو تالم کیم بربانک داشت

لشکر ستم آید در بند قضا	حیف کیم با نادر اقبال غمور داشت
هر دایغ غم ایدر رنگ سبیل اول	تنگناه همدی دیر مویا داشت
چاره یوقه مبد آملات	ارحانم
قالبه فقیه غم ره رها داشت	نظاره همدی رنج و رخا داشت
بو کوبه غلغله ناله دوقه امطل داشت	صفای رنگ و شبر ناله هزار داشت
حدز فریفته اولم چشمتان در	امید رفعت ایدر طبع بعبا داشت
حسدا ورنه که سنگ ناله خرم	که دست زلفی زاماه اعتبار داشت
اولور عی شیفه کام چرخه کال	چیمی شکر زلفه روزگار دود داشت
زین آرزو ده صدمه برینک احاط داشت	کولک نایه نخل تننا به جمل داشت
بولور بیک نخل تنش و ناله کار داشت	اوسر و کار و ناله آنا به ناله داشت
دولور عی زلفه ناله بخت پیچ داشت	زاف حشو وک سر رشته طول داشت
هوس برور کین باوه جور کال داشت	زین شوره کله کله ک خفنی داشت
مغایین خفون و ناله آملات داشت	میت
صیغه حشو وک و ناله آملات داشت	میت
اولانک کال رو بیغ فتنه ناله داشت	کله ک فتنه دم موم بهار داشت
شگفته غنچه زربنه رونق انا داشت	بهاره صفی کلزاره زرنکار داشت
شکجه کال برین مویا داشت	نسیم شیفه کین کر آملات داشت
ملک ایتراش عکس کال جه داشت	او شوقه ناله آملات حقیقی داشت
فنا ده کله حسرت آملات داشت	بیم کیم فتنه کوبه دله هزار داشت
کله کیم بیرو نظم خدیو دار داشت	میت
قلع جام با لیدر ناله همدی داشت	میت

دل زها داود ز جلدی که تا پیشک نغمه سجاوه چیزها رجودن حشمت اولد بیرونه طالبان را بهار لایق معالی خط سیاه تاب و قضاوت چاق	عسل کل جو لخته دوده تصویر افلاک نفتق کیسور حشمتی که بر پنج پا سرنوشت زانه قابل تغییر و لا لوحه مجبوت زخا که بر تحریر و لا
پرویشا فیه سحر لایق اسرار کل نظم کل استاد سخن پروردگار	دانش فیه سیه بهار ز سحاب خورشو اضطرار ز برگشته دست و روزگار ز بگزار که اولد ساه یار ز دلسوخه و جگر فلان ز اول غرضه شوخه جانسان ز
آواره خط و حال بار ز زلف کل اولد الفت آینه ز اوراق دله هوا به ویرد ک کیسور دل را تیر بر پنج یاد مرده و خط کل شرح ویریک و نجبه رضاقه	امید وصالک یلم دمر عالمی که بر زده هیچ کار ز خوار خط شکر ناله غم که کار ز حکیم نکته پیر حقیقت بهار ز نوله در و فراق و مرده دل هم قایل ویر ز کار و عهده حال و دیار ز قوله ایسه قدر تیشه غم جایش ز
چشم اغیار بر هر در و نور آینه ز شعله عشق کایا بهار که حشر کل	قوسه آه سحره و الیسه زور سحره سینه درد لایه رشک تنور آینه ز

[illegible]

دوشنه شاده مکر ترک خواجی مکر	نقید کام ته وصلت نیایش مکر
خوضی ده هدی آریا نیایش مکر	خیزک عشوه یه روضه نیشت
هزاره لایم اولام آه و نالشی مکر	رسید کونی قبول و لایم اولام
چراغده هوس منی تا نیایش مکر	زلفت ایلدیک باک سوزنی مکر
وصال دیه دست نوازنی مکر	هلاک تیغ ناه ایته ده مراد مکر
بوسوز و تانک عازم غرض جور و	چلیغ حسن زانور تا نیایش مکر
مرات خور کر فتنه زنگ جیابا و	زنگ جینگ اوزره که بریچ و
ارحمت و لسیب بونه بجا خرابا و	زنا کیم ستم کوز آچدر کدر ل
بجوه سایه دار غم اضطرابا و	کورد که سایه سر زلفت رخت و
نار فوج تبر حسنک نقابا و	کور مقصدا ریخت دم نطق چشم
بولیل فالور سه نشو بهیا نه جفا	حالا دل ستوره عازم خرابا و
میخ ناز لانه دلره ربه و	عزیم باغ نازانه او شوعک
ایده مقصد مکر کول دیه و	چیرک داغ داغ ستم صا نه ج
کلفچیر هر هوز کرباه و	باکشی هوا خط یاد و
اوله سرفتنه جو نیه دانه جیه	آزده ایته و لایم سیلا ج
بیلا یلری سینه بر داغ اول پر	عازم زاف سیر کل فوریع
بی لیر سووا ایله زلفه سینه و	نیا هو رخ لک فتنه زلفه و
بیر لال چشم جا و	ایر عشاق زار کسیر داغ و
خیابا ایلده شفق بیلک لایم و	خلور آرزو رفته سینه جیه و
چور	دروال جابله تر باک بر شوخ و

اولور می نیم نگاه و حال قانده	ولیک چاره ندر اضطرار رسته
ظوره خط نوازیتر جایی افکار	اوه حسنی ذلک قورقلم کلک
لایم تانه ده ابلار نظری مردی	نیکو تر استر ایسه عازم قهر قلی
زلفک لر عشوه زبیه کلمه و	دربار فتنه موجه طراز جنون و
کورد کج زلف نازنی دست لطیف	نبض اید شعله مزاج سکوه و
لیریز هر جایی سر کون ایلک	سکار زلاله و هر نه سحر آه و
دور خطنه نالطراز اولسه و	درد جنون بهار ایل لایم فزون و
مکر زبیه و هر ده ابلایم و	جام هلاک مایه فیض جنون و
چم چم کند رانج کردنه عازم	دربار فتنه موجه طراز جنون و
برکون کلور که قوست خواجه زلف و	انوشیرین خنجر ندر دهر و
رنک فک کول اوله یه کچره و	کوردنه شکر لایم که به بره و
صبر عنا غنا اید کون ایلر نگار	کوردنه شکر لایم که به بره و
ایته ندر طرف در بولک سنج غم و	الکین تمام منسوب ره و
عازم زاف حال ایلد عروضا و	داغ دین کول او بر جیره و
عشوه آینه غم نازنه سینه و	نفته بر کشته لیسو بر کشته و
قلم خط شاع ایلد رخت نفی و	دست مقلطه خا و در خا و
زلفی کربولیه فالور سه هوس کلک و	دور بخشوده عنا قور کون و
فولر به داعیه فیض سحرا و	خضرم دایه و جیا لایم و
کلفت رسم ضامیند عازم و	کلفت رسم ضامیند عازم و
عازم ناز عروضا و	عازم ناز عروضا و

۱۳۹
 دستك كبريادوب غرضي جبره
 انبيا ايليصله ديگرچي بولر
 چرخ چيقل در دهه كبريانه
 مقصود زاندهك عياجا و فو ريم
 اولهاي هيا و نشينرك هيا و ريم
 وارايه قصه در شني مريدك او چور
 اميد نور زانغي ايتم شجيره
 عازم آلكه هيا بشي علم بچور
 سودا رخي افندي ايسكيو كرفته
 آهوشتم شوخم كرم كرم اولايه
 بنده زير زلف هيا هله خاله
 بار آشتا رخله مرلام لسته نوله
 بيقن نتيجه امله اولان خالشم
 بويين زخم غم نوله موقوفه عتله
 چه باك چشم ياره ايد عرض چالا
 خازنه مكر كمره ترخونه كرفته
 كوكل بريلا خستهك هورس با نرين
 هيشا هاله ايا سني آشتا سني ايم
 نوله چيقل آلكاه نر خيقل ايم
 اولور برده بيك بيقو ناله كبر
 كور نر دهلقه خوتوكم آهوش عا
 نوله ياسته شيرين زهر اولسودك
 بوهرك بيسوق آرزو بولارين
 ملكه يوسف كيو رنه تاشغاشا
 قصيد در كمره وصله عيال غاشا
 هينده قمر د لسوزم آه يوسف
 عيشه كمره غيره كلور بالجره خالغ
 ايد
 ايد

بر زهر فسیلین ناله ک غم	همیشه شاهان فرخار یار
ماند جو یار تیغ مزه ملک	احکامی زمین سینه جاربید
عازم ناله رشک کاله همدان	احکامی زمین سینه جاربید
روم سخنگ بونی	عشق قدر ذوق شراب و هلاک یار
تا بیری که تیغ مزه ک تا ناله یار	سیله نرسنگ در دره چشمتی یار
تخنه خفا بر به شاید کور دیو	چیت نکاهی رسته مزه کاله یار
کلینیک ناله کاله دام و ده تیز	سینا هکله کندوی یک آره خال یار
کره بوسه کوشه دامان ایچون کول	
وصف رقص ناله رنگیم عازنا	
ایچونز وقت صبر تا نشیند کاله یار	
دل خیم یار یله صد یاره و کله در تیز	

هلاک جان بود وضع ترا کما کما نذر بواه صبح بود که بر شیان نذر هو سرگشته بود وضعی نفاذ نذر بزه بود نه تغافل نه یو به نه نذر بل بود بدید هیچ و کس نذر هلاک دل و وضعی سنگ نذر هلاک جان و وضعی کار نذر	کما کما نذر بواه صبح بود که بر شیان نذر هو سرگشته بود وضعی نفاذ نذر بزه بود نه تغافل نه یو به نه نذر بل بود بدید هیچ و کس نذر هلاک دل و وضعی سنگ نذر هلاک جان و وضعی کار نذر
--	---

بوی قالدوسه کالک برنجی توتم	عشاق تازده و قدغه در دس ویر
آلوده دامین اولو لینین هوشا پیا کازا	عشاق تازده و قدغه در دس ویر
صنبر شفق کله دامن کرد و نه ویر	
آشنا بخت در غم بیکار ویر	شهریار خطا عذت حشم بیکار
جلوه بر زلفش اولو زلفش بیکار	آهوان روضه بخت هم بیکار
نشو یاب نه فیضه و لازا آزار	حام طاقسو زاهل دره هم بیکار
عوضا ایا شفته بسدر نفوذی دانه	لشم حرف تنه به قلم بیکار
به زاندر لشم عشق کیم حرفه	دیه نا حکم دهی کساته در بیکار
روضه کوید اول نخل چاه نوز	
خیل و مرد عارم شیرین غم بیکار	
او خطا بیزه کفر چشم چاه	نوشته سر سوادا کراه
قوتیک چشمی امیر کیم آلال	هیند خسته روز رساه صیر
نجی هیو نه صد قطره خوجکلا	کرمه خال امیر زباه صیر
فرخیزده کلنجی زار دهر لیم	اولخت لخت دل بدلاله صیر
قوان نخس اولو انا حاد طالع واکم	دل هو نه زده صاحبان صیر
هندو طبع زین تخت ایت عاتر	
تمام روز سحر زناه صیر	
عشوه ایلا رسه خا نه چشم بیکار	فتنه مجنون سر زلف برشتا کدر
نچی دهر حال اید سخلر بیکار	اوده قناده دل چاه زخما کدر
سینه ده بیوه و کل زین بیکار	سایه خنجر بیزه شهید کدر
بیزه بیکار کله خنجر بیک طالع واکم	نیم مست کدر زکسه قتا کدر
دور آتله و کل خطی پنا عاتر	

بیکار انا اولد زخم جانه کیم حکمت و دانه	شفا عشق قاناقه خورد و دور
اولد زخم بیزه جانه خنجر هوشا	کلاه رسم غره ک قتر بیزه دور
سرا زان و نسو ارا کین چشک نه جانه	کوزنیز بیکاه فتنه خنجر دور
نور دلفستگاه جانده بزم وصال	اوسمین کوزنه عیاضه کافور دور
ضیا اولد فینق تیغ مراد کله هج	غشیا امیر اهل دل خنجر دور
کاشا ایل بیلر تیغ زلف یارده عاتر	
دل شور بیزه به هوشه منصوری	لشدر
کولک تانه هوشا تیغ مناج صانور	کیر خسته کدو به هر کور کین طالع
بیزه عشق باران و نازاده قناره بیزه	کرمه کولک زخمی بیزه ایتنا صانور
دین بیزه اعلینا و عشق تیغ	سپو کلاه فزاق تنک تیغ صانور
شکسته در دهنه ایلر بیزه	اوسکل دل در دلفتم تیغ صانور
طبیعی غم نلپا نشنفته عاتر	تیغ
مکر کرم زخم دلم مرهم تیغ صانور	
دلرستی صحت ساعه تیغ بیزه	بودر در سر خا نشو و نشیند بیزه
در غمشه ایلک مرگ حشک لظیف	دل در لاله کین کساته تیغ بیزه
رمد سمنار غم بیزه چشما و خنجر	هینسه فکر انا کاشق به کینه بیزه
مسحه سوزن اولد تیغ کجه بیزه	تجرو بدینده عینه ستم بیزه
نور زنگار کدو نه عاتر آتله	
مدار سحر بیزه و زلف کینه بیزه	
غیر ک کله بیزه دل خوه جکر ویر	هر شایع لوبر مرده یا قوت تر ویر
حرف بیام و صطا و عیسی طلالک	دلرگاه حشره جانده خیر ویر
دونا دهر بیزه منت و سعاد	جبار زخم حکمت مرهم صیر ویر

خدا را که سیر زلفه مدد کار داد و دوری هج	بجز سیه دلیله شب تا را دوری هج	فلا دیتع بر فایدا فلک را دوری هج	مردم انیمه شخصه دلا را دوری هج	سرسته بجم خنده با زا را دوری هج	کا و حلسه شایع سر را دوری هج	عازم کلام اولسه بر شایه رویت	او بنایه سسته دلنده هلم را دوری هج	ارحام حسنی نشوه پره سانهج	عشر تریه جی	در بسته فیض اهل دلا اوله دلویم	غریاب دوقه سیر خفا	عازم اوله جلوه کر بخت اوله پری	آدمش خال ایلر کر کشور فرج	زلفه که زبیه ابوری تا کوسید	اوله کریم جلوه کوی رستم قوه	تا بتر حصی آتفا بر آب تابه کاه	جلسه هم شلار دلا ایلر شینج	اوله فکر بختی چون فلک چرخ	آب زلفه آینه پد تا بدر کمر	آتفه زین سینه پد دایه غلک هشتی	اگره قضا بخجی که عازم نیانتر	کوشه بلک ره شیوه سیاه کوسید	اگره بلشمل
--	--------------------------------	----------------------------------	--------------------------------	---------------------------------	------------------------------	------------------------------	------------------------------------	---------------------------	-------------	--------------------------------	--------------------	--------------------------------	---------------------------	-----------------------------	-----------------------------	--------------------------------	----------------------------	---------------------------	----------------------------	--------------------------------	------------------------------	-----------------------------	------------

بادرخ خور باه ایلر به شت غبار	اگره لانه در صو آرا رخ ایلر	شاد ابدت ولسوینه باغی بختی عازم	سبانه کاک تر یک عین دلا لایت	هزار دل نجبه اولسه خارا الفت	اسیه کاک اولسه بجی کیم بختی	نه چاره اوله ازیلک با ده جینه بخت	تفلم ستم چخ تا چیدر دل	قالور سدا دله زار تا شلخته نور	برایه دله ایلر کتفه زلفه ایه	بجی بادی به بیار با ساسم عازم	اوه اهو ستم اغیار جیلد مالانته	اربعه باغی ناز و زار تا زینلک ایت	قید دایه جان زبیه کله بنه غلک	رخبر دیو غم کولک امر بخت شوم	ایسه قوتاب داده و غلک نشوه	کوسید رسوم شیوه اعجاز عازم	اوه زین نازه ده حو زینلک ایتیم	اسیه کتفه اراک کتفه بختی	فریجی در شیم کله رخلک حورا	دلشتر آدم اوله کتفه تا رختنک	طلب کدر رشتام با ندره کسایه	صفا رشتوه دیر ایلر کور عازم	اگره ایلر
-------------------------------	-----------------------------	---------------------------------	------------------------------	------------------------------	-----------------------------	-----------------------------------	------------------------	--------------------------------	------------------------------	-------------------------------	--------------------------------	-----------------------------------	-------------------------------	------------------------------	----------------------------	----------------------------	--------------------------------	--------------------------	----------------------------	------------------------------	-----------------------------	-----------------------------	-----------

۱۲۴۶



ایستاد فرخنده	ایستاد سرور خط وزلف کره‌های بیکار	نقش سپهر خورشید غیبت زنجیر بیکار
کرده افراز با چشم که ببار کویر بزرگ	بروشیا فیه بز آب زجده لعل و لعل	چشم افق الم ایستاد تابد بیکار
عازنا فرط بیت غیبت نه لک لک دهن	لک لک ده روم کور غیبت کشتیر بیکار	لعل نه فیضه چکه جام کلام ندر بیکار
آب آفتاب شرم می‌باید نامند بیکار	بیل شوق آزار دشت طوطی حشرتم	آرد بود و مرد عالم تبو به خند بیکار
طوطی غم غیبت ادا فرید گام و قدم	زخمی لک ز دل کرم الغم غازنا	صورت مروت طوطی غم غم غم غم غم غم
شبه و صرام قیاس اولم پرده در	نیت و ماه فکک سناک فلا خند بیکار	درین صبح اهل غم غم غم غم غم غم
غم غم غم غم غم غم غم غم غم غم	بشت تعبیه درونج تبیا ولور بیکار	عدم خنجر آماک مطلب اولور بیکار

عازنا بستاند که بیا که غنچه

قلعه هفت ناله به ریج و بار قالدیم

تختین غزل عصمتی

لبیزه پیر خواهدی ایدر زلفنا غنی

وایسته غم ازین شهست اما غنی

است و در قافله تو سوزنا غنی

بایسته اولوبه نیکه غم زلفنا غنی

دل نه هوا وصل نه بوسه و کما غنی

برآز و ایل قومشم آشی غنی

لر خون شل چشم ایل غرق عالم

دبسته کام مرده ولسوز حسرت

جلال یسیر پور عرض کیم آملر زبا غنی

سوز تو فون دله خدای زلف

براشک جام و ریخته دار و آتش

هنکام خور و ناله دوشتر دم زبا غنی

غم چکه عازنا نقد ولسوز لبید

کرا ولسوزده کما ره اید نا بیلیم

بهلت و پر و به خدایا اگر کرسه غنی

طبیعه ذبیح است راز و ده بخت

سخن پرورده سخن آرا بجان بیار

اول و عقل رسد و بشنیده کشفیه

کریا که چه کیم هم من تنه طبعه کل

بته دل افته و خیر آرزو بختنا قالد

نه حد و رسم هیچ اینده قصیم

مدره سقا کله لطفنا که بیدر جان

بناک ذاتیکر همواره قیل و حد

جهانده ساینجه کلسان کام بید

تختین بر و از رخ ناله به ریج

کلسا دهو کلسا ناله یوق بوق

زیب کلشنه و رفیق عالم سرور قالد

سایه انار کمر بر نخل در بوق قالد

ایستاده در نه دکانه طبیعه و کما

زخم خور و خیر در بار دهو بوق

حقه بیرونه کور و نه دار و قالد

تشنه ناله جانک و ناله انچه هنر

تشنه لبه کشته و کما رایتیمه ره

چشمه سار و جوده بر کیم قالد

قدیر و کله یوق بیور و قور کیم

زرقه یوق سنک خند فک و هو و زرقه

چاره سقا بلیشه ترا و قالد

جشنه عذرا فتنه ایست و ایضا

۱۲۲
 علو فیض باده کلمه خجسته کلمه
 هنوز نظم ترنم آید را سنج
 قرن اطفا که اگر اولس بدین شد
 کرم کام رسا نشاء مکرمت سبها
 ای مدد رس هر صبح ناز گلشنده
 خیال دست جواد لایزال را هم
 ادور اعلا کین
 علی الاموصی سزاوار اهل درقم
 بوبیت دلکشی کویا و دین را باده
 بخا و خفا که کجا چون که بیدر هیچ
 اگر سر سبز قیامک اولان
 تا ملایمت ده مهمل و کلمه طاق
 بر شکایت غم عازم ایل و در دنیا
 انصا و دین آرزو ده ایسوار کام
 اتقا خدایه خراف و بهار گلشنده
 و قسمی که در ستایش رئیس سنا رایه رفته
 توان شکل کرم بر تبر غره ایست
 انرا که کین
 رنک رنک بشت و هر قد و فتنه
 حاکم
 ایدر آب فسوفه زریه کاه فتنه ده
 اگر چه شکر بر دار زلاله مرده
 تغزل ده لیست ملک ترا شغفنا عارض
 اگر بیل وصف ایدر وصف خدا و ند عزیز
 و شیخ یوز آرا قلم کام فکن عالم
 نظام نظم دیوان کرم صاجه به بند
 شگفته جوشیده اختیار گلشنده
 زبان تازه پر سرفاه ناز گلشنده
 ابو کوثر و لالایر هیچ کار گلشنده
 همیشه رفیع غم اضطرار گلشنده
 جریحه زده مهر نگار گلشنده
 اند کرده و پرخار خار گلشنده
 یکانه بیل سحر شهاب گلشنده
 نسیم نشو و نما اعتبار گلشنده
 قالو کلان آمل اشغفه کار گلشنده
 بود در سر بوجای خار گلشنده
 دعا را تخیل هیچ ده هزار گلشنده

هراس عدلک ایلدهفت چچ	اورستم همفتخو درلستیم	هراس عدلک ایلدهفت چچ	اورستم همفتخو درلستیم
کل شکفته صدیرک خارها نذر	روا میدردم عدلک چیلیم کل	کل شکفته صدیرک خارها نذر	روا میدردم عدلک چیلیم کل
اسیر دغدغه خارها نذر	دیندردل شایستگان لطفم	اسیر دغدغه خارها نذر	دیندردل شایستگان لطفم
همنو زجمله کم قهرچا نذر	اسیرت تا کرده یوسف دروغ	همنو زجمله کم قهرچا نذر	اسیرت تا کرده یوسف دروغ
دل سنگینا چو زهر خنده افشاند	حصو عجز تر ره عدو کیند	دل سنگینا چو زهر خنده افشاند	حصو عجز تر ره عدو کیند
که کار چرم ایلد انتقام جویند	اینجا نه قول دروغ عدو سها	که کار چرم ایلد انتقام جویند	اینجا نه قول دروغ عدو سها
چرا او دمه بود در آرمو نشاند	اگر ریشه نوقفه ایدر سرچشم	چرا او دمه بود در آرمو نشاند	اگر ریشه نوقفه ایدر سرچشم
بوشیوه یوسف ایدیه وضع	بغیر از اعدو حق و فرد مطایم	بوشیوه یوسف ایدیه وضع	بغیر از اعدو حق و فرد مطایم
که کلن غمزه ستا به پشچاندر	کنه کنده دل از زده کار ندر	که کلن غمزه ستا به پشچاندر	کنه کنده دل از زده کار ندر
که دل غریقی هم شورخیزد هجراندر	ترجم اینت نفس و لبست نطق	که دل غریقی هم شورخیزد هجراندر	ترجم اینت نفس و لبست نطق
درک که جاکر بر ماها جویناندر	کرم سنا پیر یسک اهل درویم	درک که جاکر بر ماها جویناندر	کرم سنا پیر یسک اهل درویم
بره او در که والا امل ده جاندر	سر هک واریکت قند و ویا لطف	بره او در که والا امل ده جاندر	سر هک واریکت قند و ویا لطف
روا میدردم جگر داغ غلم سویندر	طیب حاذق این سنایا خدیو	روا میدردم جگر داغ غلم سویندر	طیب حاذق این سنایا خدیو
بقیم و لدر کیند هلاک شایاندر	قوت لطفک اکر لا زایسه زن	بقیم و لدر کیند هلاک شایاندر	قوت لطفک اکر لا زایسه زن
چو شعله دغدغه آرزوده هویا	کبود کینه نقل بچرم که کل	چو شعله دغدغه آرزوده هویا	کبود کینه نقل بچرم که کل
بذات پاک محمد که نور یزداندر	شکایت ایلدیم کندر حجاب	بذات پاک محمد که نور یزداندر	شکایت ایلدیم کندر حجاب
وایک عارالم ریب دین جاندر	بود کل واکل تمهیدم جرات ندر	وایک عارالم ریب دین جاندر	بود کل واکل تمهیدم جرات ندر
	نفاست کور اوقات خست		نفاست کور اوقات خست
	گست لاک تر عازم شکسته		گست لاک تر عازم شکسته
	همیشه جام هلاک لاله کز اندر		همیشه جام هلاک لاله کز اندر
	مدام کل غم غار ستاه نمایاندر		مدام کل غم غار ستاه نمایاندر
	همیشه رفعتی بر تر لبس و اشته		همیشه رفعتی بر تر لبس و اشته
	بحق نور نبوت که نور رحاندر		بحق نور نبوت که نور رحاندر

توق فیض صفا سفی کرم پیرا	توق فیض صفا سفی کرم پیرا	توق فیض صفا سفی کرم پیرا	توق فیض صفا سفی کرم پیرا
دینورسد زانیه کریمه فیض نایاب	دینورسد زانیه کریمه فیض نایاب	دینورسد زانیه کریمه فیض نایاب	دینورسد زانیه کریمه فیض نایاب
اگر چا بالاش عذر رفتیله شاداندر	اگر چا بالاش عذر رفتیله شاداندر	اگر چا بالاش عذر رفتیله شاداندر	اگر چا بالاش عذر رفتیله شاداندر
وجود یم فیضیه رشک نهاندر	وجود یم فیضیه رشک نهاندر	وجود یم فیضیه رشک نهاندر	وجود یم فیضیه رشک نهاندر
سخا خجالت جویدله دایره نشاند	سخا خجالت جویدله دایره نشاند	سخا خجالت جویدله دایره نشاند	سخا خجالت جویدله دایره نشاند
حریفه بزه اکریم شریف جویاندر	حریفه بزه اکریم شریف جویاندر	حریفه بزه اکریم شریف جویاندر	حریفه بزه اکریم شریف جویاندر
خجالتا نه بروه از قیاسه و وفاندر	خجالتا نه بروه از قیاسه و وفاندر	خجالتا نه بروه از قیاسه و وفاندر	خجالتا نه بروه از قیاسه و وفاندر
علو فضلنه عقل کمال هیراندر	علو فضلنه عقل کمال هیراندر	علو فضلنه عقل کمال هیراندر	علو فضلنه عقل کمال هیراندر
مداد خا مدبر شکین حال عرفاندر	مداد خا مدبر شکین حال عرفاندر	مداد خا مدبر شکین حال عرفاندر	مداد خا مدبر شکین حال عرفاندر
که عصمت اکر کوره چاکزده دایاندر	که عصمت اکر کوره چاکزده دایاندر	که عصمت اکر کوره چاکزده دایاندر	که عصمت اکر کوره چاکزده دایاندر
کنه کرم کرم پیرا شایسته یا کاند	کنه کرم کرم پیرا شایسته یا کاند	کنه کرم کرم پیرا شایسته یا کاند	کنه کرم کرم پیرا شایسته یا کاند
نکاه که سکه روی غیر بخشاندر	نکاه که سکه روی غیر بخشاندر	نکاه که سکه روی غیر بخشاندر	نکاه که سکه روی غیر بخشاندر
بنافه حق لاشن اسیر دنداندر	بنافه حق لاشن اسیر دنداندر	بنافه حق لاشن اسیر دنداندر	بنافه حق لاشن اسیر دنداندر
سحاب مکرمه قطره بار نیساندر	سحاب مکرمه قطره بار نیساندر	سحاب مکرمه قطره بار نیساندر	سحاب مکرمه قطره بار نیساندر
سفال قند و لیلکای کعباندر	سفال قند و لیلکای کعباندر	سفال قند و لیلکای کعباندر	سفال قند و لیلکای کعباندر
مکر که لاک تر غم نر جاندر	مکر که لاک تر غم نر جاندر	مکر که لاک تر غم نر جاندر	مکر که لاک تر غم نر جاندر
که وقت شیلد در صبح شکر کساندر	که وقت شیلد در صبح شکر کساندر	که وقت شیلد در صبح شکر کساندر	که وقت شیلد در صبح شکر کساندر
وجود و مصلحت عذر صدر دیواندر	وجود و مصلحت عذر صدر دیواندر	وجود و مصلحت عذر صدر دیواندر	وجود و مصلحت عذر صدر دیواندر
یا هر چو بنیر یا ماه تاباندر	یا هر چو بنیر یا ماه تاباندر	یا هر چو بنیر یا ماه تاباندر	یا هر چو بنیر یا ماه تاباندر
مثال شایسته از اغوا بستاندر	مثال شایسته از اغوا بستاندر	مثال شایسته از اغوا بستاندر	مثال شایسته از اغوا بستاندر
قصیف امل شاه بیت عناندر	قصیف امل شاه بیت عناندر	قصیف امل شاه بیت عناندر	قصیف امل شاه بیت عناندر
ایا خدیو جهانانچستنه سفینا	ایا خدیو جهانانچستنه سفینا	ایا خدیو جهانانچستنه سفینا	ایا خدیو جهانانچستنه سفینا
درک که مقسم از نازک کاغذی نذر	درک که مقسم از نازک کاغذی نذر	درک که مقسم از نازک کاغذی نذر	درک که مقسم از نازک کاغذی نذر

شکفته خنجر کلاه مست شوق ز سیرت نشانه ساد خورشید در کلاه سیرت	هفت ز ساد خورشید بجام گرم کراندر کر وضع بلبل سر مست خنجر خندندر
شبه بهار چرخان بهار باغ ایندی مگر کبر ایوب انفس او فودر یاز صبا	گر شام تاب سو شمع لاله سوزاندر بهاره سوری باغده خلد با بندر
خوشا لطافت تاثیر باد نوزدی ندر بوفیه بهار در کبر خط نشاندر	کبر نفسد خنجر شمع کل فودر زاندر ز باه بلبل مصور نغمه افشا بندر
جی باغده آریکسه و خوشه و طبر همنه ز غنچه زنگنه زلاله ترالیه	گفته بهارده کل خاتم سلیماندر خوشه مدثر شمع سبوزیناندر
عروق نخل چمن صند سر برآورده خلور شعله ایله قد خنجر کلیدر	اندره زال ملک بید رک خاقاندر سیاه سخی غنچه کبر کلید خندندر
بوآب و آب لطافت کلشنه و حبه همنه ز پیرده احیای مرغ گاه چمن	اگر که غیرت جنت وینست با بندر مگر نیمه فیض مسیح بهار بندر
خوشا لطافت نشو و نما نغمه تاثیر اور کلو زیب فکین ماه بیکاره چمن	کر خنجر خنجر خنجر خنجر خنجر خنجر کر شعر خنجر خنجر خنجر خنجر خنجر
ندر بوفیه و حنجره در سق خنجره زهی مساجد کیم رنگ و آتش تر	تخاف و دستم چنچ سفلا خواندر بلار ناله چشم خشم تا زاندر
زنان کچوش و عهد و وفا لطافت خوشا زاندر که شمر ناله اهل دل	تخاف و غم قباله دهر یکساندر کر نشسته مکر خنجره خنجره خنجره
زهی زانده عیال که خنجر بلبل بو انتقامی ویر و لاریس کچولار	نسیم عدل خداوند موشکافاندر کل شکفته گلزار لطف بزداندر
بهاره غنچه و رسیده زار و رضوی میت با گرم کام خنجره اهل حرم	امان کر دخی غم ملجاء و رواندر سپهر مکرمت و آفتاب عوفاندر

معدلت کینه خداوند مکارم کار کوین کوبه صولت که شیدین	ار کلیل نشو روم و عرب و هندو اولد بیکار کلاه خنجره کبر و هم در هم
کورد کیم خنجر خنجره کیم و چندین بالصحر در یارب امید خنجره خنجره	جا آریکسه و کور کور و آریکسه اولد بیکار خنجره زانده اهل لطافت
تدالجه کیم آیت خنجره کیم سنک فانرا ولسیر بر فکله کار لطف کفر	اولد آریکسه آفتاب و ادم عالم بعد ازین چاکو ساد و لاله کور کیم
ظهوره مویجه کیم لاله ولسیر سنبه اولد و دارا عفتیت بیکله	فکله کورده زانده ادا و لغو فکله ز فکله خنجره اهل کلاه آریکسه قسم
الم خنجره بهرام اش کر به مکر دم آیت شرف کیم سید روزاندر	چشم باغ غم عشا قالد و آریکسه شا هدیه کیم سیه در کور و سیم
بهره بر خنجره سید خنجره ووه کیم نکلت زخم و لم سوده لاله بلا	حیرت آلوده علامه فکله و لطف کیم باز دهر ادم غیرت نبض ارقم
بهره بهرام سید خنجره ووه کیم گاه بالا کیم جلوه کیم بهرام	با شکسته الم بار کور سیه غم بخیا و لاله و لاله و لاله و لاله
اگر دین آشفته کور کیم خنجره ووه کیم اخنجره آیت و لاله و لاله و لاله	دله زهره به خنجره ووه کیم ووه کیم سکاه اصناف مکارم آیت بهرام
دیده دار و لطف کیم لاله و لاله یکسره لاله فانی آیت لاله	ایده آسوده آفتاب خنجره ووه کیم حقایق صبر و زاری و خنجره ووه کیم
دانا خاتم و لاله و لاله و لاله ارستان خنجره و لاله و لاله و لاله	افکار کور و لاله و لاله و لاله و لاله بهره لاله و لاله و لاله و لاله و لاله

صرد شوفا سیس پنج افکن بخار سیله از آب شکوه کف رسته آفتاب نظار تیره بجهی شبنم اوله ده سره کشفه دینا افکن الم چشم بزکسه بیلر ریخ خار ماتم او قدر مستعد فیضه درون عالم بخیه ساقه کلینده کلی بر شبنم لعل از وزر اوله سر بهر اعظم چیکاه شفقت مویچه کربا به هم مرفیقته جها نایا و سبایا چشم قربان صولت مردم قلن حق حقیق نام و حسن قلب عالمی زبور افکنه ارا که صدر اعظم	ایرینیا حال وایه فشانایم بارک اندزه میوم کام افکنیم چاکور سینه کلمه ست ماروت قطره آب زرد اثر فیضه نشا سستی نشا و قدریم کورن مزاهل بارک انده خوشا موسم هم کامیور نشو سناغرمین عرق بر بر هیچ یوقه تیر کغم در لعل شفق آفتاب عظمت تیرا وچ رفعت کلر کوب زلاله و سیله زان به نام رستم صفت کورن روین تیر	درد انداز که بار و سینه سینه بر کچه جود کم و زور که مصداق دست بر سینه آرا که ره رشال دال دم حکام و غا نوک خندان تیر صوت قوسه و لک غل گلان و تیر عالم و عالم و عا دل کدرم عد حسن اخلاق کبر طبعی ساه صقل هیچ عکس برالتی نظیرین کور لور زین سرتوقی اولور اولوس فربا دم لطفه ایدر خجیه تاز
--	---	---

دو چشمی اوله نور ارجین طوقه هزاریم ایلر معرب به نور حیرانه اوله خیمه قدحالت بشپانه او کون که جا اولور لایزیه بالار بجی جمع اید و نقد داغ حیر مدام مزا مید غم بشپانه امید ساهل ایلر راه یوقه بر پیا مدام کفر غم شیوه ها زنده کراه با ساهل ایتیم شکسته درنا بنجه املم بوینه بشپانه هفتاد ایدر ایدرم شیوه سنا نه شرم روز جیل نه حجاب رجانه تجملات کنه زینب و دین عجبانه ایره کزانه جرم شکسته دینانه تمام بر سبط مقالات نا اشتهار خان ایر مراد کچه حاصل اولور بزرانه تیرانه برو رفت حبیبت رجانه اولور می هیچ هم آغوش نا ارجانه یوقه کام اولر که گاه اولر پریشانه ایره چمن کله روح شریف شادانه انسم فیضه صلا وصال رجانه اوله نقدیه صید لعل غم و حیرانه کله کام کام سر آورده هوشناغ کم حیرانه فیضه ایدر خجیه صلا وصال	او کون که اهل ساطک هم جشید او کون که نه پیشا ساه ساز نخوت او کون که بار بختل بر و نوا اولور مد مدد دل غلینده بار سولالت اگر که سکه سدا قیونک اولور بجی او پویه کارگاه عصیانیم بن اوله غرقیم شوخیزیم و غم بجی او پویه کلمه بجی او کرسیم چشم ساه طاهر کام تاک کوشش حال کمال و دینجا اونا امید مادم کرم شفعه کجند بینه بو حال ایلر مغلوب نفس بید کشف امید برقی کالای عبادت کیر رسه و زنه اگر رستخیز فایم او تمام بر سبط مقالات نا اشتهار خان ایر مراد کچه حاصل اولور بزرانه تیرانه برو رفت حبیبت رجانه اولور می هیچ هم آغوش نا ارجانه یوقه کام اولر که گاه اولر پریشانه ایره چمن کله روح شریف شادانه انسم فیضه صلا وصال رجانه اوله نقدیه صید لعل غم و حیرانه کله کام کام سر آورده هوشناغ کم حیرانه فیضه ایدر خجیه صلا وصال
--	--

در او کوه کلبه این سختی ز شعله آید	شمار آید و ده مجاهد سینه فلک
بکاه بکاه اول کوه نشسته کیر دماغ	جیحیا ه عذاب آید آزار آتشخوار
ظلام آید سینه نا بکاه حضرت	کروه محشر پانجه کز زنده شبستان
مدر دوز سیه روزه یار سینه آید	اولا و دم که هوس برود اسیر خوار
مدر دوز آواز ایسه کز ناله و لطف	غریق چنه عمیق اولور دل بیمار
بنام دلیسه درد کیم هیده آیت	سینه عمری صبر هوی هیچ کدار
بو محنت کز زده مثال آلام	کمال رسم ره هیچکاره همه کار
غریق مویه کرداب بحمد سینه	غلور حیرت ایلد خیره بر دل خود کار
اولور در این ایلد نفسیه سینه	ترشح غم لا تقطعوا شکر بار
هوا ایدم اورنگه عاطفه	کر بعضی رحمت رختا نداز ایلد بکار
سینه رو سیه نداز ذات بال کز ناز	بالا قبایل لر شسته و شور ناز
بچه سنا کز بیگانه دلیسه عازم ناز	بها رفعت خداوند ایلد تر ناز
ترشح کرم قطره ابر لطفند	اولور هیچ خصم ناز شعله
اشم تا که اولور جلوه تیغ و بها	اشم تا که اولور سلام و ملا ایه انبار
او ذات بال کز سلام و ملا ایه انبار	
در دست سرو و چو عادت عید و طبع آید	اصحاب اکل الخیاتا
جیحیا و لسه کاله چا کورده و دانا	کر دسته غلر لاشا لشور و کربانی
نفاذ الله او خفه دل قدر فکند	کر اینتر صحنی لم لال ناز خانه
غیردربود فکر زینا یکنه سینه	هنوز و برید و در حاکم لکستان
بنا آه شرب بار و لوب فکله بیا	اسیر مجملت ایدر ارفواقستان
شامنه غنچه و کل طبع کلبه غنچه	ستمد داغ بدناغ اینتر صحنی کز دانه
خیام اطلعه آه دل یار قبر کون	قالور سیه بولید ستم صحنی و کون

اولور در تربیه فیض ابر نیسان	چندین صفا بیشت با زه ادبار
اولور در تیغ فضا مقام تربیت	سیر شوقه قد و سید روز نشین و قار
تمام واقفان سرور کیم نفاذ سینه	جهان شاه دالام اولور آینه دار
کلام فیض اثر محض روح نوزانه	جیحی و یسه جهادانه قوت کفند
مریة کله لطف عدلت بخشی	جهان عوهد خوسیا ولید تربیت کار
طریق شوقه مرید مین بعد	مجال برد خور و نوز کز در شجر جوار
جهان رحمت حق سینه نور یکلم نوز	اولور سه مجله خندان لم رطلو کار
فریح بیه حست کله جلوه خیر	اولور در کلین بر خنده آه آتشدار
توبه تربیه مر لطفانک اولور	اولور سه جلوه کله سنا طالع اولور
سوم نغمه زده ره بایه لطفانک	نکون و دل بر ریش ناخف آزار
کور بر تربیه هفت کله اولور در دست	اشم اولور ره بایه وار کز کدار
ایر سیه بشه چه کرم صفا با شاک	ایر سیه بر خنی تاراج کرده کرم عطار
فوالعوا وصال کله سیر جنت اولور	میا ججلس لطفانک افسر ز کار
شکسته ساهور دیوده قدر اولور	نظاره سنجی در زنده قدر حست کار
اولور شوقه ده ده اولور در تربیت	اولور سه شقی جهان کور شمس کار
تمام سقفه در قدر سینه سنا الحق	اولور سه بشه نا چید و بیچاره
فرق قوت باز و هفت لطفانک	ایر کز رفته زخم خراش سینه کار
هزار خیم و کلمر شمع ارم حور	اشم سینه هر دو جهان کرم کرم دارا
سنا و لطف و کله سینه کرم کار	بوخا لاله فنا کله موهب لطفانک
سنا اولور کیم سینه ایلر نفاذ	هزاران سیه زار خنده آه انوار
ایا خدیو کلام کرم دست لطفانک	کر فتنه ستم هو له خیره جاره نثار



درخت سداب کائنات علیه وعلیه واسعی با فضل آیت

باسم سبحان عزوجل

عروس خنجر با بخت چیدار درین
چرخ بدید پوز در خنجر کلان
قابله خنجر کلان طبعه بدید
که شبنم با شبنم است در ره
دهان خنجر کفر عطره بهار
شبان ایند چرخان چرخ شانه
که باغ ناز خنجر شوق ایله شاد
عروس کلین کلین سر زین کلان
سحر که ایلمه پور شمع روح شاد
ایرد خنجر لعل ایله شمع وار
که غیرت کلان روح زین شاد
خنجران کلان تصویر کرده بدید
شکاف سینه خارا هنوز خنجر
بهشت دینا بدید سحر درین
بر باد سحر رعبه ایدر اوصاف
عرق شاد اولور اولور باغ ناز
اولوب هزار نرسا بدید خنجر بهار
چرخ خنجر کلان واسعه جلوه خنجر
سیاه مجلس کلیند عین مست
مکر عروقه ایدر کلان طراوت
برودت دم صبح ایند کز آرزو
شکفته خنجر کلان کسری بهار
یا خود غزله صبح ایند کز آرزو
بازم شام وصال اولدورین مست
نظافت اثر فیض شوق بهار
دماغ صورت خنجران عموه کاره
زیندنا میه فیض شوق بهار
دل کلین قنیه اولور کسره کلینده
لعل کز چن اولو صدده فیض بهار
بوی آب و تاب ایله کلیند زینده
که یار و صفت کلان ایدر سحر کلین
دل سنا به شبا کله سحر شند

صنایع جسم تاه بهار ایند کلان
شکاف کلیند تصویر کلان کلان
اولوب خنجر بهار فیض بهار
شبنم سنا به کلیند فیض بهار
چکر سنا به کلیند فیض بهار
دل سنا به شبا کله کلیند جلوه
چرخ زین کوریند فیض بهار
بولطف فیض بهار تصویر آه کلین
چرخ جلوه فنانه اولور سحر
کلین سنا به کلیند چن اولور
سحر عروس کلیند سنا به کلیند
که روبرو خنجر بهار و لعل سنا به
هنوز مست سنا به کلیند سنا به
عروس و صنفه خنجر سنا به کلیند
سحر فیض بهار و چرخ عروقه
فروغ شمع شبنم قنیه بدید
خنجر سنا به کلیند مال ایله فنانه
خنجر لطفه سنا به کلیند سنا به
حکیم کلت سر سنا به کلیند
مرد زین و دم و لعل سنا به کلیند

زیند خنجر کلان ایند صلیت
چرخ بولور بهار کلان زینده
اولور کلان کوریند سنا به کلین
چرخ شبنم لطفه سنا به کلین
زین کلیند دهان لطفه سنا به کلین
کلان لطفه سنا به کلین کلین
دل کلان کلت اولور سنا به کلین
نفس طراوت کلین عین شبنم با بخت
بود عموه زین چن خنجر
هنوز جلوه کلیند کلیند
نکار خنجر کلان مکر ما شطرنج
نخورد و فیض بهار کلیند کلین
مکر کلیند کلان ایند عروقه چن
شبنم فیض بهار زین خط کلان
چرخ بهار شتاب خنجر کلان
در صد خنجر و صد بهار قنیه
اما کلیند روح ناز کلان
علیم حال دل کلیند زین
کلیند مرده کلان کلیند

نثر طراز نبوت محمد و
شبنم عظمه مسند احمد مختار
نیم و سنا به کلیند کلان
اف خنجر کلان روضه اولور کلین